

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็นหัวข้อตามลำดับดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร
 - 1.1 ความหมายของหลักสูตร
 - 1.2 ความสำคัญของหลักสูตร
 - 1.3 องค์ประกอบสำคัญของหลักสูตร
 - 1.4 กระบวนการพัฒนาหลักสูตร
2. สาระสำคัญของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544
 - 2.1 หลักการและแนวคิดของหลักสูตร
 - 2.2 จุดหมายของหลักสูตร
 - 2.3 โครงสร้าง / เนื้อหาสาระของหลักสูตร
 - 2.4 แนวการจัดการศึกษา
 - 2.5 การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้
3. การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษา
 - 3.1 การเตรียมความพร้อม
 - 3.2 การจัดทำสาระหลักสูตรสถานศึกษา
 - 3.3 การวางแผนดำเนินการใช้หลักสูตร
 - 3.4 การดำเนินการใช้หลักสูตร
 - 3.5 การนิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมินผล
 - 3.6 การสรุปผลการดำเนินงาน
 - 3.7 การปรับปรุงพัฒนา
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 4.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร

ความหมายของหลักสูตร มีผู้ให้นิยามความหมายของหลักสูตรไว้หลายท่านดังนี้
 กูด (Good, 1959, p. 149) ได้ให้นิยามความหมายของหลักสูตรดังนี้

1. หลักสูตร คือ เนื้อหาวิชาที่จัดไว้เป็นระบบให้ผู้เรียนได้ศึกษาเพื่อจบชั้นหรือ
 รับประกาศนียบัตรในหมวดวิชาหรือสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง ตามความหมายนี้ หลักสูตร หมายถึง
 เนื้อหาวิชาใดวิชาหนึ่ง

2. หลักสูตร คือ โปรแกรมการศึกษาที่ทางโรงเรียนกำหนดให้ผู้เรียนได้เรียนเพื่อ
 รับประกาศนียบัตรต่าง ๆ ตามความหมายนี้ หลักสูตร หมายถึง โปรแกรมการศึกษาที่กำหนด
 เอาโครงการเรียน ซึ่งประกอบด้วยรายวิชาต่าง ๆ

3. หลักสูตร คือ กลุ่มวิชาหรือประสบการณ์ที่กำหนดไว้ให้ผู้เรียนภายใต้การแนะนำ
 ของโรงเรียน ตามความหมายนี้ หลักสูตร หมายถึง เนื้อหาของวิชาส่วนหนึ่งและการจัดประสบการณ์
 อีกส่วนหนึ่ง

หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ต่าง ๆ ที่โรงเรียนและครูผู้สอนจัดขึ้นเพื่อให้ นักเรียน
 มีการเปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะนี้ถึงจุดมุ่งหมายได้ (Taba, 1962, p. 12)

หลักสูตร หมายถึง ความพยายามของโรงเรียนที่จะก่อให้เกิดผลการเรียนที่โรงเรียน
 พึงปรารถนาทั้งในสถานการณ์ภายในและภายนอกโรงเรียน (Saylor & Alexander, 1981, p. 4)

หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งโรงเรียนหรือสถานศึกษาจัดให้แก่
 ผู้เรียน (Wheeler, 1974, p. 11)

หลักสูตร หมายถึง แผนซึ่งประกอบด้วยจุดมุ่งหมายของการศึกษา ประสบการณ์และ
 การเรียนรู้ซึ่งจัดในลักษณะที่ง่ายแก่การประเมินผล (Schaffarzaick & Hampson, 1975, p. 1)

หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้รับทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนเพื่อ
 ให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทั้งในด้านร่างกาย สังคม ปัญญาและจิตใจ (Crow & Crow, 1980, p. 250)

หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้รับจากโปรแกรมการศึกษา ซึ่งจัดขึ้น
 เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัย กรอบของทฤษฎีและการวิจัยในอดีตและปัจจุบัน
 เป็นพื้นฐาน (Hass, 2000, p. 4)

หลักสูตร หมายถึง ข้อกำหนดด้วยจุดหมาย แนวทาง วิธีการและเนื้อหาสาระในการจัด
 การเรียนการสอนในโรงเรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถทัศนคติและพฤติกรรมตามที่
 กำหนดในจุดหมายของการศึกษา (กรมวิชาการ, 2521, หน้า 1)

หลักสูตร หมายถึง แผนหรือแนวทางการจัดการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน
 ที่ชี้แนะให้ผู้บริหารการศึกษา ครู อาจารย์ ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาได้จัด

ประสบการณ์ทั้งมวล ตามที่หลักสูตรกำหนด เพื่อให้เยาวชนหรือพลเมืองของประเทศได้พัฒนาตนเอง ทั้งในด้านความรู้ ทักษะ และคุณสมบัติอันพึงประสงค์ ตามความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาของชาติ (สวัสดี ประทุมราช และคณะ, 2521, หน้า 1)

หลักสูตร หมายถึง โครงการ การจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถ และคุณลักษณะที่สอดคล้องกับความมุ่งหมายของการศึกษาตามที่กำหนดไว้ (สมิตร คุณานุกร, 2523, หน้า 2)

หลักสูตร หมายถึง แผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้นเพื่อแสดงถึงจุดหมาย การจัดเนื้อหา กิจกรรมและประมวลประสบการณ์ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านต่าง ๆ ตามจุดหมายที่กำหนดไว้ (ธารง บัวศรี, 2542, หน้า 7)

วารินทร์ สีนสูงสุด (2542, หน้า 12) กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดให้ผู้เรียนทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน เพื่อให้บรรลุตามจุดหมายของการศึกษา

สังัด อุทรานันท์ (2532, หน้า 16) กล่าวว่า หลักสูตรเปรียบเหมือนแบบแปลนการจัดการเรียนการสอนความเข้าใจในเรื่องหลักสูตรและการเรียนการสอนจะทำให้การจัดการศึกษาดำเนินไปด้วยดีทั้งแก่ตัวผู้เรียนเองและช่วยให้ครูอาจารย์มีทิศทางและมีสิ่งกำหนดในการสอนเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ วิธีสอน สื่อการสอน การวัดและประเมินผล หลักสูตรจึงมีความสำคัญเป็นแผนยุทธศาสตร์ประกอบด้วยประสบการณ์ทางการเรียนซึ่งได้วางแผนไว้ล่วงหน้า เพื่อมุ่งหวังจะให้ผู้เรียนได้เปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ต้องการ

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า หลักสูตร เป็นสิ่งที่ต้องมีการวางแผนล่วงหน้าก่อนนำมาใช้ โดยจะต้องกำหนดจุดหมายและจุดประสงค์ให้แน่นอนลงไป ว่าต้องการให้เกิดผลแก่ผู้เรียนอย่างไร หลักสูตรไม่ใช่รายวิชาหรือเนื้อหาสาระของวิชาแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลรวมของการผสมผสานหรือนบูรณาการระหว่างองค์ประกอบหลายอย่าง ซึ่งเมื่อรวมกันแล้วจะส่งผลออกมาในรูปของมวลประสบการณ์และกิจกรรม ซึ่งสถานศึกษาจัดขึ้นเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมผู้เรียนในทุก ๆ ด้าน และงานวิชาการเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร การบริหารหลักสูตร ซึ่งถือเป็นงานหลักของโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียนและครูทุกคนจะต้องร่วมมือให้ความสนใจเอาใจใส่ศึกษาพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพอันจะเป็นผลโดยตรงต่อการพัฒนาตัวผู้เรียนต่อไป

ความสำคัญของหลักสูตร ความสำคัญต่อการศึกษารวม มีผู้กล่าวว่าถ้าต้องการทราบว่าประชากรของประเทศใดมีคุณลักษณะอย่างไรมีศักยภาพในการพัฒนาประเทศมากน้อยเพียงใดประเทศมีความเป็นประชาธิปไตยหรือไม่ ฯลฯ ให้ดูจากการศึกษาของประเทศนั้น ทั้งนี้เพราะความสามารถในการจัดการศึกษาได้ทั่วถึง ความเสมอภาค ระดับการศึกษาของประชากรส่วนรวม สัดส่วนและปริมาณของผู้ได้รับการศึกษาสาขาต่าง ๆ ย่อมสะท้อนถึงความเป็น

ประชาธิปไตย และชี้ให้เห็นศักยภาพของประชากรของประเทศในด้านต่าง ๆ การที่สามารถจัดการศึกษาได้ทั่วถึงและเสมอภาค โดยเปิดโอกาสและส่งเสริมให้ประชากรทุกเพศทุกวัยได้มีสิทธิในการศึกษาเล่าเรียนทัดเทียมกัน ย่อมแสดงถึงความเป็นประชาธิปไตย ทำนองเดียวกัน สัดส่วนของผู้สำเร็จการศึกษาสาขาต่าง ๆ เช่น วิศวกรรมศาสตร์ สังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ศิลปศาสตร์ ฯลฯ ย่อมชี้ให้เห็นศักยภาพในด้านนั้น ๆ ว่ามีอยู่มากน้อยเพียงไร เราคงจะเห็นแล้วว่า ถ้าไม่มีหลักสูตร การที่จะให้การศึกษาแก่เยาวชนและประชากรของชาติย่อมกระทำไม่ได้ ทั้งนี้เพราะว่าหลักสูตรเป็นเครื่องมือที่ถ่ายทอดเจตนารมณ์หรือเป้าประสงค์ของการศึกษาของชาติลงสู่การปฏิบัติ ในการจัดการศึกษานั้น สิ่งสำคัญประการหนึ่งคือการกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ เพื่อให้แน่ใจว่าเยาวชนแต่ละวัยแต่ละระดับการศึกษา ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพทัดเทียมกัน ดังนั้นปัจจัยสำคัญอันดับแรกที่จะให้ความมั่นใจได้ว่าเยาวชนรวมทั้งผู้เรียนทั้งหมดจะได้รับการศึกษาตามที่มุ่งหวังไว้ก็คือหลักสูตรนั่นเอง

ความสำคัญต่อการเรียนการสอน หลักสูตรเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นแนวทางในการจัดมวลด ประสพการณ์แก่ผู้เรียนหลักสูตรจึงเปรียบเสมือนแผนที่เดินเรือซึ่งบอกให้กับต้นหรือครูผู้สอนรู้ว่า จะต้องตั้งเข็มทิศไปทางใดและจุดหมายปลายทางของการเรียนการสอนคืออะไร และระหว่างทางที่จะไปจะต้องทำอะไรบ้างเป็นต้นว่าต้องใช้สื่อหรืออุปกรณ์ช่วย หรือต้องมีการตรวจสอบประเมินผล หรือต้องปรับปรุงวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง ในการเรียนการสอนนั้นตัวผู้เรียนเองก็จำเป็นต้องทราบล่วงหน้าว่าจะเรียนรู้อะไร และจะได้รับผลอย่างไร นอกจากนี้จะต้องเตรียมการอย่างไร จึงจะสามารถเรียนรู้และได้รับผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย การที่การเรียนการสอนจะบรรลุผลได้ทั้งผู้เรียนและผู้สอนจะต้องมีสิ่งช่วยกำหนดแนวทาง เพื่อให้แต่ละฝ่ายปฏิบัติหน้าที่ได้สอดคล้องและสนับสนุนซึ่งกันและกันและสิ่งนั้นก็คือหลักสูตร (ธารง บัวศรี, 2542, หน้า 9-11)

ภิญโญ สาร (2526, หน้า 26, 326) ให้ทัศนะว่า การบริหารโรงเรียนควรมีขอบข่าย 8 ประการ ดังนี้ คือ การบริหารบุคลากร การปกครองและแนะแนวโรงเรียน การบริหารวิชาการ การบริหารที่เกี่ยวกับหลักสูตร การจัดระบบบริหาร โรงเรียน การจัดหาอาคารสถานที่ บริเวณ และพัสดุ การบริหารงานธุรการ การเงิน และบริการต่าง ๆ และการประเมินผลงาน และยังได้เสนอว่า ขอบเขตของงานวิชาการประกอบด้วย งานหลักสูตร การจัดทำตารางสอน เตรียมอุปกรณ์การเรียน การสอน แบบเรียนวิชาต่าง ๆ รวมทั้งการเตรียมห้องสมุดให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้า

นิพนธ์ กิณางค์ (2523, หน้า 61) กล่าวว่า งานวิชาการเป็นหัวใจของสถานศึกษาเป็นการให้ความรู้ทางวิชาการแก่นักเรียนเป็นสำคัญคืองานด้านหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอน งานด้านปรับปรุงการเรียนการสอน และการวัดผลและการประเมินระดับมัธยมศึกษา ได้แก่ งานเกี่ยวกับหลักสูตร สื่อการเรียนการสอนการประเมินผล การควบคุมและส่งเสริมให้โรงเรียนได้

ปฏิบัติตามหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร การดำเนินการตามหลักสูตรให้ได้ประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลมากที่สุด

วิจิตร วรุตบางกูร, สุพิชญา ชีระกุล, และกาญจนา ศรีภาพสินธุ์ (2524, หน้า 32) แบ่งขอบข่ายของการบริหารงานวิชาการว่าต้องตั้งวัตถุประสงค์และวางนโยบาย ศึกษาหลักสูตรและนำไปใช้การจัดตารางสอนเตรียมอุปกรณ์การสอน หนังสือประกอบรวมทั้งการจัดกลุ่มนักเรียนและจัดห้องสมุดเพื่อเป็นแหล่งความรู้

อุทัย บุญประเสริฐ และชโลมใจ กิงการวัฒน์ (2528, หน้า 36) กล่าวว่า งานวิชาการที่ผู้บริหารต้องรับผิดชอบนั้นครอบคลุมงาน หลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้งานสอน ปรับปรุงการสอน การจัดกิจกรรม สร้างสื่อการเรียนการสอน และนิเทศการศึกษา วัดผลประเมินผล

จึงสรุปได้ว่า หลักสูตรเป็นเครื่องมือที่ถ่ายทอดเจตนารมณ์หรือเป้าหมายของการศึกษาของชาติ ลงสู่การปฏิบัติ อาจกล่าวได้ว่าหลักสูตรคือสิ่งที่นำเอาความมุ่งหมายและนโยบายการศึกษาไปแปลงเป็นการกระทำขั้นพื้นฐานในโรงเรียน หลักสูตรเป็นหัวใจของการศึกษา ดังนั้นหลักสูตรจึงมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง หลักสูตรเป็นหลักยึดสำหรับผู้บริหารการศึกษา หัวหน้าสถานศึกษา ครู และนักเรียน เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาจัดการเรียนการสอน วางแผนการสอนดำเนินการสอน วัดและประเมินผล จัดวิธีการเรียน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

องค์ประกอบสำคัญของหลักสูตร องค์ประกอบสำคัญของหลักสูตรมีดังต่อไปนี้

1. เป้าประสงค์และนโยบายการศึกษา (education goals and policies) หมายถึง สิ่งที่รัฐต้องการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมชาติในเรื่องที่เกี่ยวกับการศึกษา
2. จุดหมายของหลักสูตร (curriculum aims) หมายถึง ผลส่วนรวมที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียน หลังจากเรียนจบหลักสูตรไปแล้ว
3. รูปแบบและโครงสร้างหลักสูตร (types and structures) หมายถึง ลักษณะและแผนผังที่แสดงการแจกแจงวิชาหรือกลุ่มวิชาหรือกลุ่มประสบการณ์
4. จุดประสงค์ของวิชา (subject objectives) หมายถึง ผลที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนหลังจากที่ได้เรียนวิชานั้นไปแล้ว
5. เนื้อหา (content) หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ทักษะและความสามารถที่ต้องการให้มี รวมทั้งประสบการณ์ที่ต้องการให้มี รวมทั้งประสบการณ์ที่ต้องการให้ได้รับ
6. จุดประสงค์การเรียนรู้ (instructional objectives) หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อะไร ได้มีทักษะและความสามารถหลังจากที่ได้เรียนรู้เนื้อหาที่กำหนดไว้

7. ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน (instructional strategies) หมายถึง วิธีการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมและมีหลักเกณฑ์ เพื่อให้บรรลุผลตามจุดประสงค์ของการเรียนรู้

8. การประเมินผล (evaluation) หมายถึง การประเมินผลการเรียนรู้เพื่อใช้ในการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนและหลักสูตร

9. วัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน (curriculum materials and instruction media) หมายถึง เอกสารสิ่งพิมพ์ แผ่นฟิล์ม แถบวีดิทัศน์ ฯลฯ และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งอุปกรณ์โสตทัศนศึกษา เทคโนโลยีการศึกษาอื่น ๆ ที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพและประสิทธิภาพการเรียนการสอน (ชำระ บัวศรี, 2542, หน้า 8-9)

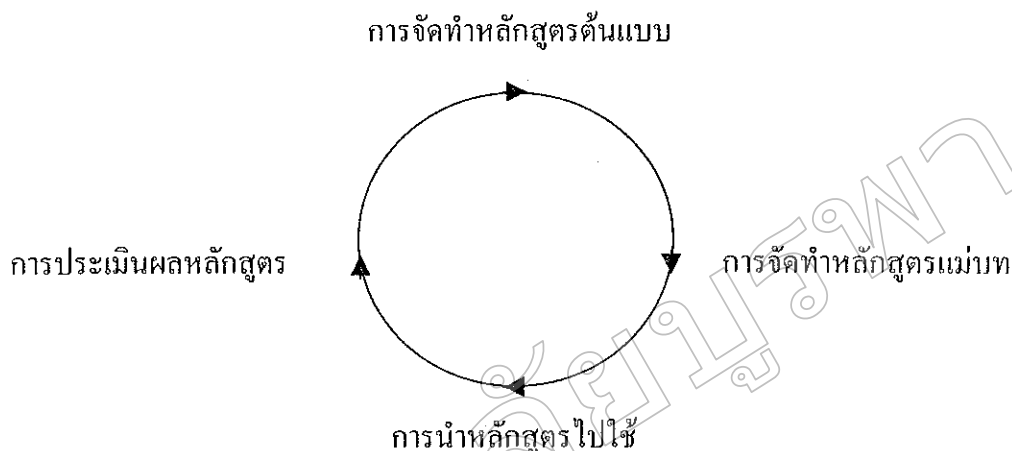
ทาบา (Taba, 1962, p. 4) กล่าวว่า หลักสูตรประกอบด้วยองค์ 4 คือ วัตถุประสงค์ทั่วไป และวัตถุประสงค์เฉพาะ เนื้อหาและจำนวนชั่วโมงสอนแต่ละวิชา กระบวนการเรียนการสอน และโครงการประเมินผลการสอนตามหลักสูตร

สันต์ ธรรมบำรุง (2527, หน้า 11-12) กล่าวว่า องค์ประกอบของหลักสูตรในทัศนะของนักบริหารการศึกษา หมายถึง ความมุ่งหมายของหลักสูตร โครงสร้างของหลักสูตร เนื้อหาของหลักสูตร วัสดุประกอบหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอนให้เป็นไปตามหลักสูตร ในการที่จะจัดทำหลักสูตรขึ้นนั้น นอกจากจะคำนึงถึงองค์ประกอบต่าง ๆ แล้ว จะต้องคิดอยู่เสมอว่า หลักสูตรมีความสำคัญต่อชีวิตนักเรียนเป็นอย่างยิ่ง แต่ก็ยังมีครูผู้ใช้หลักสูตร โดยตรงเป็นส่วนมาก มักจะมองข้ามไปเสีย โดยมุ่งแต่สอนเนื้อหา โดยไม่คำนึงเลยว่าหลักสูตรอะไร หลักสูตรจึงไม่เกิดประโยชน์ สมความมุ่งหมาย ครูควรศึกษาหลักสูตรของชั้นหรือวิชาที่สอนอย่างละเอียดเพื่อช่วยให้การเรียนการสอนเป็นไปด้วยดี ช่วยให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ มีความรู้ ทักษะ และเจตคติ สมความมุ่งหมายอันแท้จริงของการศึกษา

จากรูปแบบดังกล่าวจะเห็นได้ว่า องค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตร คือการนำหลักสูตรไปใช้หรือปฏิบัติ การนำหลักสูตรไปใช้นั้น รวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนวัสดุและอุปกรณ์ประกอบการสอน แต่กิจกรรมที่สำคัญยิ่งคือ “การสอน” หรืออาจกล่าวได้ว่าการสอนเป็นหัวใจสำคัญของการนำหลักสูตรไปใช้ หลักสูตรจะสัมฤทธิ์ผลมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับการสอนของครูเป็นส่วนใหญ่ ถ้าปราศจากหลักสูตรแล้ว การสอนก็ไม่สามารถดำเนินไปอย่างเป็นระบบ ระเบียบและถูกต้องทาง ดังนั้นจึงถือได้ว่า หลักสูตรและการสอนเป็นของคู่กันอย่างแยกกันไม่ออก

กระบวนการพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การจัดทำหลักสูตรแม่บทเพื่อนำไปใช้โดยแพร่หลายทั้งระบบการศึกษา เป็นหลักสูตรที่ได้ทำการยกร่างและได้ทำการทดลองทดสอบ จนแน่ใจว่าสามารถนำไปใช้ได้โดยทั่วไป กระบวนการทั้งหมดของการพัฒนาหลักสูตร

จะต้องประกอบด้วยกิจกรรมที่สำคัญอีกสองขั้นตอนคือ การนำหลักสูตรไปใช้และการประเมินผลหลักสูตร ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 กระบวนการของการพัฒนาหลักสูตร

ข้อมูลที่สำคัญในการพัฒนาหลักสูตร โรงเรียนเป็นสถาบันการศึกษาของสังคม เพื่อให้ให้บริการทางด้านการศึกษาแก่เยาวชน เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลง หลักสูตรจำเป็นต้องเปลี่ยนตามลักษณะโครงสร้างของสังคมไปด้วยและเพื่อการใช้หลักสูตรเป็นเครื่องช่วยในการให้การศึกษาแก่เยาวชน นักพัฒนาหลักสูตรจะต้องพิจารณาองค์ประกอบพื้นฐานต่างๆ ที่เป็นโครงสร้างของสังคม ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและผลการวิจัย

1. ข้อมูลเกี่ยวกับเศรษฐกิจ นักพัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องทราบสภาพการทางเศรษฐกิจในปัจจุบันพร้อมทั้งอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจด้วย เพื่อทำนายความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในอนาคต และใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาหลักสูตร
2. ข้อมูลทางสังคม นักพัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องทราบข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบันและอนาคต เช่น ค่านิยมของบุคคลและสังคม โครงสร้างของสังคมการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อมและปัญหาสังคม เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาหลักสูตร
3. ข้อมูลทางวัฒนธรรม นักพัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องทราบข้อมูลทางวัฒนธรรมและการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาหลักสูตร
4. ข้อมูลความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ นักพัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องทราบข้อมูลความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการทั้งทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และคอมพิวเตอร์เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาหลักสูตร

5. ข้อมูลผลการวิจัย นักพัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องทราบข้อมูลผลการวิจัยการประเมินผลหลักสูตรที่ใช้ในปัจจุบัน และผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาหลักสูตร

6. ข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ข้อมูลจากผลการอภิปราย ประชุมสัมมนา บทนำของสื่อมวลชน บทวิเคราะห์ของสื่อมวลชน และบทสัมภาษณ์ของนักวิชาการ และผู้ทรงคุณวุฒิเป็นต้น เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาหลักสูตร (สมเกียรติ ศรีสกุล, 2539, หน้า 29)

การพัฒนาหลักสูตรในระดับโรงเรียน การพัฒนาหลักสูตรมาจากคำภาษาอังกฤษว่า curriculum development สจิด อุทรานันท์ (2532, หน้า 30) ให้ความหมายไว้ 2 ลักษณะ คือ การทำให้ดีขึ้น หรือทำให้สมบูรณ์ขึ้น และการทำให้เกิดขึ้น เช่น การทำหลักฐานที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นกว่าเดิม หรือการสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่ก็ได้

เซเลอร์ และอเล็กซานเดอร์ (Saylor & Alexander, 1981, p. 7) ให้คำจำกัดความของการพัฒนาหลักสูตรว่าหมายถึง การจัดทำหลักสูตรเดิมที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น หรือเป็นการจัดทำหลักสูตรใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมอยู่ก่อน การพัฒนาหลักสูตร อาจหมายถึง การสร้างเอกสารอื่น ๆ สำหรับนักเรียนด้วย

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525, หน้า 10) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรหมายถึงการพยายามวางโครงการที่จะช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้ตรงตามจุดหมายที่กำหนดไว้

สุนทร บำเรอราช (2536, หน้า 135) ได้ให้ความหมายการพัฒนาหลักสูตรไว้ว่า หมายถึง กระบวนการจัดแนวทางการให้การศึกษา เป็นงานที่มีขอบข่ายกว้างขวางและมีหลายขั้นตอน

ไทเลอร์ (Tyler, 1949, p. 6) ได้เสนอแนวคิดว่าการพัฒนาหลักสูตร ควรจัดระบบการวิเคราะห์เป็น 4 ขั้นตอน คือ วิเคราะห์ว่า จุดมุ่งหมายทางการศึกษา เช่นใดที่โรงเรียนควรแสวงหา วิเคราะห์ว่า ประสิทธิภาพทางการศึกษาเช่นใด ที่สามารถทำให้การเรียนการสอนบรรลุถึงจุดมุ่งหมายข้างต้น วิเคราะห์ว่าจะจัดระบบการให้การศึกษาดำเนินไปอย่างไร และวิเคราะห์ว่า จะทำอย่างไรจึงจะรู้ว่าจุดมุ่งหมายบรรลุถึงเป้าหมาย

บรูซ จอยส์ (Bruce Joyce, 1971 cited in Wiles & Bondi, 1979, p. 12) เสนอแนวทางในการพัฒนาหลักสูตร โดยยึดกรอบหลักการเชื่อมโยงเน้นองค์ประกอบ 5 ประการ คือ ปรัชญา ระบบการสอน การฝึกหัดครู การนิเทศการสอน และการพัฒนาสื่อการสอน

การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของ ทาบา (Taba, 1962, p. 347) ทาบา เน้นการพัฒนาหลักสูตรโดยการวิเคราะห์ความจำเป็นพื้นฐานของประชาชนโดยสรุปแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรเป็น 8 ขั้นตอน คือ การวิเคราะห์ความจำเป็นของประชาชน กำหนดจุดประสงค์เฉพาะ เลือกเนื้อหาวิชา จัดลำดับเนื้อหาที่จะสอน เลือกกิจกรรมการเรียนการสอน จัดลำดับกิจกรรมการ

เรียนการสอน ประเมินผลการใช้หลักสูตร และตรวจสอบความสมดุลของขั้นตอนการดำเนินงานต่าง ๆ

สจัต อุทรานันท์ (2532, หน้า 201-203) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรไม่ว่าจะเป็นการจัดทำหลักสูตรใหม่ หรือการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรที่ใช้อยู่เดิม มีการวิเคราะห์ได้ 2 ลักษณะ ซึ่งอาจจะใช้ลักษณะใดลักษณะหนึ่ง หรือทั้ง 2 ลักษณะประกอบกันก็ได้ คือ การศึกษาความต้องการจำเป็น (need assessment) เพื่อให้ทราบปัญหาและความต้องการที่แท้จริง ต้องใช้วิธีเก็บข้อมูลในขอบเขตที่กว้างขวางให้แหล่งข้อมูลในปริมาณมาก ใช้เวลาและทรัพยากรต่าง ๆ ค่อนข้างสูง และการศึกษาปัญหาเฉพาะทาง (study of specific problems) เลือกศึกษาเฉพาะปัญหาที่เห็นว่ามีมีความสำคัญและยังไม่เคยปรากฏมาก่อน เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงของปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้นจึงเป็นการศึกษาข้อมูลในขอบเขตจำกัด ทำได้ง่าย เหมาะที่จะนำมาใช้กับหลักสูตรซึ่งใช้ในบริเวณค่อนข้างเฉพาะเจาะจง

การพัฒนาหลักสูตรอาจมีสิ่งที่จะต้องกระทำหลายขั้นตอน แต่โดยแท้จริงแล้วขั้นตอนที่เป็นหลักจริง ๆ ก็มีอยู่เพียงไม่กี่ขั้นตอนจุดสำคัญที่นักพัฒนาหลักสูตรจะต้องดำเนินการอย่างละเอียดรอบคอบก็คือ การวิเคราะห์บริบทอันได้แก่สภาพปัญหาของสังคม สิ่งแวดล้อม ตลอดจนเป้าประสงค์และนโยบายการศึกษาทั้งนี้เพื่อนำมากำหนดจุดหมายของหลักสูตรอันเป็นจุดสำคัญขั้นที่สอง ในขั้นต่อไป ได้แก่ การเลือกและการจัดระบบเนื้อหาวิชาซึ่งจะต้องคำนึงถึงโครงสร้างของหลักสูตรด้วย จากนั้นก็เป็นขั้นของการนำหลักสูตรไปใช้ ซึ่งจะต้องคำนึงถึงยุทธศาสตร์การเรียนการสอนและประสบการณ์ที่จะจัดให้แก่ผู้เรียนและจุดสุดท้ายของการพัฒนาหลักสูตรก็คือ การประเมินผล ซึ่งโดยแท้ที่จริงแล้วก็สอดแทรกอยู่ในกระบวนการตั้งแต่ต้นทั้งหมด ที่กล่าวมาแล้วนี้เป็นวัฏจักรของการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งจะดำเนินไปอยู่เรื่อย ๆ รอบแล้วรอบเล่าโดยจะมีการพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องและแก้ปัญหาสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา (ธำรง บัวศรี, 2542, หน้า 347)

สันต์ ธรรมบำรุง (2527, หน้า 14) กล่าวว่า ในการสร้างหลักสูตรหรือการพัฒนาหลักสูตร ทุกชนิด ทุกระดับ นักการศึกษาหรือนักพัฒนาหลักสูตร จะยึดหลักในการสร้าง 5 แนวทางด้วยกันคือ

1. ยึดเนื้อหาเป็นหลัก (subject matter approach) คือเน้นเนื้อหา สาระของวิชาการมากเป็นพิเศษ
2. ยึดกิจกรรมร่วมหลักสูตรเป็นแนวทาง (co – curriculum approach)
3. ยึดตัวเด็กเป็นศูนย์กลาง (child center approach) คือกำหนดหลักสูตรให้ยืดหยุ่นได้เปลี่ยนแปลงได้ตามความต้องการและความสนใจของเด็ก

4. ยึดสังคมเป็นหลักโดยให้ปรับตัวเข้ากับสังคมให้ได้ (child – adjustment approach) ถือเอาความต้องการของสังคมเป็นศูนย์กลางของหลักสูตรแบบนี้ ถ้าสังคมต้องการอย่างไรก็กำหนดลงไปหลักสูตร อย่างนั้น และให้เด็กเรียนตามที่กำหนด

5. ยึดแนวผสม (synthesis of approach) คือ เอาทุกแบบมาผสมผสานกัน เพื่อความพอเหมาะพอดี

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 คงต้องยึดแนวผสมผสานตามแนวทางที่ 5 แต่ก่อนข้างจะยึดสังคมเป็นศูนย์กลางมากเป็นพิเศษตามแนวทางที่ 4 การสร้างและพัฒนาหลักสูตรจะต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่าย โดยอาศัยความคิดเห็นร่วมกัน เช่น นักบริหาร การศึกษา นักวิชาการ ครู ประชาชน ผู้เรียน ผู้เชี่ยวชาญประจำวิชา นักวัดผล นักโสตทัศนศึกษา นักแนะแนว ฯลฯ และข้อมูลที่จะนำมาสร้างปัญหาต่าง ๆ ของสังคม ข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จะเป็นรากฐานในการกำหนดจุดมุ่งหมายของการศึกษาและเป็นรากฐานในการเลือกเนื้อหาวิชาและประสบการณ์การเรียนรู้ ที่จะนำมาบรรจุไว้ในหลักสูตรเพื่อช่วยพัฒนาผู้เรียน ได้พัฒนาไปตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาหลักสูตร คือการจัดระบบ โครงสร้างของการจัด โปรแกรมการเรียนการสอน การกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ การปรับปรุงตำรา แบบเรียน คู่มือครู และสื่อการเรียนต่าง ๆ ตลอดจนการวัดและประเมินผล การใช้หลักสูตร การปรับปรุงแก้ไข และการให้การอบรมครูผู้ใช้หลักสูตร ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการพัฒนาหลักสูตรและการสอน รวมทั้งการบริหารและการบริการหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตรเป็นหน้าที่สำคัญของผู้บริหารการศึกษาในระดับท้องถิ่น และระดับโรงเรียน ผู้บริหาร โรงเรียนและครูมีส่วนอย่างมากในการพัฒนาหลักสูตรเอง เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น หรือตามความต้องการของโรงเรียน เพราะผู้บริหารและครูเป็นผู้ใช้หลักสูตร ซึ่งจะทราบว่าหลักสูตรนั้น ๆ มีจุดเด่น จุดด้อยอะไรบ้างที่ควรปรับปรุง จึงเป็นหน้าที่ของผู้รับผิดชอบ ที่ต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลง หลักสูตรให้มีความสมบูรณ์ทันเหตุการณ์ สามารถตอบสนองความต้องการ และความสนใจของผู้เรียนให้มากที่สุด

สาระสำคัญของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

หลักการและแนวคิดของหลักสูตร หลักการของหลักสูตร กรมวิชาการ (2544, หน้า 4) เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นไปตามนโยบายการจัดการศึกษาของประเทศ จึงกำหนดหลักการของหลักสูตรการศึกษาขั้น พื้นฐานไว้ดังนี้

1. เป็นการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มุ่งเน้นความเป็นไทยควบคู่กับการเป็นสากล

2. เป็นการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนจะได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน โดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
3. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด สามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และเต็มศักยภาพ
4. เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระ เวลา การจัดการเรียนรู้
5. เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาได้ทุกรูปแบบ ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้ และประสบการณ์

แนวคิดของหลักสูตร (นิคม ชมะนันทน์, 2544, หน้า 280) ได้กล่าวไว้ว่า

เป็นหลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรระดับชาติที่กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ของผู้เรียน โครงสร้างของเนื้อหาสาระหรือสาระการเรียนรู้ แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ แนวทางวัดผล และประเมินผลผู้เรียน และกระบวนการบริหารจัดการหลักสูตร เป็นแกนกลางสำหรับจัดการศึกษา ที่ถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ การจัดการศึกษาเอื้อต่อการจัดการศึกษาที่จัดโดยรัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและการศึกษาที่จัดโดยบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ๆ ทั้งการจัดการศึกษาในระบบ นอกกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

เป็นหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเป็นเอกภาพด้านนโยบายและมีความหลากหลายในการปฏิบัติ กระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

เป็นหลักสูตรระดับชาติจึงกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ที่เป็นแกนกลางหรือเป็นมาตรฐานสำหรับจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ผู้เรียนทุกคน เพื่อความเป็นคนไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ ตลอดจนเป็นกรอบหรือทิศทาง แนวทาง ให้สถานศึกษาไปจัดทำหลักสูตรของสถานศึกษาและรายละเอียดในการจัดการเรียนการสอน

หลักสูตรสถานศึกษา จึงหมายถึง หลักสูตรที่เกิดจากการที่สถานศึกษานำสภาพต่าง ๆ ที่เป็นปัญหา รวมถึงจุดเด่นหรือเอกลักษณ์ของชุมชน สังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ มากำหนดเป็นเนื้อหา สาระและกิจกรรมในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนบนพื้นฐานของหลักสูตรระดับชาติที่แสดงถึงกรอบหรือทิศทาง สำหรับพัฒนาคนไทยทุกคน

หลักสูตรการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 นอกจากจะกำหนดโครงสร้าง สาระการเรียนรู้หลัก 8 กลุ่ม เป็นหลักสูตรแกนกลางแล้ว ยังได้กำหนดให้มีหลักสูตรสถานศึกษา ที่โรงเรียนแต่ละแห่งต้องวางแผนและจัดทำสาระการเรียนรู้ทั้งรายวิชาที่เป็นพื้นฐานและรายวิชาที่

ต้องการเรียนเพิ่มเติมเป็นรายปีหรือรายภาค จัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนทุกภาคเรียน และกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์จากมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของการจัดหลักสูตรสถานศึกษา การสร้างหลักสูตรสถานศึกษานั้นมีขั้นตอนค่อนข้างซับซ้อน เริ่มตั้งแต่การที่โรงเรียนและชุมชนต้องร่วมกันศึกษาจุดมุ่งหมายของการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา กำหนดวิสัยทัศน์ที่แสดงภารกิจหลักของโรงเรียน เป้าหมาย มาตรฐาน แผนกลยุทธ์ แผนปฏิบัติการ การติดตามผลและจัดทำรายงานต่อสาธารณชน เพื่อเกิดผลย้อนกลับสู่การปรับปรุงหลักสูตร จากวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และมาตรฐานการเรียนรู้ สถานศึกษาต้องจัดทำสาระการเรียนรู้จากช่วงชั้นให้เป็นรายปีและรายภาค เพื่อออกแบบการสอนบูรณาการ โครงการร่วมเวลาเรียน สื่อการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล พร้อมทั้งพิจารณาภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นนำมาผสมผสานบูรณาการ จัดเป็นชุดการเรียนรู้แบบยืดหยุ่นหรือจัดเป็นโครงการได้ หลักสูตรสถานศึกษามีลักษณะชัดเจนขึ้นเมื่อมีการสร้างหน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้รวมกับการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ไม่สามารถแยกออกจากการพัฒนาหลักสูตรการบริหารจัดการ การพัฒนาบุคลากร การเชื่อมโยงประสบการณ์ระหว่างสถานศึกษากับสิ่งแวดล้อมในชุมชนและกระบวนการปรับปรุงคุณภาพ แนวความคิดเรื่องการวิจัยและพัฒนาได้ช่วยให้เกิดวิธีการใหม่ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เกิดการทำงานเป็นทีม การวัดและประเมินผลตามสภาพจริง การสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทุกองค์ประกอบและวิธีการมุ่งสู่เป้าหมายเดียวกัน คือการสร้างคุณภาพอันพึงประสงค์แก่ผู้เรียน (สุมน อมรวิวัฒน์, 2545, หน้า 35)

จุดหมายของหลักสูตร หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดีมีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย มีศักยภาพ ในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดจุดหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์
2. มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียน และรักการค้นคว้า
3. มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ มีทักษะและศักยภาพในการจัดการ การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีการคิด วิธีการทำงาน ได้เหมาะสมกับสถานการณ์
4. มีทักษะและกระบวนการ โดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิด การสร้างปัญญา และทักษะการดำเนินชีวิต
5. รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี

6. มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภค มีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่าเป็นผู้บริโภค
 7. เข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

8. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาสังแวดล้อม

9. รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคม
 โครงสร้าง / เนื้อหาสาระของหลักสูตร เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามหลักการ
 จุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ให้สถานศึกษาและผู้เกี่ยวข้องมีแนวปฏิบัติในการจัดการหลักสูตรสถานศึกษา จึงได้กำหนดโครงสร้างของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานดังนี้

1. ระดับช่วงชั้น

กำหนดหลักสูตรเป็น 4 ช่วงชั้น ตามระดับพัฒนาการของผู้เรียนดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 3 ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 – 6
 ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 3 ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 – 6

2. สาระการเรียนรู้

กำหนดสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วยองค์ความรู้ ทักษะหรือกระบวนการ
 การเรียนรู้ และคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนเป็น 8 กลุ่ม ดังนี้

- 2.1 ภาษาไทย
- 2.2 คณิตศาสตร์
- 2.3 วิทยาศาสตร์
- 2.4 สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
- 2.5 สุขศึกษาและพลศึกษา
- 2.6 ศิลปะ
- 2.7 การงานอาชีพและเทคโนโลยี
- 2.8 ภาษาต่างประเทศ

สาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มนี้เป็นพื้นฐานสำคัญที่ผู้เรียนทุกคนต้องเรียนรู้ โดยอาจจัดเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก ประกอบด้วย ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นสาระการเรียนรู้ที่สถานศึกษาต้องใช้เป็นหลักในการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างพื้นฐานการคิดและเป็นกลุยุทธ์ในการแก้ปัญหาและวิกฤตของชาติ กลุ่มที่ 2 ประกอบด้วย สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศ เป็นสาระการเรียนรู้ที่เสริมสร้างพื้นฐานความเป็นมนุษย์และสร้างศักยภาพในการคิดและการทำงานอย่างสร้างสรรค์

เรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษา หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ไว้ในสาระการเรียนรู้กลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะ กลุ่มวิทยาศาสตร์ กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม กลุ่มสุขภาพศึกษาและพลศึกษา

กลุ่มภาษาต่างประเทศ กำหนดให้เรียนภาษาอังกฤษทุกช่วงชั้น ส่วนภาษาต่างประเทศอื่น ๆ สามารถเลือกจัดการเรียนรู้ได้ตามความเหมาะสม

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดสาระการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มไว้เฉพาะส่วนที่จำเป็นในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนทุกคนเท่านั้น สำหรับส่วนที่ตอบสนองความสามารถ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียนแต่ละคนนั้น สถานศึกษาสามารถกำหนดเพิ่มขึ้นได้ ให้สอดคล้องและสนองตอบศักยภาพของผู้เรียน แต่ละคน (กรมวิชาการ, 2544, หน้า 4-6)

แนวการจัดการศึกษา อุทุมพร จามรมาน (2545, หน้า 4) ได้สรุปแนวการจัดการศึกษา และการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ไว้ดังนี้

ระดับ ป. 1 – 6 ให้จัดการศึกษาเป็นปี 800 – 1,000 ชั่วโมง ในระดับ ม. 1 – 3 1,000 – 1,200 ชั่วโมง ส่วนระดับ ม. 4 – 6 ให้จัดเป็นรูปหน่วยกิต (40 ชม. : 1 หน่วยกิต) และมีวิชาเพิ่มเติมได้ โดยมีเวลาเรียนมากกว่าปีละ 1,200 ชั่วโมง การจัดการศึกษาทุกระดับชั้น จะต้องมีการจัดกิจกรรมแนะแนว และกิจกรรมนักเรียนด้วย

การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ มี 3 ระดับ คือ ระดับชั้นเรียน ระดับสถานศึกษา และระดับช่วงชั้น ป. 3, ป. 6, ม. 3 และ ม. 6 นอกจากนี้ ยังกำหนดชื่อการผ่านการประเมินว่าถ้าผ่านการประเมินชั้น ม. 3 เรียกว่า ผ่านการศึกษาระดับภาคบังคับ ถ้าผ่านการประเมินชั้น ม. 6 เรียกว่า ผ่านการศึกษาระดับพื้นฐาน ผู้ผ่านการศึกษาระดับพื้นฐานจะประกอบด้วย

1. มีความรู้ทั้ง 8 สาระการเรียนรู้ และได้หน่วยกิตครบ
2. ผ่านการประเมินการอ่าน คิดวิเคราะห์เป็น
3. ผ่านการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์
4. เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและผ่านการประเมิน

อรุณี เทพวรรณ และคณะ (2545, หน้า 23-24) กล่าวว่า “หลักสูตร” ดูเหมือนจะเป็นคำกล่าวที่ถูกกล่าวถึงอยู่เสมอในฐานะที่เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง ที่ทำให้การจัดการศึกษาไม่บรรลุผลตามความคาดหวังของสังคม ทั้ง ๆ ที่จริง ๆ แล้ว หลักสูตรที่ผ่านมาได้กำหนดเป้าหมายเพื่อมุ่งพัฒนาคน พัฒนางาน พัฒนาชีวิตและสังคม แต่ผู้ปฏิบัติกลับมองว่า หลักสูตรมีการกำหนดกรอบของเนื้อหาสาระ เวลา เกณฑ์ของการประเมิน ผู้เรียนที่ค่อนข้างตายตัว จึงไม่เปิดโอกาสให้ครูผู้สอนได้คิดและปฏิบัติอย่างอิสระ ดังนั้น เมื่อมีการประกาศพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 พันธการทั้งหลายทั้งปวงที่เคยถูกกำหนดไว้ ได้ถูกแก้ไข ปรับเปลี่ยน โดยมีการกำหนดหลักสูตร

แกนกลางจากส่วนกลาง และมีการกระจายอำนาจให้สถานศึกษาจัดทำสาระของหลักสูตรของสถานศึกษาได้เอง ตามมาตราที่ 27 ดังนี้ “ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ” กรมวิชาการซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบเรื่องหลักสูตรของกระทรวงศึกษา ได้มีการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานขึ้น ซึ่งจัดเป็นหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับทุกกลุ่มเป้าหมาย โดยมีการดำเนินงาน 2 ระดับ คือ ระดับชาติ และระดับท้องถิ่น ในส่วนระดับชาติ นั้น ส่วนกลางเป็นผู้กำหนดแนวคิด หลักการ จุดหมาย มาตรฐานหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มาตรฐานกลุ่มวิชา มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น มาตรฐานกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ในส่วนระดับท้องถิ่น สถานศึกษา/เขตพื้นที่การศึกษ เป็นผู้จัดทำสาระของหลักสูตร โดยนำอารายละเอียดจากส่วนกลางไปพิจารณาจัดทำเป็นสาระของหลักสูตรของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการ ด้วยการกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้รายปี/รายภาค สาระเรียนรู้รายปี/รายภาค รายวิชา รายปี/รายภาค หน่วยการเรียนรู้ แผนการเรียนรู้ และจัดการเรียนรู้ที่รวมทั้งติดตามและประเมินผล การเรียนรู้ของผู้เรียน

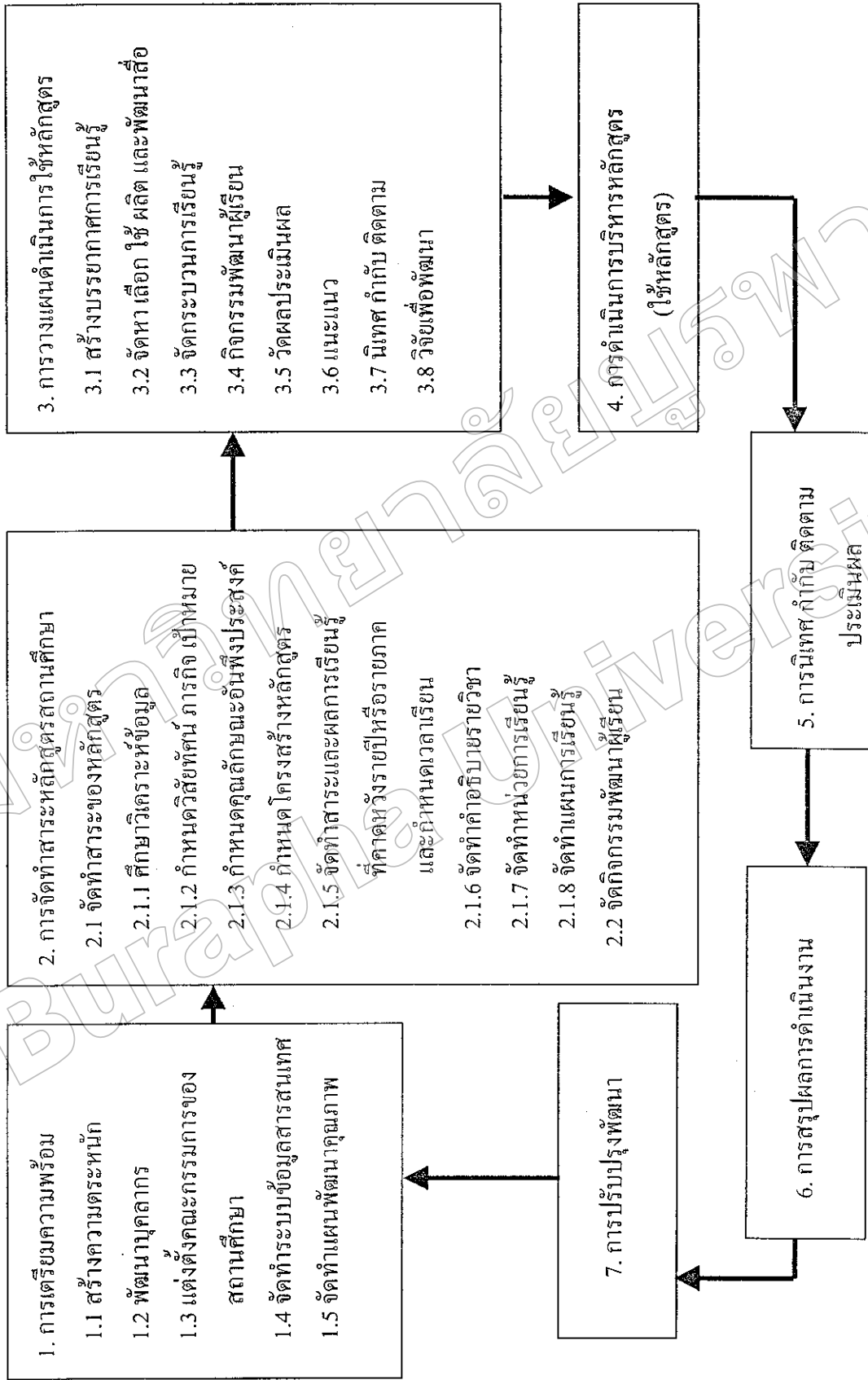
สรุปได้ว่าการจัดทำสาระหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเตรียมความพร้อมของสถานศึกษา วางแผน กำหนดแนวทางการดำเนินงานพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้เป็นระบบ โดยเฉพาะการศึกษาสภาพปัญหาความต้องการของผู้เรียน ชุมชน และท้องถิ่น เพราะสภาพสังคมโลกและสังคมรอบ ๆ ตัวเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สถานศึกษาจะต้องปรับหลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การกำกับติดตามตลอดจนการวัดผลประเมินผลให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ พัฒนาผู้เรียนให้เหมาะสมกับกาลสมัย ที่สำคัญสถานศึกษาจะต้องอาศัยความร่วมมือของผู้ปกครอง ชุมชน ครู อาจารย์ คณะกรรมการสถานศึกษา ตลอดจนภาคธุรกิจและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษา

การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษา ผู้วิจัยได้นำแนวการบริหารจัดการหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของ กรมวิชาการ (2544, หน้า 2) มาเป็นแนวในการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของภาคตะวันออกเฉียงเหนือประกอบด้วยดังภาพที่ 3

171066

๖
๕๗๙.๕๗
๖๗๕
๓๖

ภาพที่ 3 การบริหารจัดการหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษา

หลักสูตรสถานศึกษาจะมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาหลักสูตร ผลผลิตจากการพัฒนาหลักสูตรจะนำมาเสนอในหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อให้บุคคลทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษาทราบว่าสถานศึกษาจัดการศึกษาอย่างไร ก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านการสร้างความเข้าใจ ความร่วมมือ การประสานงาน และการดำเนินงานในส่วนที่เกี่ยวข้อง ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การเตรียมความพร้อม เป็นภารกิจที่สำคัญก่อนการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ต้องเตรียมความพร้อมในทุก ๆ ด้านเช่น

1. การสร้างความตระหนัก (กลั่น สระทองเนียม, 2545, หน้า 10) ได้เขียนบทความเรื่อง การปฏิรูปการศึกษาจะสำเร็จได้ต้องปฏิรูปใจของผู้ปฏิบัติก่อน ได้กล่าวว่า การปฏิรูปการศึกษาน่าจะหมายถึง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพัฒนาให้ดีขึ้น ดังนั้นการปฏิรูปการศึกษาของประเทศไทยครั้งนี้จึงหวังจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพัฒนาการจัดการศึกษาของชาติให้มีคุณภาพยิ่งขึ้นกว่าเดิมที่เป็นอยู่ โดยมีเป้าหมายสูงสุดที่การพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเป็นสุข ซึ่งการที่จะพัฒนาให้เด็กไทยก้าวไปสู่เป้าหมายดังกล่าวได้นั้น ก็จำเป็นต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงงานในส่วนที่เคยทำมาแล้วที่คิดว่ายังมีปัญหาอยู่ ไม่ว่าจะเป็นวิธีการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่ยังไม่สามารถนำศักยภาพความสามารถของเด็กที่แท้จริงออกมาได้ หรือเรื่องหลักสูตรซึ่งเป็นสาระที่จะให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่บางส่วนได้ล้าสมัย หรือมีความสลับซับซ้อนยากเกินไปที่เด็กจะรับได้ และเมื่อเรียนไปแล้วก็ไม่สามารถนำไปใช้ในวิถีชีวิตจริงในปัจจุบันได้ รวมถึงคุณภาพของบุคลากรทางการศึกษาที่ยังไม่สามารถปรับตัวได้ทันกับโลกยุคปัจจุบัน ส่วนงานที่เคยทำมาแล้วแต่ยังไม่สามารถพัฒนาไปได้ทันกับการก้าวหน้าของโลกยุคใหม่นั้นในการปฏิรูปการศึกษาครั้งนี้ก็จะเร่งดำเนินการเพื่อให้เกิดขึ้นให้ได้ทั้งเรื่อง การกระจายอำนาจ และการสร้างเครือข่ายไปยังภูมิภาคและท้องถิ่นในการเข้ามามีส่วนพัฒนาการศึกษาในทุกด้านแทนที่จะรวมศูนย์อำนาจไว้ในส่วนกลางเพียงอย่างเดียวเช่นที่ผ่านมา ส่วนนี้ก็จะทำให้การพัฒนาการศึกษาตามแนวทางปฏิรูปการศึกษาจะมีทุกส่วนเข้ามาร่วมเป็นคณะกรรมการ ร่วมดูแลการจัดการศึกษาทุกด้าน ซึ่งก็รวมถึงการระดมทุน ทรัพยากรและการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการศึกษาซึ่งงานต่าง ๆ เหล่านี้ ต่อไปนี้แต่ละฝ่ายจะต้องมีบทบาทหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบแตกต่างกันออกไป แต่โดยส่วนใหญ่แล้วงานจะไปตกอยู่ที่ครู และผู้บริหาร โรงเรียนเป็นหลัก จึงถือเป็นภาระอันใหญ่หลวงของครูและผู้บริหารโรงเรียน ที่จะต้องเตรียมตัว เตรียมใจยอมรับกับการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเตรียมพร้อมที่จะพัฒนาตนเองให้ก้าวได้ทันในทุกเรื่องที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการจัดการเรียนรู้ตามแนวทางปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ การปฏิรูปของหลักสูตรใหม่ การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นที่จะนำมาใช้เป็นส่วนเสริมเพิ่มเติมให้กับเด็ก การวัดผลประเมินผลตามสภาพ

ความเป็นจริง การประกันคุณภาพการศึกษาที่จะต้องได้รับการประเมินจากบุคคลและหน่วยงานภายนอก รวมถึงการเปิดใจกว้างยอมรับชุมชน องค์กร ภาคเอกชนต่าง ๆ ที่จะเข้ามาร่วมเป็นกรรมการ และเครือข่ายจัดการศึกษา

พลสันห์ โพธิ์ศรีทอง (2544, หน้า 5-7) ได้กล่าวไว้ว่า ความเปลี่ยนแปลงทางการปฏิรูปการศึกษาที่ต้องตระหนักนั้น ผู้นำ ผู้บริหาร ครูอาจารย์และผู้เกี่ยวข้องควร ได้วิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง เพื่อจะได้เข้าใจและนำบทบาทของการศึกษาไปใช้ให้เกิดประโยชน์ การจะเข้าใจบทบาทการศึกษาเพิ่มขึ้นนี้จำเป็นที่ทุกคนจะต้องปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (paradigm shifts) เพื่อจะได้จัดการศึกษาให้เกิดประโยชน์สูงสุด การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางการศึกษาที่สำคัญ 7 ประการ คือ

1. จากการศึกษาในระบบโรงเรียน ไปสู่การศึกษาตลอดชีวิต (life-long education) (อย่าคาดหวังว่าจะต้องสอนทุกสิ่งทุกอย่างที่คิดว่าเป็นประโยชน์ต่อชีวิตนักเรียน)
2. จากการสอนไปสู่การเรียนรู้ (พัฒนาสมรรถภาพเพื่อนำไปสู่หลักสูตรที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้)
3. จากความพยายามที่จะให้เกิดความเสมอภาคไปสู่คุณภาพของการศึกษา จากการจัดการศึกษาที่ดีที่สุดสำหรับคนที่เก่งที่สุด ไปสู่การจัดการศึกษาที่ดีที่สุดสำหรับทุกคน (ความต้องการเร่งด่วนก็คือ การปรับปรุงคุณภาพของการสอนและคุณภาพของครู)
4. จากการเน้นที่ปัจจัยเรื่องเงินงบประมาณและวัสดุครุภัณฑ์ไปสู่กระบวนการและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นทั้งคุณภาพและปริมาณ
5. จากหลักสูตรความรู้เดียวๆ ในแนวลึกไปสู่หลักสูตรแบบบูรณาการและการเรียนรู้แบบสหวิทยาการ (inter-disciplinary learning)
6. จากการประเมินผลปริมาณของการเรียนรู้ความรู้ความจำ (cognitive learning) เพียงอย่างเดียวไปสู่การประเมินผลทั้งคุณภาพและปริมาณของทุกมิติของผลลัพธ์การเรียนรู้ (learning outcomes) ได้แก่ด้านความรู้ความสามารถ เจตคติ ค่านิยม และทางด้านร่างกาย
7. จากการประเมินผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนแต่ละบุคคลไปสู่การประเมินความสำเร็จของโรงเรียนหรือของระบบ (school/system performance)

การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ดังกล่าว ทำให้จุดมุ่งหมายของการศึกษาเปลี่ยนจากที่ว่า การศึกษาที่เป็นเครื่องมือในการผลิต (productivity) ไปเป็นการศึกษาเพื่อการพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในทุกด้านและมีบุคลิกภาพดี และจากการพัฒนาการในส่วนของสติปัญญาของคนไปเป็น การพัฒนาเพื่อการเติมเต็มในทุกส่วนของความสามารถพิเศษและศักยภาพที่อยู่ภายในทุกคน

สรุปได้ว่าจากการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาดังกล่าวแล้ว จำเป็นที่ครู ผู้บริหาร บุคลากรทางการศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะผู้นำสถานศึกษาจำเป็นต้องตระหนักเพราะการเปลี่ยน

แปลงจะส่งผลให้การเรียนรู้ของผู้เรียนเปลี่ยนไป เมื่อวิธีการเรียนรู้ของผู้เรียนเปลี่ยนไป บทบาทของครูก็ต้องปรับเปลี่ยนไปด้วยสำหรับวิธีเรียนรู้ที่เปลี่ยนไปก็เพื่อจะพัฒนาให้ผู้เรียนได้พัฒนาเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในทุกมิติ ผู้บริหารต้องสร้างความตระหนักให้แก่บุคลากรในสถานศึกษาและชุมชนให้เห็นความสำคัญและร่วมมือกันพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา ครูและผู้บริหาร โรงเรียนจะต้องรู้ เข้าใจและต้องดำเนินการให้เกิดขึ้น ซึ่งการที่จะบอกว่าไม่รู้เรื่องการปฏิรูปการศึกษาหรือจะปฏิรูปอย่างไรครูก็ยังจะสอนเหมือนเดิมอยู่นั้น คงจะกลายเป็นความคิดที่ตกยุคและทำลายศักดิ์ศรีของความเป็นครูไปด้วย ครูผู้สอนจะต้องตระหนักเกี่ยวกับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ไปพร้อม ๆ กัน ได้แก่ การพัฒนาการเรียนการสอน การพัฒนาตนเอง การพัฒนางาน การพัฒนานักเรียน การพัฒนาเครือข่าย และเพื่อนครูผู้ร่วมงาน การพัฒนาโรงเรียนและชุมชน บุคลากรในสถานศึกษาทุกคนต้องเปิดใจกว้าง คิดอย่างมีเหตุผลโดยคิดถึงประโยชน์ของเด็กเป็นที่ตั้ง แล้วก็จะทำให้การดำเนินงานสำเร็จลงได้ ดังนั้นการในการปฏิรูปการศึกษารั้งนี้จะสำเร็จลงได้หากทุกฝ่ายได้ปฏิรูปใจของตนเองให้สำเร็จก่อน นั่นคือทุกคนต้องตระหนักเห็นความสำคัญและร่วมมือกันพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษาให้ผู้เกี่ยวข้องเห็นความสำคัญและยอมรับในการที่สถานศึกษาเปลี่ยนมาใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

2. การพัฒนาบุคลากรของสถานศึกษา ให้มีความรู้ ความเข้าใจหลักสูตร การใช้หลักสูตร การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา และการจัดการเรียนรู้ (สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, 2545, หน้า 16) กล่าวว่า ก่อนวันที่ 20 สิงหาคม 2545 จัดให้มีการพัฒนาครู ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษา ตัวแทนชุมชน และตัวแทนท้องถิ่นโดยใช้ระบบการอบรมทางไกลและสื่อประสม เพื่อให้บุคคลกลุ่มดังกล่าวมีความพร้อมในการร่วมปฏิรูปการศึกษาตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละกลุ่ม จัดตั้งสถาบันพัฒนาและส่งเสริมครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา (สคบศ.) เป็นองค์การมหาชน ทำหน้าที่เป็นแกนกลางเครือข่ายการพัฒนาและส่งเสริม โดยอาจดำเนินการพัฒนาได้เองหากไม่มีหน่วยงานใดสามารถปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวได้ และทำหน้าที่บริหารกองทุนพัฒนา และกองทุนส่งเสริม กำหนดให้หลักสูตรระดับปริญญาตรีสำหรับครูในอนาคตใช้ระยะเวลา 5 ปี เพื่อให้เกิดความพร้อมในการเป็นครูวิชาชีพที่แท้จริงและกำหนดให้ผู้ที่ยังขาดใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครูต้องปฏิบัติการสอนในสถานศึกษาที่สภาครูให้ความเห็นชอบอย่างน้อย 1 ปี ให้กำหนดจำนวนความต้องการครูในแต่ละปี และจัดสรรทุนการศึกษาให้แก่ผู้ที่สนใจเป็นครู โดยต้องมีการคัดเลือกผู้รับทุนอย่างเข้มงวดและเป็นธรรม

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา (2545, หน้า 15) ได้กล่าวถึงการปฏิรูปครู และบุคลากรทางการศึกษาว่า การปฏิรูปการศึกษาจะไม่วันสำเร็จหากมิได้มีการปฏิรูปครู และบุคลากรทางการศึกษา ดังนั้นในการปฏิรูปการศึกษารั้งนี้ จึงมุ่งเน้นการปฏิรูปครู และบุคลากรทางการศึกษาทั้ง

ระบบครบกระบวนการ อีกทั้งยกระดับมาตรฐานและวิชาชีพครูและบุคลากรทางการศึกษาให้เป็นวิชาชีพชั้นสูงซึ่งจะส่งผลโดยตรงให้เกิดครู ผู้บริหาร และบุคลากรทางการศึกษาที่เป็นมืออาชีพ การเป็นผู้ประกอบวิชาชีพชั้นสูง หมายถึงการผ่านการศึกษาอบรมมาเป็นอย่างดี มีความรู้ความสามารถ มีมาตรฐานวิชาชีพ มีจรรยาบรรณ มีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ มีองค์การกำกับดูแล และต้องมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ผู้ประกอบวิชาชีพชั้นสูง จึงเป็นบุคคลที่เป็นการประกันได้ว่าผู้เรียนจะได้รับการศึกษาอย่างมีคุณภาพ ผู้ประกอบวิชาชีพชั้นสูงจึงสมควรได้รับค่าตอบแทนและเงินเดือนที่เพียงพอกับสถานภาพและวิชาชีพจากงานที่มีคุณภาพที่ให้แก่ผู้เรียนและสังคม โดยไม่ต้องกังวลกับการวิ่งเต้นเพื่อให้ได้ตำแหน่งที่สูงขึ้น

คำหามาน คนไค (2545, หน้า 8) ได้เขียนบทความในเวทีความคิดว่า การพัฒนาวิชาชีพครู ต้องพัฒนา “ตัวครู” และ “ศาสตร์และศิลป์ของการเป็นครู” ไปพร้อมกัน สามารถทำได้ในงานประจำโดยให้ครูปฏิบัติงานการเรียนการสอนและเก็บข้อมูลจากการปฏิบัติมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ สร้างองค์ความรู้ทางวิชาชีพ การทำงานและการสร้างองค์ความรู้ของครูย่อมทำให้ครูได้รับความรู้ และนักเรียนได้เรียนรู้ไปพร้อมกัน งานสำคัญที่จะช่วยพัฒนาครูและวิชาชีพครูคือการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ตามกรอบของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ของกระทรวงศึกษาธิการ ครูทุกโรงเรียนต้องจัดทำโดยศึกษาวิเคราะห์ชุมชน ผู้เรียน เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ธรรมชาติและสังคม ในท้องถิ่น ศึกษาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 แล้วนำข้อมูลต่าง ๆ ผสมกับความคิด ความรู้ ความสามารถของตน จัดทำหลักสูตรของโรงเรียน ทำเสร็จเอาไปสอน นำข้อมูลจากการสอนไปปรับหลักสูตรในปีต่อไป ครูที่ร่วมกันทำหลักสูตรสถานศึกษาของตนย่อมได้ใช้ความคิด ใช้ทักษะ ได้ปฏิบัติ ศึกษา ค้นคว้า สังเกต รวบรวมข้อมูลและความรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ ทดลอง สรุป เรียบเรียง รายงานด้วยตนเอง เป็นการเรียนรู้และทำงานไปพร้อม ๆ กันได้ทั้งงานและการเรียนรู้

สรุปได้ว่า ครูเป็นผู้มีอาชีพสร้างคน จึงต้องพัฒนาความรู้อยู่ตลอดเวลา การปฏิรูปการศึกษาจึงเสนอให้ครูได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง จึงส่งผลโดยตรงให้ครู ผู้บริหาร และบุคลากรทางการศึกษาเป็นบุคลากรวิชาชีพที่มีคุณภาพ และมาตรฐานสูง พร้อมเป็นผู้นำในการปฏิรูปการศึกษา และได้รับความเชื่อมั่นศรัทธาจากสังคมในฐานะที่เป็นผู้ประกอบวิชาชีพที่มีเกียรติ มีความสำคัญและเป็นที่เชื่อถือ ได้รับการยอมรับในฐานะผู้นำทางความคิดในสังคม

3. การแต่งตั้งคณะกรรมการของสถานศึกษาคณะต่าง ๆ ตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ และตามความจำเป็นของสถานศึกษา (สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, 2545, หน้า 11-12) ได้กล่าวถึงประชาชนมีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไว้ว่า ในอดีตการศึกษาเคยอยู่ในมือของประชาชนมาก่อน บ้าน วัด วัง เป็นแหล่งประสาทความรู้ให้แก่กุลบุตร กุลธิดา ต่อมาอิทธิพลตะวันตก

เริ่มคืบคลานเข้ามา มีการจัดตั้งโรงเรียนผลิตบุคลากรป้อนระบบราชการ และพัฒนาเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน โดยการจัดการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในความรับผิดชอบของรัฐ ซึ่งประชาชนเองก็ถือว่าการจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานเป็นความรับผิดชอบของรัฐ ชาติความเอาใจใส่ ตรวจสอบ และกำกับ การดำเนินงานของรัฐเท่าที่ควร การศึกษาจึงมีปัญหาสะสมเรื่อยมาจนยากที่จะแก้ไขด้วยระบบปกติ การปฏิรูปการศึกษาคั้งนี้มุ่งคืนการศึกษาให้กับประชาชน เป็นระบบที่มุ่งเปิดโอกาสให้ประชาชน และองค์กรเอกชน หรือกลุ่มอาชีพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมส่งเสริม ในการดำเนินงานทางการศึกษาอย่างเต็มที่ โดยถือว่าการจัดการศึกษาตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาคั้งนี้ เป็นภาระหน้าที่สำหรับทุกคน ประชาชนซึ่งหมายรวมไปถึงบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบัน ศาสนา สถานประกอบการและสถาบันทางสังคมอื่น จะเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาได้หลายทาง เช่น การมีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการ การร่วมจัดการศึกษา การสนับสนุน การจัดการศึกษา การกำกับดูแล เป็นต้น การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาแนวปฏิรูปการศึกษาคั้งนี้ ทำให้เกิดการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพความต้องการพัฒนา ด้านเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น และตัวผู้เรียนมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาจะได้รับโอกาสให้สามารถมีงบประมาณและทรัพยากรของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพอที่จะจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยการมีส่วนร่วมของทุกส่วนในสังคม

จะเห็นได้ว่าในระบบการศึกษาใหม่ถือว่าสถานศึกษาเป็นหน่วยที่ก่อให้เกิดผลทางการศึกษา จึงได้สร้างความเข้มแข็งให้สถานศึกษาโดยการกระจายอำนาจการบริหารวิชาการ การบริหารงบประมาณ การบริหารบุคคล และการบริหารทั่วไปสู่สถานศึกษา ให้มีคณะกรรมการสถานศึกษาเป็นคณะกรรมการบริหารโดยมีผู้บริหารและครูเป็นบุคลากรวิชาชีพที่มีอำนาจหน้าที่และภารกิจเฉพาะ อีกทั้งมีบุคลากรทางการศึกษาอื่นเป็นฝ่ายสนับสนุน กรรมการสถานศึกษา จะมีความสำคัญอย่างยิ่งกับสถานศึกษา การศึกษาของผู้เรียนในสถานศึกษาจะเป็นเช่นไร มีคุณภาพมากน้อยแค่ไหน ขึ้นอยู่กับกรรมการสถานศึกษาที่จะเป็นผู้กำหนด ดังนั้นการได้มาซึ่งกรรมการสถานศึกษาจึงมีความสำคัญยิ่ง

4. การจัดทำระบบข้อมูล สารสนเทศ เกรียงศักดิ์ พราวศรี และคณะ (2544, หน้า 2-7) ได้ให้ความหมายระบบสารสนเทศ (information system) ไว้ว่า หมายถึงระบบที่จัดตั้งขึ้นเพื่อรวบรวม จัดเก็บ และใช้สารสนเทศสนองความต้องการของหน่วยงาน ทั้งนี้โดยมีการจัดเก็บอย่างเป็นระบบ

ข้อมูลซึ่งเป็นปัจจัยนำเข้า เมื่อผ่านกระบวนการประมวลผลหรือการวิเคราะห์แล้ว ก็จะเป็นสารสนเทศหรือผลลัพธ์ ซึ่งผู้สารสนเทศ หรือผู้บริหาร จะนำไปประกอบในการตัดสินใจ และผลลัพธ์จากการตัดสินใจ ก็ยังสามารถเป็นข้อมูลที่จะนำมาใช้ในการตัดสินใจในครั้งต่อไป

การประมวลผล/การวิเคราะห์ข้อมูล อาจทำได้ 3 วิธี คือ

1. การประมวลผลด้วยมือ เป็นการประมวลผลที่ใช้คนทำ ทุกขั้นตอน วิธีนี้นิยมใช้ในหน่วยงานขนาดเล็ก ข้อดีมีความยืดหยุ่นสูง สามารถปรับใช้ให้เข้ากับสถานการณ์ได้ตลอด แต่ก็มีข้อเสียคือ ขาดความน่าเชื่อถือและมีความล่าช้า

2. การประมวลผลข้อมูลโดยอาศัยเครื่องช่วย การประมวลผลวิธีนี้มีการใช้อุปกรณ์บางอย่างช่วย เช่น เครื่องคำนวณ วิธีนี้ช่วยให้การทำงานเร็วขึ้น และมีความถูกต้องมากขึ้น แต่มีข้อเสีย คือ ความล่าช้า ไม่ทันเหตุการณ์ และไม่เหมาะกับหน่วยงานขนาดใหญ่

3. การประมวลผลข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นวิธีการประมวลผลที่ดีที่สุด คอมพิวเตอร์สามารถทำงานได้ดีกว่าคน เพราะสามารถทำงานกับข้อมูลจำนวนมาก และทำงานได้รวดเร็วกว่า แต่มีข้อเสีย คือ ขาดความยืดหยุ่น และต้องมีการวางแผนการวิเคราะห์ และการออกแบบระบบงาน

ความสำคัญและความจำเป็นของระบบสารสนเทศ ปัจจุบันจัดได้ว่า เป็นสังคมแห่งยุค ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ ข้อมูลสารสนเทศ ตลอดจนความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทต่อมนุษย์เป็นอย่างมากดังนั้นระบบสารสนเทศจึงเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่ง ที่ช่วยให้องค์กรสามารถดำเนินการไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะนอกจากจะใช้ในการวางแผนการดำเนินงาน และประกอบการตัดสินใจแล้ว ยังสามารถเป็นเครื่องชี้้นำในการดำเนินงานต่าง ๆ ได้ตามวัตถุประสงค์ ในการบริหารงานประกอบด้วยกิจกรรมสำคัญ 3 กิจกรรม คือการวางแผน การดำเนินงาน และการประเมินผลการดำเนินงาน ซึ่งในการดำเนินงานแต่ละขั้นตอนจะมีความจำเป็นอย่างยี่งที่ต้องใช้สารสนเทศเป็นเครื่องมือช่วยในการตัดสินใจ

สารสนเทศที่มีคุณภาพ ควรมีสมบัติ 3 ประการคือ

1. ความถูกต้อง สารสนเทศที่มีคุณภาพจะต้องมีความถูกต้องสมบูรณ์มากที่สุด เพื่อเป็นสารสนเทศที่มีคุณค่าสำหรับผู้บริหาร ความไม่ถูกต้องของสารสนเทศอาจมีสาเหตุมาจากความผิดพลาดของคน หรือเครื่องจักร เช่น การได้ข้อมูลผิดพลาด การเตรียมข้อมูลผิดพลาด ฯลฯ

2. ตรงกับความต้องการ สารสนเทศจะต้องตรงกับเรื่องที่ผู้ใช้แต่ละคนต้องการใช้ โดยมีรายละเอียดต่าง ๆ เหมาะสม ชัดเจนและเพียงพอ

3. ทันต่อการใช้งาน สารสนเทศควรจะรวดเร็วทันต่อเวลาและการใช้งาน การจัดเตรียมสารสนเทศให้ทันต่อเวลาที่ต้องการใช้ อาจทำได้ 2 ลักษณะ คือ การจัดทำสารสนเทศล่วงหน้ากับ

การจัดทำสารสนเทศตามกำหนดเวลาที่เหตุการณ์นั้น ๆ กำลังเกิดขึ้น การจัดทำสารสนเทศจะต้องมีความยืดหยุ่น สามารถรองรับความจำเป็นเร่งด่วนในการใช้สารสนเทศ

หลักการของระบบสารสนเทศ หลักในการจัดทำหรือพัฒนาระบบสารสนเทศ ควรคำนึงถึงองค์ประกอบต่อไปนี้

1. จะต้องสอดคล้องกับการบริหารงานของสถานศึกษา
 2. จะต้องมีความถูกต้อง ครบถ้วน ตรงกับความต้องการใช้งานหรือปัญหา และทันต่อการใช้งาน
 3. ผู้บริหารต้องเห็นความสำคัญของสารสนเทศ และใช้สารสนเทศเป็นข้อมูลในการตัดสินใจ การกำหนดนโยบาย และการวางแผนการดำเนินงาน
 4. จะต้องเข้าใจง่ายและสะดวกพร้อมที่จะใช้งาน
 5. ความสามารถในการเชื่อมโยงสารสนเทศกับปัญหา และแนวทางในการแก้ไขปัญห
- องค์ประกอบของสารสนเทศ ประกอบด้วยส่วนที่สำคัญ 5 ส่วนคือ
1. ข้อมูลทั้งที่เป็นตัวเลข ข้อความ เสียง ภาพเป็นข้อมูลป้อนเข้า (input)
 2. การประมวลผลเป็นการกำหนดความสัมพันธ์ของข้อมูล จัดระบบข้อมูลเพื่อให้เหมาะสมต่อการนำไปใช้
 3. การจัดเก็บ เป็นวิธีการที่จะเก็บข้อมูลให้เป็นระบบ สะดวกต่อการนำมาใช้ และสามารถแก้ไข ปรับปรุงให้เป็นปัจจุบัน
 4. เทคโนโลยี เป็นเครื่องมือที่ช่วยในการเก็บข้อมูล การประมวลผลข้อมูลทำให้เกิดผลผลิต ได้แก่ คอมพิวเตอร์ โปรแกรม สื่อบริการ อุปกรณ์ การสื่อสาร ฯลฯ
 5. สารสนเทศ ผลผลิตของระบบสารสนเทศจะต้องถูกต้อง ตรงกับความต้องการใช้ และทันต่อการใช้งาน

ระบบข้อมูลของสถานศึกษา ในการจัดข้อมูลหรือการมีระบบข้อมูลที่มีประสิทธิภาพของสถานศึกษานั้น ขึ้นอยู่กับลักษณะความต้องการ และการเลือกสรรใช้ข้อมูลที่จำเป็น และเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาและควรจะครอบคลุมองค์ประกอบพื้นฐานของการจัดการศึกษา คือ

1. โครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของโรงเรียนและชุมชน อาคารเรียน อาคารประกอบ และสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีอยู่ในโรงเรียน เช่น ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ วัสดุอุปกรณ์ การเรียนการสอน ห้องสมุด ตลอดจนแหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกสถานศึกษา เป็นต้น

2. ผู้เรียน หรือนักเรียน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของโรงเรียน การเก็บรวบรวมข้อมูล นอกจากตัวผู้เรียนแล้ว ยังต้องเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับด้านภูมิหลังทางครอบครัวและชุมชนที่นักเรียนอาศัยอยู่

3. ครู – อาจารย์ การเก็บข้อมูล ครู – อาจารย์ ในสถานศึกษา ได้แก่ จำนวนครู คุณวุฒิ การศึกษา ตำแหน่งหน้าที่ วิชาที่สอน ผลงานทางวิชาการ และผลการปฏิบัติงานของครู และรวมถึง บุคคลภายนอกที่มีความรู้ความสามารถพิเศษด้านต่าง ๆ สามารถเป็นวิทยากร ผู้ทรงคุณวุฒิ หรือครู ภูมิปัญญาไทย เป็นต้น

4. หลักสูตร ได้แก่ ตัวหลักสูตร แผนการสอน คู่มือ การพัฒนาหลักสูตร การสำรวจ ความต้องการชุมชน และการใช้ตำราเรียนของครูและนักเรียน เป็นต้น

5. กระบวนการเรียนการสอน ได้แก่ ลักษณะของวิธีการสอน ตารางสอน การมีส่วนร่วม ของนักเรียน การใช้ตำราเรียน สื่อการสอน การประเมินผลการเรียนการสอน การรายงานผลการเรียน การสอนซ่อมเสริม เป็นต้น

จุดมุ่งหมายในการเก็บรวบรวมข้อมูล และสารสนเทศ ก็เพื่อประเมินสภาพทางกายภาพ ของโรงเรียนในการจัดการศึกษา และศึกษาผลกระทบที่มีต่อคุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียน

ยุคปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศ (information technology : IT) มีความสำคัญและ จำเป็นอย่างยิ่งต่อความสามารถในการดำรงอยู่และประสิทธิภาพในการบริหารจัดการของหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชน สถานศึกษา จึงจำเป็นต้องจัดระบบสารสนเทศใหม่เพื่อการบริหารจัดการ สถานศึกษา (school educational management information system : school EMIS) สำนักงาน โครงการนำร่องปฏิรูปการศึกษา (2544, หน้า 35-37) ได้ให้วิธีดำเนินการของสถานศึกษาไว้ดังนี้

1. การพัฒนาระบบสารสนเทศการจัดการของสถานศึกษา (school EMIS) มีวิธีดำเนินการ คือ

1.1 จัด school EMIS ให้สอดคล้องกับบริบทใหม่ทางการศึกษา

1.2 โครงสร้างของระบบข้อมูล

1.2.1 ข้อมูลทั่วไป

1.2.2 ข้อมูลนักเรียน

1.2.3 ข้อมูลบุคลากร

1.2.4 ข้อมูลงบประมาณ

1.2.5 แผนงานโครงการ

1.2.6 ข้อมูลการเรียนการสอนและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน

1.4 ขั้นตอนการจัดทำ school EMIS

- 1.4.1 ผู้บริหารต้องเข้าใจและให้ความสำคัญ
- 1.4.2 พัฒนาระบบและสร้างความเข้าใจแก่ผู้เกี่ยวข้อง
- 1.4.3 พัฒนาทีมงานสารสนเทศของสถานศึกษา
- 1.4.4 พัฒนา software ระบบสารสนเทศ
- 1.4.5 รวบรวมข้อมูลและจัดระบบการไหลเวียนข้อมูล
- 1.4.6 จัดทำสารสนเทศ
- 1.4.7 นำเสนอข้อมูล ส่งเสริมการนำไปใช้และเผยแพร่
- 1.4.8 ประเมินระบบข้อมูล ปรับปรุงต่อเนื่อง

2. การพัฒนาดัชนีความต้องการของโรงเรียน (school indice of needs : SIN)

- 2.1 พัฒนาจากความต้องการจำเป็นที่แท้จริงของสถานศึกษา
- 2.2 กำหนดขั้นตอนการดำเนินการดังนี้
 - 2.2.1 กำหนดองค์ประกอบของ SIN
 - 2.2.2 กำหนดรายการตัวชี้วัดของ SIN
 - 2.2.3 รวบรวมข้อมูลตามตัวชี้วัด
 - 2.2.4 วิเคราะห์ข้อมูลกำหนดดัชนีความต้องการจำเป็น
 - 2.2.5 เผยแพร่และส่งเสริมการนำไปใช้

สรุปได้ว่า ระบบสารสนเทศเพื่อการพัฒนาของสถานศึกษา (school EMIS) ที่ดี ต้องมีข้อมูลที่ถูกต้อง ทันสมัยและมีจำนวนพอเพียงและเหมาะสมกับการใช้งาน ระบบสารสนเทศของสถานศึกษาต้องเอื้อต่อการบริหารจัดการทั้งระบบคือทั้งการวางแผน การจัดการ การติดตาม ตรวจสอบการปฏิบัติงานและการประเมินผล การจัดระบบสารสนเทศเฉพาะเพื่อการจัดการของสถานศึกษาได้แก่ ข้อมูลภาพรวมของสถานศึกษา และดัชนีความต้องการจำเป็นของสถานศึกษา และสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ เพื่อใช้ในการบริหารจัดการและประเมินประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของสถานศึกษา พัฒนาเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารและการพัฒนาการเรียนการสอน ซึ่งต้องดำเนินการควบคู่กับการจัดหาเครื่องมือเทคโนโลยีสารสนเทศและการพัฒนานักคลากร

5. การจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพ เสาวนิตย์ ชัยมุสิก (2544, หน้า 52-54) ได้กล่าวถึงการจัดทำแผนคุณภาพ (quality plan) หรือธรรมนูญสถานศึกษา (school charter) หรือแผนปรับปรุงโรงเรียน (school improvement plan) ล้วนเป็นแผนยุทธศาสตร์ ของโรงเรียนที่จัดทำเพื่อแก้ปัญหา นั้น ๆ และสนองความต้องการเฉพาะของโรงเรียนนั้น ๆ เท่านั้น แผนคุณภาพเป็นเครื่องมือสำคัญในการปฏิรูปการศึกษาในระดับโรงเรียน ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาอย่างเป็นระบบของ

โรงเรียน โรงเรียนจะต้องนำผลการเทียบเคียงที่เป็นผลสรุปจากการสำรวจตนเอง มาใช้ในการกำหนดวิสัยทัศน์ กำหนดเป้าหมายการพัฒนา กำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคลากรทางการศึกษา และบทบาทของนักเรียน กำหนดยุทธศาสตร์และกำหนดแผนปฏิบัติการ โดยจัดทำโครงการ/งาน/กิจกรรม ซึ่งจะต้องกำหนดมาจากสภาพที่ไม่ได้มาตรฐานของโรงเรียน โดยยึดหลักการมีส่วนร่วม สร้างความเข้าใจ ร่วมคิด ร่วมทำของบุคลากรทุกฝ่ายในโรงเรียนของผู้ปกครองและชุมชน คณะกรรมการสถานศึกษาจะมีบทบาทหน้าที่ร่วมมือกับโรงเรียนในการกำหนดแนวทางพัฒนาโรงเรียน พัฒนาคุณภาพการศึกษา สนับสนุน ส่งเสริม กำกับและติดตาม และประเมินผลการดำเนินงาน พัฒนาคุณภาพโรงเรียน

จึงสรุปได้ว่าการจัดทำแผนคุณภาพนั้น จะต้องทำเป็นลายลักษณ์อักษร ประกอบด้วยภาพรวมของสถานศึกษา เป้าหมายของโรงเรียน จุดเน้นในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน แผนการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร บทบาทหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา แนวปฏิบัติสำหรับนักเรียน แผนงบประมาณ และกำกับ ตรวจสอบและรายงาน

สรุปการเตรียมความพร้อมของสถานศึกษา สถานศึกษาต้องดำเนินงานในเรื่องต่อไปนี้ คือ ในด้านการสร้างความตระหนักให้แก่บุคลากร ต้องสำรวจสภาพปัจจุบันของบุคลากร โดยการออกแบบสอบถามเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประชุมชี้แจง/ประชุมปฏิบัติการเพื่อทำความเข้าใจหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ศึกษาดูงานจากแหล่งความรู้ที่หลากหลาย สื่อเอกสารหรือศึกษาจากโรงเรียนนาร่อง ในด้านการพัฒนามูลฐาน ต้องศึกษาหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการของบุคลากร จัดอบรมสัมมนาหรือฝึกปฏิบัติตามความต้องการของบุคลากร สร้างเครือข่ายและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การจัดการเรียนรู้ ในด้านการแต่งตั้งคณะกรรมการของสถานศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจะต้องกำหนดทิศทาง นโยบายและแนวทางการดำเนินงานของสถานศึกษา ดำเนินการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารหลักสูตรและงานวิชาการสถานศึกษาและแต่งตั้งคณะกรรมการระดับกลุ่มวิชา รวมทั้งกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ชี้แจงทิศทาง นโยบายและแนวทางการดำเนินงานรวมทั้งบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการและอนุกรรมการ ในด้านจัดทำข้อมูลสารสนเทศ สถานศึกษาต้องรวบรวมข้อมูลในด้านต่าง ๆ เช่น บุคลากร งบประมาณ อาคารสถานที่ วัสดุ สิ่งอำนวยความสะดวก ภูมิปัญญาท้องถิ่นแหล่งการเรียนรู้ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้เรียน ชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น แล้วนำข้อมูลต่าง ๆ มาจัดทำให้เป็นระบบ ในด้านจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพ ต้องกำหนดเป้าหมายของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครอง ชุมชน และสนองนโยบาย กฎ

ระเบียบต่าง ๆ จัดทำเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อให้เป็นแผนแม่บทการดำเนินงานจัดการศึกษาของ สถานศึกษาในช่วงระยะเวลาที่กำหนด โดยกำหนดเป็นแผนพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง

การจัดทำสาระหลักสูตรสถานศึกษา

1. จัดทำสาระของหลักสูตร (ถวัลย์ มาศจรัส, 2545, หน้า 22-23) ได้สรุปไว้ว่าหลักสูตร สถานศึกษา สถานศึกษาเป็นแหล่งของการแสวงหาความรู้ สถานศึกษาจึงต้องมีหลักสูตรของตนเอง คือ หลักสูตรสถานศึกษาประกอบด้วย การเรียนรู้ทั้งมวลและประสบการณ์อื่น ๆ ที่สถานศึกษา แต่ละแห่งวางแผนเพื่อพัฒนาผู้เรียนโดยจะต้อง จัดทำสาระการเรียนรู้ ทั้งรายวิชาที่เป็นพื้นฐาน และ รายวิชาที่ต้องการเรียนเพิ่มเติมเป็นรายปีหรือรายภาค จัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนทุกภาคเรียน กำหนด คุณลักษณะอันพึงประสงค์ จากมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของ การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา

1.1 ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล (ถวัลย์ มาศจรัส, 2545, หน้า 106-110) ได้วิเคราะห์เกี่ยว กับการจัดหลักสูตรสถานศึกษาไว้ดังนี้

จุดมุ่งหมายของหลักสูตรสถานศึกษา สถานศึกษาจะต้องทำงานร่วมกับ ครอบครัว และชุมชน ท้องถิ่น จัด หน่วยงานและสถานศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชนในท้องถิ่นเพื่อ ให้เกิดผล ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรสองประการ ซึ่งจุดมุ่งหมายทั้งสองประการนี้ให้แนวทางที่สำคัญ ซึ่งสถานศึกษาต้องพัฒนาหลักสูตรภายในบริบทและแนวทางนั้น ๆ ดังนี้

1.1.1 หลักสูตรสถานศึกษาควรพัฒนาให้ได้ก่เกิดความสนุกและความเพลิดเพลิน ในการเรียนรู้เปรียบเสมือนเป็นวิธีสร้างกำลังใจและเร้าใจให้เกิดความก้าวหน้าแก่ผู้เรียนให้ได้มากที่สุด มีความรู้สูงสุดสำหรับผู้เรียนทุกคน ควรสร้างความเข้มแข็ง ความสนใจ และประสบการณ์ให้ ผู้เรียน พัฒนาความมั่นใจ ให้เรียนและทำงานอย่างเป็นอิสระ ร่วมใจกัน ควรให้ผู้เรียนมีทักษะการ เรียนรู้สำคัญ ๆ ในการอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น ได้ข้อมูลสารสนเทศ และเทคโนโลยีสื่อสาร ส่งเสริมจิตใจที่อยากรู้อยากเห็น และมีกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล

1.1.2 หลักสูตรสถานศึกษาควรส่งเสริมการพัฒนาด้านจิตวิญญาณ จริยธรรม สังคมและวัฒนธรรม และโดยเฉพาะพัฒนาหลักการในการจำแนกระหว่างถูกและผิด เข้าใจและ สรรพหาในความเชื่อของตน ความเชื่อและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ว่ามีอิทธิพลต่อบุคคลและ สังคม

หลักสูตรสถานศึกษาต้องพัฒนา หลักคุณธรรมและความอิสระของผู้เรียน ช่วยให้เป็น ผลเมืองที่มีความรับผิดชอบ สามารถช่วยพัฒนาสังคมให้เป็นธรรมขึ้น มีความเสมอภาค ควรพัฒนา ความตระหนัก เข้าใจ และยอมรับสภาพแวดล้อมที่ตนดำรงชีวิตอยู่ ยึดมั่นในข้อตกลงร่วมกันต่อการ พัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในระดับส่วนตน ระดับท้องถิ่น ระดับชาติ ระดับโลก หลักสูตรสถานศึกษาควร

สร้างให้ผู้เรียน มีความพร้อมในการเป็นผู้บริโภคที่ตัดสินใจแบบมีข้อมูลเป็นอิสระ เข้าใจในความรับผิดชอบ

สรุปได้ว่าการสร้างหลักสูตรสถานศึกษา หลักสูตรจะต้องสนองตอบต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และเปลี่ยนไปตามธรรมชาติของการศึกษา ผู้สอนต้องปรับปรุงกระบวนการสอนและประเมินกระบวนการสอนของตนเองเพื่อสนองตอบความต้องการของผู้เรียนที่เปลี่ยนแปลง และผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การศึกษาจะเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นถ้า หลักสูตรมีการปรับปรุงให้เป็นไปตามความต้องการและความจำเป็นตลอดเวลา

1.2 กำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ เป้าหมาย สถานศึกษาจำเป็นต้องกำหนดวิสัยทัศน์เพื่อมองอนาคตว่า โลกและสังคมรอบ ๆ จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และสถานศึกษาจะต้องปรับตัว ปรับหลักสูตรอย่างไร จึงจะพัฒนาผู้เรียนให้เหมาะสมกับยุคสมัย ในการสร้างหลักสูตรสถานศึกษา สถานศึกษาต้องมีวิสัยทัศน์ ซึ่งทำได้โดยอาศัยความร่วมมือของชุมชน พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ ผู้เรียน ภาคธุรกิจ ภาครัฐในชุมชน ร่วมกันกับคณะกรรมการสถานศึกษาแสดงความประสงค์อันสูงส่งหรือวิสัยทัศน์ที่ปรารถนาให้สถานศึกษาเป็นสถาบันพัฒนาผู้เรียนที่มีพันธกิจหรือภาระหน้าที่ร่วมกันในการกำหนดงานหลักที่สำคัญ ๆ ของสถานศึกษาพร้อมด้วยเป้าหมาย แผนปฏิบัติการและการติดตามผล ตลอดจนจัดทำรายงาน แจ้งสาธารณชน และส่งผลย้อนกลับให้สถานศึกษา เพื่อการปฏิบัติงานที่เหมาะสมตามหลักสูตรของสถานศึกษา และจุดหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของชาติที่กำหนดไว้ กระบวนการสร้างวิสัยทัศน์ โดยอาศัยบุคคลต่าง ๆ เข้าไปมีส่วนร่วมนี้ เป็นกระบวนการที่มีพลังผลักดันให้แผนกลยุทธ์ที่สถานศึกษาสร้างขึ้นดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และมีทิศทางก่อให้เกิดเจตคติในทางที่สร้างสรรค์ต่องานแก่สังคมของสถานศึกษา มีระบบและหน่วยสนับสนุนในการปฏิบัติงานเกิดขึ้นอย่างเป็นเครือข่าย เพียบพร้อม เช่น ระบบคุณภาพของหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ การเรียนการสอน สื่อการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล การติดตาม การรายงาน สถานข้อมูลการเรียนรู้ การวิจัยแบบมีส่วนร่วม มีระบบสนับสนุนครูอาจารย์ เป็นต้น กระบวนการสร้างวิสัยทัศน์ด้วยวิธีดังกล่าวนี้จะนำไปสู่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตร การกำหนดสาระการเรียนรู้หรือหัวข้อเรื่องในท้องถิ่นสนองตอบความต้องการของชุมชน

วิสัยทัศน์ เป็นเจตนารมณ์ อุดมการณ์ หลักการ ความเชื่อ อนาคตที่พึงประสงค์ เป็นการคิดไปข้างหน้า มีเอกลักษณ์ สามารถสร้างศรัทธา และจุดประกายความคิดในสภาพการพัฒนาสูงสุด

ภารกิจ แสดงวิธีดำเนินการของสถานศึกษาเพื่อบรรลุวิสัยทัศน์และนำไปสู่การวางแผนปฏิบัติต่อไป

เป้าหมาย กำหนดเป็นความคาดหวังด้านคุณภาพที่เกิดกับผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับ วิทยาลัยที่สถานศึกษากำหนดและสอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตรการศึกษาระดับพื้นฐาน (กรมวิชาการ, 2545, หน้า 6-7)

1.3 กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนด้าน คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่สถานศึกษากำหนดเป็น คุณลักษณะอันพึงประสงค์นั้น สามารถกำหนดขึ้นได้ตามความต้องการ โดยให้สอดคล้องกับสภาพ ปัญหา และความจำเป็นที่จะต้องมีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมดังกล่าวให้ผู้เรียนเพิ่ม จากที่กำหนดไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ในแต่ละภาคเรียนหรือปีการศึกษา ครูผู้สอนต้องจัด ให้มีการวัดและประเมินผลด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน โดยเป็นการประเมินเชิง วินิจฉัยเพื่อการปรับปรุงพัฒนาการส่งต่อ ทั้งนี้ ควรประสานสัมพันธ์กับผู้เรียน ผู้ปกครองและ ผู้เกี่ยวข้อง ร่วมกันประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์รายปี หรือรายภาค (กรมวิชาการ, 2545, หน้า 6-7)

1.4 กำหนดโครงสร้างหลักสูตร โครงสร้างของหลักสูตรประกอบด้วย

1.4.1 สาระการเรียนรู้ / ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายวิชา หน่วยการเรียนรู้ ครอบคลุม 8 กลุ่มสาระ รายภาคหรือปี ทั้งที่กำหนดไว้ในหลักสูตรและเพิ่มเติมตามความถนัด ความสนใจ ความต้องการของผู้เรียน ชุมชน และท้องถิ่น

1.4.2 มีกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนทุกภาคเรียน

1.4.3 กำหนดเวลาแต่ละกลุ่มสาระ หน่วยการเรียนรู้ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน รายภาคหรือปี (กรมวิชาการ, 2545, หน้า 7-8)

1.5 จัดทำสาระและผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาคและกำหนดเวลาเรียน

1.5.1 กำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาค โดยวิเคราะห์จาก มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นที่กำหนดไว้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ มาจัดเป็นผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาค ที่ระบุถึงความรู้ ความสามารถของผู้เรียน และคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ซึ่งจะเกิดขึ้นหลังจากการเรียนรู้ในแต่ละปีหรือภาคนั้น การกำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี หรือรายภาคของสาระการเรียนรู้ให้สถานศึกษากำหนดเพิ่มเติมได้ตามความเหมาะสม สอดคล้อง กับความสามารถ ความถนัดความสนใจ และสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน

1.5.2 กำหนดสาระการเรียนรู้รายปีหรือรายภาค โดยวิเคราะห์จากผลการเรียนรู้ที่ คาดหวังรายปีหรือรายภาคที่กำหนดไว้และให้สอดคล้องกับสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ตามกลุ่ม สาระและมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น รวมทั้งสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นและ ชุมชน

1.5.3 กำหนดเวลาและจำนวนหน่วยกิต สำหรับสาระการเรียนรู้รายปีหรือรายภาคดังนี้

1.5.3.1 ช่วงชั้น ป. 1 – 3 ป. 4 – 6 และ ม. 1 – 3 กำหนดสาระการเรียนรู้เป็นรายปี และกำหนดจำนวนคาบเวลาให้เหมาะสมและสอดคล้องกับผลการเรียนรู้ที่คาดหวังและสาระการเรียนรู้

1.5.3.2 ช่วงชั้น ม. 4 – 6 กำหนดสาระการเรียนรู้เป็นรายภาค และกำหนดจำนวนหน่วยกิตให้เหมาะสม สอดคล้องกับผลการเรียนรู้ที่คาดหวังและสาระการเรียนรู้ ในการกำหนดจำนวนหน่วยกิตของสาระการเรียนรู้รายภาคสำหรับช่วงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 – 6 ใช้เกณฑ์การพิจารณาที่ใช้เวลาจัดการเรียนรู้ 40 ชั่วโมงต่อภาคเรียน มีค่าเท่ากับ 1 หน่วยกิต

สำหรับสาระการเรียนรู้ที่สถานศึกษาจัดทำเพิ่มขึ้น ซึ่งถือเป็นวิชาเฉพาะของสายอาชีพ หรือโปรแกรมเฉพาะทางอื่น ๆ ใช้เกณฑ์การพิจารณา คือ สาระการเรียนรู้ที่ใช้เวลาจัดการเรียนรู้อยู่ระหว่าง 40 – 60 ชั่วโมงต่อภาคเรียน มีค่าเท่ากับ 1 หน่วยกิต ทั้งนี้สถานศึกษากำหนดได้ตามความเหมาะสมและใช้หลักเกณฑ์เดียวกัน (กรมวิชาการ, 2545, หน้า 8-9)

1.6 จัดทำคำอธิบายรายวิชา โดยการนำเอาผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาค สาระการเรียนรู้รายปีหรือรายภาครวมทั้งเวลาและจำนวนหน่วยกิตที่กำหนด มาเขียนเป็นคำอธิบายรายวิชา โดยให้ประกอบด้วยชื่อรายวิชา จำนวนเวลาหรือจำนวนหน่วยกิต ผลการเรียนรู้และสาระการเรียนรู้ของรายวิชานั้น ๆ ซึ่งสามารถเขียนคำอธิบายรายวิชาได้หลายรูปแบบ เช่น

1.6.1 รูปแบบที่ 1 เขียนเป็นความเรียงเสนอภาพรวมของผลการเรียนรู้และสาระการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้าน

1.6.2 รูปแบบที่ 2 เขียนแยกเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย

1.6.2.1 ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง เขียนเป็นความเรียง สรุปภาพรวมของผลการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้าน

1.6.2.2 สาระการเรียนรู้ เขียนเป็นความเรียงของขอบข่ายเนื้อหา

1.6.3 รูปแบบที่ 3 เขียนเป็นความเรียง ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

1.6.3.1 ขอบข่ายกิจกรรมที่กำหนดกว้าง ๆ สอดคล้องกับผลการเรียนรู้ของรายวิชา

1.6.3.2 ขอบข่ายเนื้อหาที่สอดคล้องกับสาระการเรียนรู้ของรายวิชา

1.6.3.3 ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียนอย่างกว้าง ๆ

1.6.4 รูปแบบที่ 4 เขียนเป็นความเรียง ประกอบด้วย 4 ส่วน คือ

1.6.4.1 จุดประสงค์ของรายวิชาที่สอดคล้องกับผลการเรียนรู้รายวิชา

1.6.4.2 ขอบข่ายสาระการเรียนรู้

1.6.4.3 กิจกรรมการเรียนรู้

1.6.4.4 วิธีการวัดผลประเมินผล

1.6.5 รูปแบบที่ 5 เขียนแยกเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย ผลการเรียนรู้ เขียนให้ครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน เป็นข้อ ๆ โดยไม่แยกด้าน

สำหรับคำอธิบายรายวิชามีแนวทางการกำหนดดังนี้ ชื่อรายวิชาของสาระการเรียนรู้ให้ใช้ชื่อตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ ส่วนชื่อรายวิชาที่สถานศึกษาจัดทำเพิ่มเติมสามารถกำหนดตามความเหมาะสม ทั้งนี้ต้องสื่อความหมายได้ชัดเจน มีความสอดคล้องกับสาระการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในรายวิชานั้น ๆ (กรมวิชาการ, 2545, หน้า 9-10)

1.7 จัดทำหน่วยการเรียนรู้ โดยการนำเอาสาระการเรียนรู้รายปีหรือรายภาคที่กำหนดไว้ไปบูรณาการจัดทำเป็นหน่วยการเรียนรู้ย่อย ๆ เพื่อความสะดวกในการจัดการเรียนรู้และ ผู้เรียนได้เรียนรู้ในลักษณะองค์รวม หน่วยการเรียนรู้ แต่ละหน่วยประกอบด้วย ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง สาระการเรียนรู้ และจำนวนเวลาสำหรับการจัดการเรียนรู้ ซึ่งเมื่อเรียนครบทุกหน่วยย่อยแล้ว ผู้เรียนสามารถบรรลุผลตามผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาคของทุกวิชา ในการจัดทำหน่วยการเรียนรู้ อาจบูรณาการทั้งภายในและระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ หรือเป็นการบูรณาการเฉพาะเรื่องตามลักษณะสาระการเรียนรู้ หรือเป็นการบูรณาการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียน โดยพิจารณาจากมาตรฐานการเรียนรู้ที่มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับการจัดการเรียนรู้สำหรับหน่วยการเรียนรู้ในแต่ละช่วงชั้นสถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยการปฏิบัติโครงงานอย่างน้อย 1 โครงงาน (กรมวิชาการ, 2545, หน้า 10)

1.8 จัดทำแผนการเรียนรู้ ในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ ผู้สอนมีอิสระในการออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ของตนเอง ซึ่งมีได้หลากหลายรูปแบบ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้สอนควรปฏิบัติตามนโยบายของโรงเรียนที่กำหนดไว้ว่าให้ใช้รูปแบบใด ถ้าโรงเรียนมิได้กำหนดรูปแบบไว้จึงเลือกแบบที่ตนเองเห็นว่าสะดวกต่อการนำไปใช้ ถวัลย์ มาศจรัส (2545, หน้า 164-166) ได้สรุปขั้นตอนการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ไว้ดังนี้

1.8.1 เลือกรูปแบบแผนการจัดการเรียนรู้ นำหน่วยการเรียนรู้ที่กำหนดไว้แล้วมาพิจารณาจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้

1.8.2 ตั้งชื่อแผนตามหัวข้อสาระการเรียนรู้

1.8.3 กำหนดจำนวนเวลา ระบุระดับชั้น

1.8.4 วิเคราะห์จุดประสงค์การเรียนรู้จากมาตรฐานการเรียนรู้รายปี/รายภาค ที่เลือกไว้เขียนเป็นจุดประสงค์การเรียนรู้รายวิชา โดยยึดหลักการเขียนจุดประสงค์การเรียนรู้ของ ลินน์ มอริส (Lynn Morris) ที่ว่าจุดประสงค์การเรียนรู้ต้อง

1.8.4.1 บรรยายจุดหมายปลายทาง ไม่ใช่วิธีการ

1.8.4.2 สะท้อนถึงระดับต่าง ๆ ของทักษะที่เกิด

1.8.4.3 ใช้คำกริยาที่เป็นรูปธรรม และใช้องค์ประกอบ 3 ส่วน ตามแนวของ โรเบิร์ต เมจเจอร์ (Robert Mager) คือ พฤติกรรม (overall behavior) สถานการณ์หรือเงื่อนไข (important conditions) และเกณฑ์ (criterion)

1.8.5 เลือกจุดประสงค์การเรียนรู้ที่วิเคราะห์ไว้แล้ว เฉพาะข้อที่สัมพันธ์กับหัวข้อสาระการเรียนรู้ กำหนดเป็นจุดประสงค์การเรียนรู้หรือจุดประสงค์ปลายทางตามธรรมชาติวิชา

1.8.6 วิเคราะห์สาระการเรียนรู้เป็นรายละเอียดสำหรับนำไปจัดการเรียนรู้ จะเป็นเนื้อหาใหม่ของมวลเนื้อหาที่กำหนดไว้ที่จำเป็นต้องสอน

1.8.7 กำหนดจุดประสงค์นำทางตามลำดับความยากง่ายของเนื้อหา นั้น ๆ

1.8.8 เลือกกิจกรรมและเทคนิคการสอนที่เหมาะสม

1.8.9 เลือกสื่ออุปกรณ์ สำหรับใช้ประกอบการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับสาระการเรียนรู้ที่เลือกมา เช่น รูปภาพ บัตรคำ วีดิทัศน์

1.8.10 จัดทำลำดับขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยคำนึงถึงขั้นตอนการสอนตามธรรมชาติวิชา ตามจุดประสงค์นำทาง และควรคำนึงถึงการบูรณาการเทคนิคและกระบวนการเรียนรู้ รวมทั้งสาระการเรียนรู้อื่น ๆ เข้าไว้ในแต่ละขั้นตอนด้วย

1.8.11 การกำหนดการวัดผลประเมินผลโดยระบุวิธีการประเมินผลการเรียนรู้ ทั้งที่เกิดระหว่างเรียน ตามจุดประสงค์ย่อย/นำทาง และที่เกิดหลังการเรียนการสอนเมื่อจบแผนการจัดการเรียนรู้ โดยใช้วิธีการวัดหลากหลายรูปแบบตามความเหมาะสม เช่น ปฏิบัติจริง การทดสอบความรู้ การทำงานกลุ่ม ฯลฯ

2. จัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเป็นกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถของตนเองตามศักยภาพ มุ่งเน้นเพิ่มเติมจากกิจกรรมที่ได้จัดให้ผู้เรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ ทั้ง 8 กลุ่มการเข้าร่วมและปฏิบัติกิจกรรมที่เหมาะสมร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขกับกิจกรรมที่เลือกด้วยตนเองตามความถนัด และความสนใจอย่างแท้จริง กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ กิจกรรมแนะแนว และกิจกรรมนักเรียน

การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนสถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนทุกคนเข้าร่วมกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัย วุฒิภาวะ และความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน โดยคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้ (นิคม ชมภูหลง, 2544, หน้า 288)

2.1 การจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ชมรมวิชาการ เพื่อเกื้อกูลส่งเสริมการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้

2.2 จัดกิจกรรมตามความสนใจ ความถนัดตามธรรมชาติ และความสามารถ
ความต้องการของผู้เรียนและชุมชน

2.3 จัดกิจกรรมเพื่อปลูกฝังอบรมให้ผู้เรียนมีบุคลิกภาพและคุณลักษณะอันพึง
ประสงค์ ฝึกการทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม เช่น กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี
 เป็นต้น

2.4 จัดกิจกรรมประเภทบริการด้านต่าง ๆ ฝึกการทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง
และส่วนรวม

2.5 การประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรมอย่างเป็นระบบ โดยให้ถือว่าเป็นเกณฑ์
ประเมินผลการผ่านช่วงชั้นเรียน

สรุปในการจัดทำสาระหลักสูตรสถานศึกษา จะต้องศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง
กำหนดปรัชญาและเป้าหมายของการจัดการศึกษาของสถานศึกษา กำหนดโครงสร้างหลักสูตรแต่
ละช่วงชั้นและการจัดสัดส่วนเวลาเรียน กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้และสาระการเรียนรู้กลุ่มวิชา
กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้รายปี/รายภาค กำหนดสาระการเรียนรู้รายปี/รายภาค กำหนดชื่อรายวิชา
เวลา และจำนวนหน่วยกิต จัดทำคำอธิบายรายวิชารายปี/รายภาค จัดทำหน่วยการเรียนรู้ และจัดทำ
แผนการเรียนรู้

การวางแผนดำเนินการใช้หลักสูตร

1. สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ เกี่ยวข้องกับการจัด
สิ่งแวดล้อมในโรงเรียน เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารหลักสูตร ทั้งนี้เนื่องจากว่าสิ่งแวดล้อมในส่วน
ที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมจริง ๆ และสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการรับรู้ จะมีผลต่อสภาพการเรียนรู้ เพราะ
ความรู้สึกของคนที่มีต่อสถานที่ ย่อมแตกต่างกัน เช่นความรู้สึกของคนเมื่ออยู่ในวัดย่อมแตกต่าง
จากความรู้สึกในขณะที่อยู่ในสนามกีฬา บรรยากาศมีผลทำให้เกิดแรงผลักดันมากมายโรงเรียนสมัย
ก่อนสร้างบรรยากาศเฉพาะการฟังและการบอกเล่าเท่านั้น ผิดกับโรงเรียนสมัยใหม่ ซึ่งเป็นที่รวม
ของกิจกรรมต่าง ๆ มากมาย นอกเหนือจากการบอก การฟัง ทั้งนี้เป็นผลเนื่องจากการบริหาร
หลักสูตร ในแนวใหม่นั้นเอง การจัดสิ่งแวดล้อมในการเรียนจะต้องพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1.1 การมีส่วนร่วมในชุมชน โรงเรียนแต่ละประเภทมีลักษณะเข้าไปมีส่วนร่วมกับ
ชุมชนแตกต่างกัน การบริหารหลักสูตรในแต่ละประเภท โรงเรียนต้องทำให้ผู้เรียนพัฒนาความรู้
ในการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ไม่ใช่ทำให้ผู้เรียนแยกตัวออกจากชุมชน ลักษณะการจัด
โรงเรียนของไทยสมัยก่อน แสดงให้เห็นชัดเจน ผู้ที่เข้าเรียนในโรงเรียน จะทำตัวออกจากชุมชน
จะทำตัวห่างออกจากชุมชน เมื่อเรียนจบแล้ว รู้สึกว่าไม่เหมาะที่จะอยู่ในชุมชน ผู้มีสติปัญญาดีและ
มีการศึกษามากจะไม่อยู่ในชุมชนของตัวเอง

1.2 อาคารเรียนและอาณานิคมพื้นที่ อาคารเรียนและพื้นที่บริเวณโรงเรียนเป็นสิ่งแวดล้อมที่ผู้บริหารหลักสูตรจะต้องคำนึงถึง เพราะสภาพของห้องเรียนและอาณานิคมสร้างบรรยากาศความคุ้นเคยให้กับนักเรียน ย่อมมีอิทธิพลต่อความรู้สึกและการพัฒนาความคิดของนักเรียน สถาปนิกผู้ออกแบบอาคารเรียน มักจะออกแบบอาคารให้ดูภูมิฐาน และมีสีสดใสเนื่องจากเขาเชื่อว่าความโอ่อ่าภูมิฐาน และความสดใสของอาคาร จะทำให้จิตใจของนักเรียนมีชีวิตชีวา ไม่หดหู่ซึมเซา นอกจากนี้การจัดอาคารเรียนจะต้องคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยด้วย

1.3 การกำหนดเส้นทางสัญจร เส้นทางเดินทางติดต่อระหว่างห้องเรียนระหว่างอาคารเรียน ชั้นล่าง ชั้นบน เป็นสิ่งที่จะต้องพิจารณา เพราะในกรณีย้ายห้องย้ายอาคารเรียน ถ้าไม่มีกำหนดเส้นทางสัญจรที่ดีแล้ว จะเกิดความสับสนหุลุม ทำให้เสียเวลาเรียนในวันหนึ่ง ๆ ไม่น้อย นักเรียนก็ไม่ต้องหงุดหงิดต่อการรอคอย หรือการรีบเร่งเข้าห้องเรียน

1.4 ที่ว่างนอกเหนือจากห้องเรียน การจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน จะต้องคำนึงถึงห้องว่าง ที่ว่างอื่น ๆ ด้วย โรงเรียนทั่วไป ห้องว่างที่ว่างเหล่านี้ได้แก่ หอประชุม โรงอาหาร โรงยิม สำนักงานของโรงเรียน นอกจากนี้ที่สำหรับให้ครูนั่งพัก ที่เรียกว่าห้องพักครู ก็เป็นสิ่งจำเป็น ครูทุกคนควรมีโอกาสได้พบปะ โสภปราชย์ซึ่งกันและกันบ้าง ไม่ใช่แยกกันอยู่แยกกันทำงาน สอนเสร็จก็กลับบ้านของตน

1.5 การจัดที่นั่งในห้องเรียนและการจัดบรรยากาศของห้องเรียน การจัดที่นั่งและการจัดบรรยากาศของห้องเรียน เป็นสิ่งที่ผู้บริหารหลักสูตรจะต้องคำนึงถึง โดยมอบหมายงานนี้ให้ครูประจำชั้น ในประเทศที่เจริญแล้ว ในชั้นเด็กประถม ครูพยายามทำห้องเรียนให้เหมือนกับบ้าน คือมีของเล่น มีทีวี มีวิดีโอ และอุปกรณ์อื่น ๆ ที่ทำให้เด็กรู้สึกเหมือนอยู่บ้านเมื่อเข้ามาในห้องเรียน บอร์ด ป้าย แผนที่ ลูกโลก ก็จัดไว้ให้พร้อมในห้องเรียน เพื่อให้ให้นักเรียนได้รับความสะดวกและเกิดการเรียนรู้ที่ดีที่สุด (สุนทร บำเรอราช, 2536, หน้า 124-125)

บรรยากาศในโรงเรียนและผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน ชาลซ์ อาจินสมาจาร (2544, หน้า 42-44) ได้กล่าวไว้ว่า พ่อแม่ของเด็ก ครูและชุมชนของทุกวันนี้ โดยทั่วไปแล้วดูเหมือนว่าจะตัดสินใจมีความมีประสิทธิภาพของโรงเรียนด้วยผลสัมฤทธิ์ของโรงเรียน โรงเรียนที่ให้มากแก่การให้ความรู้ ซึ่งโฟกัสไปยังสนองความต้องการส่วนบุคคลของนักเรียน โดยให้บรรยากาศในชั้นเรียนที่สมบูรณ์และสิ่งแวดล้อมจากการเรียนรู้ในทางบวก เป็นสถานที่พิเศษและสามารถก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่ น่าทึ่ง สูงกว่าการแสดงออกทางวิชาการโดยเฉลี่ย อัตราการเรียนรู้ดีกว่าคณะครูที่มีความรู้ลึกซึ้งมั่นคงกว่า และขวัญที่สูงกว่าของนักเรียนมีปัญหาทางวินัยน้อย อัตราการออกกลางคันต่ำ การทำลายทรัพย์สินสมบัติของโรงเรียนมีน้อย และการกระทำผิดมีอัตราต่ำโรงเรียนเหล่านี้คือชุมชนที่นักเรียนและครูปฏิบัติต่อกันด้วยความนับถือและที่ซึ่งนักเรียนมีความสุข ความมั่นใจ มีผลผลิต

และภูมิใจในโรงเรียนของตัวเอง สิ่งแวดล้อมของโรงเรียนที่สมบูรณ์ดังกล่าว ประกอบด้วยตัวแปรที่สัมพันธ์ซึ่งกันและกันหลายอย่างซึ่งรวมถึง เครื่องอำนวยความสะดวกทางกายภาพสะอาด เก็บรักษาเป็นอย่างดีและสวยงาม สื่อความหมายอย่างชัดเจนและบังคับใช้กฎอย่างสม่ำเสมอที่สร้างระเบียบและวินัยที่ดีโดยปราศจากการกดขี่ ครูเป็นตัวอย่างของพฤติกรรมที่พึงประสงค์ใช้วินัยในทางป้องกันมากกว่าการแก้ไข การเอาใจใส่และสนับสนุนนักเรียนแต่ละคนแผ่กระจายไปในทุกลักษณะของโรงเรียน ความฉลาดและความเชี่ยวชาญในทางบริหารในการให้อิสระแก่ครู ในการเอาใจใส่ต่อการสอนและพัฒนาทางวิชาชีพ โดยการใช้เครื่องอำนวยความสะดวกและทรัพยากรจากภายนอกอย่างกว้างขวาง และการแก้ปัญหาที่สร้างสรรค์ การมีส่วนร่วมอย่างมีความหมายในประสบการณ์การเรียนรู้โดยครูและชุมชน

จึงสรุปได้ว่าการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ในสิ่งแวดล้อมทางกายภาพของชั้นเรียน พร้อมกับการจัดเครื่องมือและวัสดุอุปกรณ์ มีอิทธิพลต่อสติปัญญา สังคม และอารมณ์ และช่วยกำหนดความมันง่ายหรือยากแค่ไหนที่ครูจะสอนอย่างมีประสิทธิภาพและนักเรียนจะเรียนดีแค่ไหน ชั้นเรียนควรเป็นสถานที่สบายและน่าสนใจเพื่อการเรียนและทำกิจกรรมจัดระเบียบเป็นอย่างดีสำหรับกิจกรรมการสอนและการเรียนรู้ มันควรสนับสนุนและส่งเสริมการสอนและการจัดการที่มีประสิทธิภาพ จัดที่นั่งต่าง ๆ ให้พอเหมาะ มีกลยุทธ์การสอนหลากหลาย มันจะเป็นการดีที่สุดในการจัดเฟอร์นิเจอร์และอุปกรณ์ในลักษณะที่ครูสามารถมองเห็นนักเรียนทุกคน ง่ายต่อการหยิบป้ายต่าง ๆ สำหรับครูและนักเรียน การจัดอย่างนี้สามารถสแกนเวลาในชั้น และลดการรบกวนและความล่าช้า

2. จัดหา เลือก ใช้ ทำและพัฒนาสื่อ สื่อการสอนและอุปกรณ์การสอนเป็นส่วนประกอบของหลักสูตรมีบทบาทสำคัญคือเป็นเครื่องมือของครูที่จะช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุถึงจุดประสงค์ของหลักสูตรได้รวดเร็วและชัดเจนขึ้น สื่อและอุปกรณ์การสอนที่ใช้ในปัจจุบันมีมากมายหลายนวัตกรรมครูสามารถเลือกมาใช้ในการสอนแต่ละครั้งได้ตามจุดประสงค์ของหลักสูตร แต่การใช้สื่อและอุปกรณ์การสอนจำเป็นจะต้องพิจารณาให้รอบคอบว่าการใช้สื่อและอุปกรณ์เหล่านั้นคุ้มค่าและเวลาที่จะเสียไปหรือไม่เพราะในสภาพของสังคมปัจจุบันเด็กเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากสิ่งแวดล้อมจนเกิดความรู้และความคิดได้เองโดยไม่ต้องสอนมากมายผิดกับเมื่อ 20-30 ปีที่ผ่านมาเพราะในสมัยนั้นเทคโนโลยีต่าง ๆ ยังไม่เจริญการจะนำสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเป็นของแปลกใหม่มาสอนต้องถ่ายทอดกันหลายระยะจนทำให้ข้อเท็จจริงคลาดเคลื่อนไปผิดกับสมัยนี้ดังนั้นการเอาสื่อ และอุปกรณ์บางอย่างมาใช้ในห้องเรียนอาจไม่ช่วยให้นักเรียนได้ประโยชน์อะไรขึ้นมาเลย เช่น การนำภาพสัตว์บางชนิดให้นักเรียนดูเป็นสิ่งที่ไม่สื่อความหมายและความเข้าใจ เพราะนักเรียนเคยเห็นสัตว์เหล่านั้นด้วยตาของตัวเองแล้วจากของจริงหรือจากโทรทัศน์ซึ่งนักเรียนดูอยู่ทุกวัน ในการบริหารหลักสูตรนั้น การใช้วัสดุอุปกรณ์

เพื่อการเรียนเป็นสิ่งสำคัญความแตกต่างของการใช้วัสดุอุปกรณ์มีปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน จากห้องเรียนแต่ละห้องเรียน บางห้องเรียนไม่มีอะไรเลย นอกจากหนังสือที่ครูใช้อยู่เล่มเดียว บางห้องก็เต็มไปด้วยวัสดุอุปกรณ์มากมายทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจัดการการบริหารหลักสูตรแต่อย่างไรก็ตามการใช้วัสดุอุปกรณ์ควรจะเน้นมาตรการ 3 ประการคือ ประการแรกเพื่อเร่งเร้าความรู้สึก ประการที่สองเป็นสื่อให้เกิดการเรียนรู้ในลักษณะต่าง ๆ ประการที่สามเป็นแหล่งที่จะหาวัสดุอุปกรณ์นั้น ๆ ได้ง่าย

คุณสมบัติของสื่อและอุปกรณ์ช่วยสอนการเลือกสื่อหรืออุปกรณ์ช่วยสอนควรพิจารณาคุณสมบัติที่จำเป็น 5 ประการดังนี้

1. ช่วยกันรับรู้ชัดเจนขึ้น
2. ช่วยให้เกิดความเข้าใจดีขึ้น
3. ช่วยให้เกิดการถ่ายโยงการเรียนรู้ดีขึ้น
4. ช่วยเสริมสมรรถภาพการเรียนรู้ (เสริมแรง)
5. ช่วยให้อรรถาธิบายสิ่งต่าง ๆ ได้นานขึ้น

หลักการและแนวคิดของสื่อการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน (กรมวิชาการ, 2545, หน้า 4-5) การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานและหลักสูตรสถานศึกษามุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งมีความยืดหยุ่น สนองความต้องการของผู้เรียน ชุมชน สังคมและประเทศชาติผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ เรียนรู้จากสื่อการเรียนรู้และแหล่งการเรียนรู้ทุกประเภท รวมทั้งจากเครือข่ายการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ชุมชนและแหล่งอื่น ๆ สื่อที่จะนำมาใช้เพื่อจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรจะมีลักษณะดังนี้

1. เน้นสื่อเพื่อการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองทั้งของผู้เรียนและผู้สอน
2. ผู้เรียนและผู้สอนสามารถจัดทำหรือพัฒนาสื่อการเรียนรู้ขึ้นเอง รวมทั้งนำสื่อที่มีอยู่รอบตัวมาใช้ในการเรียนรู้
3. รูปแบบของสื่อการเรียนรู้ควรมีความหลากหลาย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีคุณค่า กระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักวิธีการแสวงหาความรู้ เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวางและต่อเนื่องตลอดเวลา

ด้านการผลิตและพัฒนาสื่อฯ กระทรวงศึกษาธิการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการผลิตและพัฒนาสื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาทุกประเภท ทุกสาระการเรียนรู้และทุกช่วงชั้น โดยเปิดโอกาสให้มีการแข่งขันกันผลิตอย่างเสรีและเป็นธรรม และส่งเสริมสนับสนุนให้สถานศึกษามีและใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาที่มีคุณภาพในกระบวนการเรียนการสอน ผู้ผลิตอาจเป็นได้ทั้งหน่วยงานกลาง และหน่วยงานภาครัฐ เขตพื้นที่/เขตการศึกษา สถานศึกษาและเอกชนทั้งที่เป็น

บริษัท/สำนักพิมพ์ และบุคคลทั่วไปผู้ผลิตสามารถผลิตสื่อฯ ได้ทุกประเภท ทุกสาระการเรียนรู้ และทุกช่วงชั้น สื่อที่ผลิตควรเป็นช่วงชั้น โดยใช้เกณฑ์คุณภาพสื่อฯ ที่หน่วยงานกลางกำหนดเป็นแนวทางในการผลิต สำหรับสื่อฯ ที่ครูผู้สอนผลิตขึ้นเพื่อใช้ในสถานศึกษาของตนไม่ต้องส่งให้หน่วยงานกลาง/เขตพื้นที่ประเมิน การใช้สื่อฯ ที่ครูผู้สอนผลิตขึ้นใช้เองให้ผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการสถานศึกษา

ด้านการเลือกและใช้สื่อฯ กระทรวงศึกษาธิการกำหนดแนวปฏิบัติไว้ดังนี้

การเลือกสื่อฯ ถ้าเป็นสื่อประเภทหนังสือเรียน คู่มือครูและชุดการเรียนรู้การสอน ให้สถานศึกษาเลือกใช้จากบัญชีรายชื่อสื่อฯ ที่ผ่านการประเมินคุณภาพและราคาจากหน่วยงานกลาง/เขตพื้นที่แล้วส่วนสื่อฯ ประเภทอื่น ๆ ที่ไม่ได้รับการประเมินคุณภาพและราคาจำหน่ายจากหน่วยงานที่รับผิดชอบให้สถานศึกษาเลือกใช้ได้ โดยผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการสถานศึกษา

การใช้สื่อฯ สื่อประเภทหนังสือเรียนในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย คณิตศาสตร์และภาษาอังกฤษ สถานศึกษาสามารถกำหนดให้ ผู้เรียนมีไว้ใช้ประจำตัวได้ ส่วนกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น ๆ ไม่ควรกำหนดให้ผู้เรียนมีหนังสือเรียนไว้ใช้ประจำตัวแต่สถานศึกษาควรจัดหาไว้บริการครู และนักเรียนในห้องเรียน/ห้องสมุด/ศูนย์สื่อฯ

สรุปการค้นหา เลือก ใช้ ทำ และพัฒนาสื่อ จะเห็นได้ว่าปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าการเรียนรู้ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในห้องเรียนหรือในโรงเรียน ผู้สอนและผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากสื่อต่าง ๆ อย่างหลากหลาย สามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลาทุกสถานที่ สื่อที่นำมาใช้เพื่อการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงเรียกว่าสื่อการเรียนรู้ ซึ่งหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่รอบตัวไม่ว่าจะเป็นวัสดุ ของจริง บุคคล สถานที่ เหตุการณ์ หรือความคิดเห็นก็ตาม ถือเป็นสื่อการเรียนรู้ได้ทั้งสิ้นขึ้นอยู่กับว่าเราเรียนรู้จากสิ่งนั้น ๆ หรือนำสิ่งนั้น ๆ เข้ามาสู่การเรียนรู้ของเราหรือไม่ ฉะนั้น สื่อการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานและหลักสูตรสถานศึกษาจึงไม่จำกัดอยู่เพียงเฉพาะหนังสือเรียนเท่านั้นผู้เรียนและผู้สอนสามารถเรียนรู้ได้จากสื่อทุกประเภท อย่างไรก็ตามสื่อที่จะนำมาใช้จัดการเรียนรู้ควรมีความสอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ธรรมชาติของสาระการเรียนรู้และศักยภาพของผู้เรียน

3. จัดกระบวนการเรียนรู้ กิจกรรมที่จัดในโรงเรียนเพื่อให้หลักสูตรมีความสมบูรณ์จะจัดทำในสองลักษณะคือ

3.1 กิจกรรมที่ประกอบการสอนในชั้นเรียน กิจกรรมประเภทนี้จะแตกต่างกันไปตามลักษณะของเนื้อหาวิชา เช่น การสอนภาษา ก็จะมีกิจกรรมการพูด การร้องเพลง การสอนพลศึกษา ก็จะมีกิจกรรมการแข่งขันกีฬาเป็นต้น ครูจะใช้กิจกรรมหรือจัดประสบการณ์ใดให้นักเรียนนั้นขึ้นอยู่กับ

กับความเหมาะสมและสิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรมควรจัดทำเมื่อมีความพร้อมทั้งครู นักเรียน และสิ่งประกอบอื่น ๆ

3.2 กิจกรรมเสริมการเรียนการสอน เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นแตกต่างจากการสอนในชั้นเรียน เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้นักเรียนแสดงความสามารถและให้มีประสบการณ์ตรงนอกชั้นเรียน กิจกรรมและการจัดประสบการณ์จะเกิดผลดีก็ต่อเมื่อมีการเตรียมการและการวางแผนไว้ดี ถ้าครูจะใช้กิจกรรมโดยไม่มีแผนไว้ล่วงหน้าก็จะทำให้นักเรียนเสียเวลากับกิจกรรมโดยได้ประโยชน์ไม่คุ้มค่า เช่นการสอนเรื่องประชาธิปไตยโดยครูสอนโดยให้นักเรียนเลือกตั้งหัวหน้าห้องเรียน โดยการลงคะแนนโดยไม่มีการเตรียมการล่วงหน้า ให้นักเรียนสมัครและพูดหาเสียงหรือให้จัดตั้งพรรคความเข้าใจของนักเรียนเกี่ยวกับประชาธิปไตยจะแคบ นักเรียนอาจจะเข้าใจว่าประชาธิปไตยคือการเลือกตั้งโดยไม่เข้าใจในเรื่องสิทธิและหน้าที่ ที่พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยจะต้องมีเป็นพื้นฐานเสียก่อน (สุนทร บำเรอราช, 2536, หน้า 74-80, 124-125)

เพราพรณ เป็ลียนภู (2542, หน้า 265-283) ได้วิเคราะห์ความสามารถที่ควรจะพัฒนาให้เกิดขึ้นในการจัดการศึกษาและได้เน้นว่าการพัฒนาผู้เรียนให้เป็น “มนุษย์” ที่สมบูรณ์ จะต้องพัฒนาผู้เรียนทั้ง 3 ด้าน คือด้านความคิด ความรู้สึก และความสามารถในการลงมือปฏิบัติงาน โดยเรียกความสามารถทั้ง 3 ว่า พุทธิพิสัย (cognitive domain) จิตพิสัย (affective domain) และทักษะพิสัย (psychomotor domain)

พุทธิพิสัย (cognitive domain) บลูม และคณะ ได้วิเคราะห์ความสามารถด้านพุทธิพิสัยซึ่งเป็นความสามารถด้านการคิด (thinking) ดังมีรายละเอียดดังนี้

ความรู้ (knowledge) คือข้อเท็จจริง (factual information) และรายละเอียดของเรื่องราวที่ถ่ายทอดต่อ ๆ กันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หรือความรู้ คือ ข้อมูลที่สะสมอยู่ในความคิด หรือความทรงจำของมนุษย์ ข้อมูลเหล่านี้มักเรียกว่า “ความรู้” ที่มนุษย์ได้เรียนรู้ ดังนั้นผู้ที่มีความรู้ หมายถึงความสามารถในการจำ หรือเก็บรักษาข้อเท็จจริง และรายละเอียดของเรื่องราวและประสบการณ์ที่ผ่านมา ผู้เรียนสามารถแสดงออกได้ด้วยการระลึก (recalling) เรื่องราว การทบทวน (repeating) การรู้จัก (recognizing) และการอธิบาย (explaining) ในลักษณะทบทวนเรื่องราวและถ่ายทอดออกมาได้ถูกต้องตามลักษณะเดิมของเรื่อง

ความเข้าใจ (comprehension) คือความสามารถในการดัดแปลง ปรับปรุง หรือเสริมแต่งความรู้เดิมให้มีลักษณะใหม่ แต่ยังคงอาศัยความรู้ที่มีอยู่เป็นพื้นฐาน หรืออีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการขยายความรู้ไปสู่สถานการณ์ใหม่ ผู้เรียนที่มีความเข้าใจจะสามารถจับใจความสำคัญจากสิ่งที่ตนเรียนรู้ไปแล้วได้โดยใช้ความสามารถแปลความ ถอดใจความ หรือสรุปอ้างอิง ผู้ที่มีความเข้าใจ

สูงจะสามารถแปล ขยาย ข่อ หรือถ่ายทอดข้อความต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว ถูกต้อง ผู้ฟังหรือผู้รับการถ่ายทอดมีความเข้าใจเรื่องเดิมนั้นได้โดยถูกต้อง

การนำไปใช้ (application) คือ ความสามารถในการนำความรู้ความเข้าใจ ไปแก้ปัญหาที่พบเห็นได้อย่างถูกต้องเป็นการนำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ ในเรื่องใหม่ หรือในปัญหาใหม่ที่แปลกไปกว่าเดิม ดังนั้นการสร้างโจทย์ปัญหาเพื่อพัฒนาความสามารถต้องเป็นปัญหาใหม่ หรือมีสภาพการณ์ที่ผู้เรียนไม่เคยพบและไม่เคยได้รับคำแนะนำในการแก้ปัญหาเหล่านั้น มาก่อน ต้องเป็นปัญหาที่แตกต่างจากที่สอนในชั้นเรียนและสามารถแก้ปัญหาได้ โดยใช้หลักการและการแผ่ขยาย การสรุปรวม (principle and generalization) ที่มีความเหมาะสมความยากของปัญหานั้นขึ้นอยู่กับว่าปัญหานั้นแตกต่างจากที่เคยพบในชั้นเรียนเพียงใด การกำหนดสภาพการณ์ใหม่เป็นสิ่งที่ยากและเป็นศิลปะอย่างหนึ่งของการวัดและการประเมินผล ซึ่งผู้สอนจะต้องสามารถประเมินได้ว่าเรื่องใดเป็นปัญหาใหม่หรือสภาพการณ์ใหม่ของผู้เรียน และจะเกิดประโยชน์ถ้าปัญหานั้นเป็นปัญหาจริง มิใช่เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นโดยมิได้มีข้อมูลย่อย ๆ ที่เป็นจริงพบว่าผู้เรียนสนใจปัญหาจริงมากกว่าปัญหาที่สร้างขึ้นมา เพราะเป็นปัญหาที่เป็นจริงจะมีความสัมพันธ์ระหว่างหลักการและปัญหาเป็นจริงและเป็นธรรมชาติมากกว่าปัญหาที่สร้างขึ้นมาเอง และเมื่อได้แก้ปัญหาจริงผู้เรียนจะรู้สึกว่าได้ทำงาน หรือแก้ปัญหาในคำถามที่มีคุณค่าแม้ว่าปัญหาจะยาก ก็มีความพอใจที่ได้ใช้ความพยายามอย่างมีความหมายในการแก้ปัญหา

จิตพิสัย (affective domain) เป็นกระบวนการของความรู้สึทางใจ ที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ องค์ประกอบของจิตพิสัยนี้เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับอารมณ์ที่มีต่อวัตถุ กิจกรรม เหตุการณ์ แนวคิด หรือต่อบุคคลด้วยกันอารมณ์หรือความรู้สึกนี้มีลักษณะเฉพาะตัว อาจเกิดขึ้นได้ทั้งทางบวกและลบ หรือดีและไม่ดี อาจมีปริมาณของความรู้สึกที่แสดงออกในระดับต่าง ๆ กัน ตั้งแต่การให้ความร่วมมือจนถึงการต่อต้าน เป็นต้น

การจัดการศึกษา นอกจากจะให้ผู้เรียนพัฒนาทางด้านวิชาการแล้วยังควรมุ่งให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึในทางที่ดีต่อวิชาชีพ สถานศึกษา กิจกรรมการเรียนการสอน หลักสูตร วิชา เป็นต้น ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมของผู้เรียน ความสามารถดังกล่าวนี้จะแสดงออกมาในรูปของความสนใจ ทัศนคติ และค่านิยมในสิ่งต่าง ๆ เป็นต้น

ทักษะพิสัย (psychomotor domain) สุรางค์ ไคว์ตระกูล (2544, หน้า 275) ได้กล่าวว่า วัตถุประสงค์ของการศึกษาทักษะพิสัย เป็นเรื่องทักษะทางร่างกาย เช่น ทักษะทางการเคลื่อนไหว กล้ามเนื้อ หรือด้านประสาทและกล้ามเนื้อ (neuromuscular coordination) วัตถุประสงค์ทางด้านทักษะมักจะเน้นความรวดเร็วเที่ยงตรง ถูกต้อง ช้าชอง คล่องแคล่วของการทำงาน คนส่วนมากมักจะเข้าใจผิดว่าวัตถุประสงค์ด้านทักษะพิสัยเป็นวัตถุประสงค์ของวิชาพลศึกษาเท่านั้น ความจริง

วัตถุประสงค์ทักษะพิสัยรวมอยู่ในการเรียนรู้ทุกอย่าง ตั้งแต่การเรียนรู้ซึ่งเกี่ยวกับการใช้ดินสอ ปากกา การวาดรูป การพูด การใช้เครื่องคิดเลข หรือการใช้ลูกคิด ทักษะพิสัยจึงเป็นวัตถุประสงค์ที่ครูควรจะสอดแทรกไปในการสอน และช่วยนักเรียนให้ฝึกทักษะต่าง ๆ

จึงพอสรุปได้ว่าเป้าหมายในการจัดการเรียนการสอนคือ การพัฒนาผู้เรียนให้มีความเจริญทั้งทางสมอง ทางจิตใจ รวมทั้งอารมณ์และสังคม และทางกายคือการมีทักษะในการปฏิบัติงาน ในการพัฒนาความสามารถทั้ง 3 ด้านนี้ ให้บังเกิดผลสมบูรณ์ ผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้ โดยเฉพาะในเรื่องของขีดความสามารถของผู้เรียนในด้านต่าง ๆ (human abilities) ผลลัพธ์ของการเรียน (learning outcome) ซึ่งทั้งสองเรื่องนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจะใช้เป็นแนวทางและเป้าหมาย ในการกำหนดจุดมุ่งหมายการศึกษา ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดรูปแบบ วิธีการ ตลอดจนระยะเวลาของการให้การศึกษาจะพิจารณาจากจุดมุ่งหมายที่วางไว้ตั้งแต่แรก

4. กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน กรมวิชาการ (2545: หน้า 2-6) ได้ให้ความรู้ ความเข้าใจในการจัดกิจกรรมไว้ว่า กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเป็นกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถของตนเองตามศักยภาพ มุ่งเน้นเพิ่มเติมจากกิจกรรมที่ได้จัดให้เรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ ทั้ง 8 กลุ่มการเข้าร่วมและปฏิบัติกิจกรรมที่เหมาะสมร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขกับกิจกรรมที่เลือกด้วยตนเองตามความถนัดและความสนใจอย่างแท้จริง กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนจึงประกอบด้วย กิจกรรมแนะแนว และกิจกรรมนักเรียน

ลักษณะของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

1. เป็นกิจกรรมที่สถานศึกษาจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล ช่วยให้ผู้เรียนค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตน เสริมสร้างทักษะชีวิต ภูมิภาวะทางอารมณ์ การเรียนรู้ในเชิงพหุปัญญา และการสร้างสัมพันธที่ดี ซึ่งผู้สอนทุกคนต้องทำหน้าที่แนะแนวให้คำปรึกษาแก่นักเรียนทั้งด้านชีวิต การศึกษาต่อและการพัฒนาตนเองสู่โลกอาชีพและการมีงานทำ

2. เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติด้วยตนเองอย่างครบวงจร ตั้งแต่ศึกษา วิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมิน และปรับปรุงการทำงาน โดยเน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มศักยภาพ ตามความถนัดและความสนใจ รวมทั้งมุ่งจัดระเบียบ วินัย หน้าที่ ความรับผิดชอบ และบำเพ็ญประโยชน์ให้สังคม เช่น กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด และผู้บำเพ็ญประโยชน์ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้เป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนปฏิบัติที่ชัดเจน ทั้งเป็นรายบุคคลและกลุ่ม เพื่อเตรียมให้เป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว สังคมไทยและสังคมโลก

เป้าหมายการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน มุ่งส่งเสริมพัฒนาให้ผู้เรียน

1. ได้รับประสบการณ์หลากหลาย เกิดความรู้ ความชำนาญด้านวิชาการและวิชาชีพ
2. ค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตนเอง เห็นช่องทางการสร้างงานอาชีพ
3. เห็นคุณค่าองค์ความรู้ นำไปพัฒนาตนเอง และประกอบสัมมาชีพ
4. พัฒนาบุคลิกภาพ เจตคติ ค่านิยมที่ดีในการดำเนินชีวิต สร้างเสริมศีลธรรม จริยธรรม
5. มีจิตสำนึกในด้านระเบียบ วินัย หน้าที่ ความรับผิดชอบและทำประโยชน์ต่อสังคม

และประเทศชาติ

หลักการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

1. กำหนดวัตถุประสงค์และแนวปฏิบัติที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม
2. จัดให้เหมาะสมกับวัย วุฒิภาวะ ความสนใจ ความถนัดและความสามารถ
3. บูรณาการวิชาการกับชีวิตจริงให้ผู้เรียน ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้

ตลอดชีวิต

4. ใช้กระบวนการกลุ่ม จัดประสบการณ์การเรียนรู้ ฝึกคิดวิเคราะห์ สร้างสรรค์
จินตนาการ ที่เป็นประโยชน์สัมพันธ์กับชีวิตจริงในแต่ละช่วงวัยอย่างต่อเนื่อง
5. จำนวนสมาชิกมีความเหมาะสมกับลักษณะกิจกรรม
6. มีการกำหนดเวลาจัดให้เหมาะสม สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ เป้าหมายของสถานศึกษา
7. ผู้เรียนดำเนินกิจกรรมด้วยตนเอง โดยครูเป็นที่ปรึกษา และคำนึงถึงความปลอดภัย
8. ยึดหลักการมีส่วนร่วมของสถานศึกษา บ้าน วัด ชุมชน
9. มีการประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรม โดยวิธีการที่หลากหลายสอดคล้องกับกิจกรรม

อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

แนวการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

1. เกื้อกูล ส่งเสริม สาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระ โดยจัดเป็นโครงการ / โครงการที่เป็นไปในลักษณะการบูรณาการองค์ความรู้ที่ผู้เรียนได้รับจากสาระการเรียนรู้กลุ่มต่าง ๆ เช่น โครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โครงการรักษ์วัฒนธรรมไทย

2. สนองความสนใจ ความถนัด ความสามารถ ความต้องการ ของผู้เรียน โดยจัดเป็นชมรม / ชุมนุม เช่น กีฬา พัฒนาบุคลิกภาพ ขับร้อง รู้ทันเอดส์ ดนตรี ทักษะศิลป์ นาฏศิลป์ งานประดิษฐ์ งานโฆษณา งานเกษตร งานแนะแนว ฯลฯ

3. ปลุกฝังและสร้างจิตสำนึกในการทำประโยชน์ต่อสังคมโดยจัดเป็นกิจกรรมกลุ่มเพื่อสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เช่น ลูกเสือ เนตรนารี ยุวอาสา ผู้บำเพ็ญประโยชน์ รักษาดินแดนเพื่อนช่วยเพื่อน สถานักเรียน กิจกรรมส่งเสริมการทำดี ฯลฯ

4. ให้บริการด้านต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวมโดยจัดเป็นกิจกรรมฝึกการทำงานและให้บริการ เช่น แนะนำและให้คำปรึกษา สหกรณ์ร้านค้า ห้องพยาบาล ห้องสมุด คอมพิวเตอร์ อาหารกลางวัน ฯลฯ

การดำเนินการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

1. ประชุมชี้แจงคณะครู ผู้เรียน ผู้ปกครอง เพื่อสร้างความเข้าใจ
2. สำรวจข้อมูลความพร้อมของสถานศึกษา ชุมชน ท้องถิ่น ปัญหา และความต้องการของผู้เรียน ตลอดจนศึกษา วิสัยทัศน์ของสถานศึกษา

3. วางแผนร่วมกัน จัดทำแผนงาน / โครงการ

4. ปฏิบัติกิจกรรมตามแผนงาน/โครงการที่กำหนด

5. นิเทศ ติดตาม และประเมินผลการปฏิบัติงาน

6. สรุป/ รายงานผลการปฏิบัติงาน

การประเมินผลกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

1. ประเมินตามกิจกรรมที่สถานศึกษากำหนด

2. ประเมินการผ่านกิจกรรมควรคำนึงถึง

- 2.1 เวลาการเข้าร่วมกิจกรรม

- 2.2 การมีส่วนร่วมในกิจกรรม

- 2.3 การบรรลุจุดประสงค์ของกิจกรรม

3. ประเมินด้วยวิธีการหลากหลายตามสภาพจริง และตามบทบาทของบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

4. ครูที่ปรึกษากิจกรรม ดูแลให้เกิดคุณลักษณะตามวัตถุประสงค์ รายงานเวลาและพฤติกรรม การเข้าร่วมกิจกรรม ศึกษา ติดตามผู้เรียนกรณีไม่เข้าร่วมกิจกรรม บันทึกเป็นหลักฐานการติดตาม และประเมินผลผู้เรียน

5. ผู้เรียน ปฏิบัติกิจกรรมให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ มีหลักฐาน/ ผลการเข้าร่วมกิจกรรม ไม่เกิดคุณลักษณะตามวัตถุประสงค์ ให้ปฏิบัติเพิ่มขึ้น ประเมินตนเองและเพื่อนร่วมกิจกรรม

6. ผู้ปกครอง ร่วมมือในการติดตามพัฒนาการ บันทึกความเห็นสรุปพัฒนาการ สรุปกิจกรรมการพัฒนาผู้เรียนเป็นกิจกรรมที่มุ่งกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักตนเองเพื่อการค้นพบศักยภาพของตนในการพัฒนาให้เต็มศักยภาพและมุ่งเน้นด้านระเบียบวินัย หน้าที่ความรับผิดชอบ และการบำเพ็ญประโยชน์ให้ชุมชน สังคม ประเทศชาติ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เป็นกิจกรรมที่นักเรียนเป็นผู้ปฏิบัติจริง โดยการศึกษา วิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผน การทำงานเป็นกลุ่ม และประเมินผลเพื่อปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ตามลักษณะความพร้อม ความต้องการ และความเป็นไปได้ใน

การปฏิบัติตามคุณพินิจของสถานศึกษา นอกจากนี้ยังเป็นกิจกรรมที่เกื้อกูลต่อการเรียนรู้ใน 8 กลุ่มสาระให้ผู้เรียนได้ค้นพบความสามารถและความถนัดของตนเอง อันจะนำไปสู่การพัฒนาเต็มตามศักยภาพ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนจึงประกอบด้วย กิจกรรมแนะแนว และกิจกรรมนักเรียนซึ่งสถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมได้หลายรูปแบบ โดยอาจจัดแยกหรือบูรณาการไว้ด้วยกันก็ได้

5. วัดผลประเมินผล ระบบบริหารงานวัดผลในสถานศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ภารกิจสำคัญของสถานศึกษาก็คือ การจัดทำแนวปฏิบัติของสถานศึกษาเองให้ชัดเจนเหมาะสมกับสภาพของสถานศึกษาและสอดคล้องกับข้อกำหนดในหลักสูตรที่กำหนดให้การประเมินผลการเรียนรู้ เป็นกระบวนการสำคัญที่สัมพันธ์เป็นเนื้อเดียวกันกับกระบวนการเรียนการสอน โดยมีการกำหนดให้มีการประเมินผลการเรียนรู้ที่สำคัญ 5 ประเภท คือ

- 5.1 การประเมินผลตามสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่ม
- 5.2 การประเมินกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
- 5.3 การประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของสถานศึกษา
- 5.4 การประเมินความสามารถการอ่าน คิดวิเคราะห์และเขียน
- 5.5 การประเมินระดับชาติ

ทั้งนี้ข้อควรตระหนักในการจัดการประเมินผลของสถานศึกษาดังนี้คือ

1. การกำหนดผู้รับผิดชอบ
2. การกำหนดแนวปฏิบัติให้ชัดเจน
3. การควบคุมคุณภาพการประเมิน

การตัดสินใจจบหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับและจบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน การจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งใช้เวลา 12 ปี ผู้เรียนสามารถจบการศึกษาได้ 2 ช่วง คือ จบมัธยมศึกษาปีที่ 3 ถือว่าจบการศึกษาภาคบังคับและจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ถือว่าจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การตัดสินใจจบหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับ

ฝ่ายทะเบียนของสถานศึกษารวบรวมผลการตัดสินใจตามเกณฑ์การจบการศึกษาภาคบังคับ ในช่วงชั้นของผู้เรียนแต่ละคน แล้วสรุปผลตามเกณฑ์การจบการศึกษาภาคบังคับ เพื่อนำเสนอคณะกรรมการบริหารหลักสูตรและวิชาการของสถานศึกษาให้ความเห็นชอบ และนำเสนอหัวหน้าสถานศึกษา พิจารณานุมัติผลการจบหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับ

การกำหนดเกณฑ์การจบหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับ

1. ผู้เรียนต้องเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่ม และได้รับการตัดสินผลการเรียนให้ได้ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด

2. ผู้เรียนต้องผ่านการประเมินการอ่าน คิด วิเคราะห์ และเขียนให้ได้ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด
3. ผู้เรียนต้องผ่านการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด
4. ผู้เรียนต้องเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและผ่านการประเมินตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด

ในกรณีที่ผู้เรียนขาดคุณสมบัติการจบหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับให้ฝ่ายทะเบียนและผู้เกี่ยวข้องนำเสนอข้อมูลให้คณะกรรมการบริหารหลักสูตรและวิชาการของสถานศึกษาทราบ และพิจารณาดำเนินการจัดให้มีการเรียนการสอนซ่อมเสริมและจัดให้มีการประเมินผลจนผู้เรียนมีคุณสมบัติครบถ้วน

เมื่อสถานศึกษาดำเนินการตัดสินผลการจบหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับแล้ว ให้แจ้งผลการตัดสินให้ผู้เรียน ผู้ปกครอง และผู้เกี่ยวข้องทราบ

การตัดสินการจบหลักสูตรการศึกษาระดับพื้นฐาน

ฝ่ายทะเบียนของสถานศึกษารวบรวมผลการตัดสินตามเกณฑ์การจัดการศึกษาระดับพื้นฐานในช่วงชั้นที่ 4 ของนักเรียนแต่ละคน แล้วสรุปผลตามเกณฑ์การจบการศึกษาระดับพื้นฐาน เพื่อนำเสนอคณะกรรมการบริหารหลักสูตรและวิชาการของสถานศึกษาให้ความเห็นชอบ และนำเสนอหัวหน้าสถานศึกษาพิจารณาอนุมัติผลการจบหลักสูตรการศึกษาระดับพื้นฐาน

การกำหนดเกณฑ์การจบหลักสูตรการศึกษาระดับพื้นฐาน

1. ผู้เรียนต้องเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่ม และได้หน่วยกิตครบตามหลักสูตรที่สถานศึกษากำหนด และได้รับการตัดสินผลการเรียนให้ได้ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด
2. ผู้เรียนต้องผ่านการประเมินการอ่าน คิด วิเคราะห์ เขียน ให้ได้ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด
3. ผู้เรียนต้องผ่านการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด
4. ผู้เรียนต้องเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและผ่านการประเมินตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด

ในกรณีที่นักเรียนขาดคุณสมบัติการจบหลักสูตรการศึกษาระดับพื้นฐานให้ฝ่ายทะเบียนและผู้เกี่ยวข้อง นำเสนอข้อมูลให้คณะกรรมการบริหารหลักสูตรและวิชาการของสถานศึกษาทราบ และพิจารณาดำเนินการจัดให้มีการเรียนการสอนซ่อมเสริมและจัดให้มีการประเมินผลจนนักเรียนมี

คุณสมบัติครบถ้วน เมื่อสถานศึกษาดำเนินการตัดสินผลการจบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานให้
แจ้งผลการตัดสินให้ผู้เรียน ผู้ปกครอง และผู้เกี่ยวข้องทราบ (กรมวิชาการ, 2545, หน้า 8-9)

สรุปได้ว่าการประเมินผลการเรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นกระบวนการ
ตรวจสอบ ว่าผู้เรียนมีผลการเรียนรู้และพฤติกรรม หรือคุณลักษณะตามหลักสูตรที่คาดหวังหรือไม่
ครูผู้สอนจะเป็นผู้วัดผลประเมินผลการเรียนรู้ และเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ วิเคราะห์ข้อมูล รวมทั้ง
สรุปผลการแก้ปัญหา/พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีการและแบบวัดต่าง ๆ อาทิ แบบทดสอบ แบบสังเกต
แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม รวมทั้งการจดบันทึกหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นต้น และ
ประเมินผลเพื่อตรวจสอบพัฒนาการต่าง ๆ ของผู้เรียนตามมาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตร เพื่อนำ
ผลไปใช้ปรับปรุงการเรียนการสอนให้ผู้เรียนบรรลุมาตรฐานที่กำหนดไว้ และใช้เป็นข้อมูลสำหรับ
การตัดสินผลการเรียน สถานศึกษาจะต้องรับผิดชอบการวัดและประเมินผลการเรียนให้เป็นไป
อย่างเหมาะสม มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ให้ผลการประเมินถูกต้องตามสภาพความรู้
ความสามารถที่เป็นจริงของผู้เรียน ในขณะเดียวกันการดำเนินการวัดและประเมินผลการเรียนของ
สถานศึกษา จะต้องมีการจัดการเป็นระบบและกระบวนการปฏิบัติงานที่มีคุณภาพ สามารถรองรับ
การตรวจสอบภายใน และการตรวจสอบภายนอกตามระบบการประกันคุณภาพการศึกษาได้

6. กิจกรรมแนะแนว กรมวิชาการ (2545, หน้า 6-10) ได้ให้แนวการบริหารจัดการแนะ
แนวดังนี้ ในการพัฒนาผู้เรียน โดยถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด สามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และเต็ม
ตามศักยภาพ ท่ามกลางสภาพของสังคมโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจและ
สังคมทำให้มีผลกระทบทั้งโดยตรงและโดยอ้อมต่อการดำเนินชีวิตของผู้เรียน ซึ่งหากผู้เรียนไม่รู้จัก
ตนเองและสภาพแวดล้อมไม่ดีพอและไม่อาจปรับตัวได้ อาจก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา
สถานศึกษา จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการแนะแนวโดยใช้กระบวนการทางจิตวิทยาและการ
แนะแนวเป็นกลไกสำคัญ โดยส่งเสริมให้ครูทุกคนมีบทบาทในการแนะแนวด้วยการบูรณาการเข้า
กับการเรียนการสอน และบริหารจัดการแนะแนวให้มีการบริการแนะแนวสำหรับผู้เรียนทุกคน
ผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษ โดยบุคลากรแนะแนวเพื่อป้องกัน ช่วยเหลือ และส่งเสริมพัฒนา
ผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้ และพัฒนาตนได้ตามศักยภาพและเต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคล มี
ทักษะการดำเนินชีวิต พัฒนาสู่โลกอาชีพ และการมีงานทำ รวมทั้งการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่าง
มีความสุข ทั้งนี้ มุ่งเน้นการดำเนินการแนะแนวเชิงรุก เป็นการดำเนินการแนะแนวมิติใหม่ ที่มุ่ง
ส่งเสริม พัฒนา และสร้างภูมิคุ้มกันที่มั่นคงให้แก่ผู้เรียนเป็นสำคัญโดยการมีส่วนร่วมและประสาน
งานจากบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งหากมุ่งหวังจะให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามความคาดหวังที่กำหนด
แล้ว จำเป็นที่สถานศึกษาจะต้องมีการบริหารจัดการแนะแนวที่ดี มีระบบการแนะแนวที่สามารถ
ดำเนินการช่วยเหลือ ป้องกัน และส่งเสริมพัฒนาผู้เรียนทุกคนในสถานศึกษาได้อย่างเต็มตาม

ศักยภาพ ตามความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยมีขอบข่ายการดำเนินงานที่ครอบคลุมงานแนะแนว ทั้ง 3 ด้าน คือ การแนะแนวการศึกษา การแนะแนวอาชีพ การแนะแนวเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพ และ มีการดำเนินงานตามภาระงาน 5 งานหลัก คือ งานศึกษารวบรวมข้อมูล งานสารสนเทศ งานให้คำปรึกษา งานป้องกัน ส่งเสริมพัฒนา ช่วยเหลือ งานติดตามและประเมินผล ทั้งนี้โดยมีลักษณะงานในการดำเนินการ 3 ลักษณะ คือ

1. การจัดกิจกรรมด้วยกระบวนการทางจิตวิทยาและการแนะแนวให้แก่ผู้เรียน
2. การจัดบริการ เพื่อให้ผู้เรียนได้สำรวจตนเองในทุกด้าน ได้รับข้อมูล ข่าวสาร และสามารถตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตนเอง
3. การบูรณาการจิตวิทยาและการแนะแนวในการจัดการเรียนรู้ อันเป็น บทบาทของครูทุกคนที่ต้องรู้จักและเข้าใจผู้เรียน เข้าใจถึงพฤติกรรมและสาเหตุของพฤติกรรม ตลอดจนสามารถให้คำแนะนำช่วยเหลือเบื้องต้นแก่ผู้เรียน ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งกระบวนการทางจิตวิทยาและการแนะแนวที่ครูควรทำความเข้าใจเพื่อการรู้จักผู้เรียน และนำมาใช้เป็นแนวทางในการช่วยเหลือและพัฒนาผู้เรียนแล้ว ยังจะช่วยให้ครูสามารถจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคนอย่างแท้จริง

สรุปการพัฒนาจัดการแนะแนว สถานศึกษาควรมีระบบการดำเนินงานแนะแนวที่เป็นรูปธรรมและชัดเจน โดยมีจุดเน้นให้ครูทุกคนมีบทบาทในการแนะแนว รู้จักและเข้าใจผู้เรียนเป็นรายบุคคล มีความร่วมมือจากบุคลากรทุกฝ่ายทั้งในและนอกสถานศึกษาในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน เมื่อการพัฒนาจัดการแนะแนวมีระบบ มีคุณภาพและประสิทธิภาพที่ดี โดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดที่ผู้เรียนจะได้รับนั้น ผลความสำเร็จที่เกิดขึ้นในภาพรวมจะส่งเสริมพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่สังคมประเทศชาติมุ่งหวังคือ ดี เก่ง มีความสุข

7. นิเทศ กำกับ ติดตาม มีโรงเรียน ก็มีการสอน และมีการสอน ก็ต้องมีการนิเทศ เพราะการนิเทศเป็นเป็นการช่วยเหลือแนะนำ เป็นการสร้าง (establishing) การเสริม (strengthening) การเติม (increasing) และการต่อ (continuing) การนิเทศมีทั้งภายในโรงเรียนและภายนอกโรงเรียน อย่างแรกเน้นบทบาทของผู้พัฒนาโรงเรียน หัวหน้าหมวดวิชาหรือหัวหน้าสายวิชาต่าง ๆ และครูอาวุโส ที่อยู่ในโรงเรียนเป็นผู้ให้บริการด้านวิชาการแก่ครู อย่างหลังเน้นบทบาทของผู้ให้การนิเทศ ที่อยู่ภายนอกโรงเรียน เช่น ศักยานิเทศก์ ศึกษาธิการ ผู้พัฒนาการศึกษา และวิทยาการ เป็นต้น แต่ไม่ว่าจะเป็นการนิเทศภายในและภายนอกโรงเรียนต่างก็มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ต้องการพัฒนาการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้น (ชารี มณีสรี, 2538, หน้า 59)

8. วิจัยเพื่อพัฒนา การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542, หน้า 1-2) ได้ให้ความสำคัญของการวิจัยในวิถีชีวิต ว่า เพื่อให้มนุษย์ทุกคนเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหา และเพื่อสร้างสิ่งใหม่ จึงจะมี

ชีวิตอยู่รอดได้นั้นการวิจัยซึ่งเป็นกระบวนการสร้างความรู้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะให้วัฒนธรรมวิจัยเป็นวิถีชีวิตของคนไทยทุกคน โดยยึดหลักที่ว่า งานวิจัยที่มีคุณภาพเป็นผลมาจากกระบวนการที่น่าเชื่อถือได้ การทำวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้เป็นภารกิจของทุกคน ผู้เรียน ทำวิจัยเพื่อการเรียนรู้ ผู้สอน ทำวิจัยเพื่อพัฒนาการสอน ผู้พัฒนา ทำวิจัยสถาบัน หรือการวิจัยเชิงประเมินเพื่อประกันคุณภาพการศึกษา ในการที่จะให้ทุกคนใช้การวิจัยในกระบวนการเรียนรู้และการทำงานของตน ต้องปรับแนวคิดของผู้นั้น ให้เห็นว่าการวิจัยเป็นเรื่องง่าย ความหมายของการวิจัยมีความชัดเจน กระบวนการวิจัยมีขั้นตอนง่ายและชัดเจน และสามารถใช้ในการวิจัยได้หลากหลายวิธีไม่จำเป็นต้องเน้นวิธีการใดวิธีการหนึ่งเท่านั้น การจะเลือกวิจัยโดยวิธีใด ควรคำนึงถึงว่าวิธีนั้นสามารถตอบปัญหาวิจัยที่กำหนดไว้แล้วได้หรือไม่ ครู/ผู้สอนวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ ผู้สอนที่มีความสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ คือ ผู้ที่มองเห็นปัญหา ระบุหรือรู้ปัญหาได้ มีการวางแผนการวิจัย เก็บข้อมูล บันทึกข้อมูล และวิเคราะห์อย่างเป็นระบบมีหลักฐานแสดงการได้มาซึ่งข้อค้นพบ และมีหลักการและความเป็นเหตุเป็นผลอธิบายถึงข้อค้นพบนั้น ๆ การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่จัดโดยครู จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อครูปรับบทบาทเป็นครูนักวิจัยทุกประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนจะเป็นสาระที่ควรทำการวิจัยได้ทั้งสิ้น โดยมีหลักการสำคัญว่าจัดทำวิจัยเพื่อแสวงหาวิธีการแก้ปัญหาการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในขณะที่การเรียนการสอนดำเนินการอยู่และจัดทำได้โดยไม่มีข้อจำกัดด้านเวลา

สุวิมล ว่องวานิช (2543, หน้า 336) ได้กล่าวว่า ลักษณะสำคัญของการวิจัยที่จัดทำโดยผู้สอนเพื่อสนองจุดมุ่งหมายในการพัฒนาการเรียนการสอนให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน ดังนั้นวิธีวิจัยและการเรียนการสอนจะมีการต่อเนื่องกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลงานวิจัยต้องสะท้อนกลับเป็นการทำงานของครูในการปรับปรุงงานที่ดำเนินการอยู่ โดยขั้นตอนการทำงานตามวงจร PAOR มีวงจรการดำเนินงานดังนี้

P – plan การวางแผนหลังจากที่วิเคราะห์และกำหนดประเด็นปัญหาที่ต้องการแก้ไข

A – action การปฏิบัติตามแผนที่กำหนด

O – observe การสังเกตผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงาน

R – reflect การสะท้อนผลหลังจากการปฏิบัติงานให้ผู้มีส่วนร่วมได้วิพากษ์วิจารณ์

ซึ่งนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไข

การวิจัยในชั้นเรียน (action research) (บัญชา อิงสกุล, 2544, หน้า 47) กล่าวว่า วิจัยปฏิบัติการที่มุ่งแก้ปัญหาที่เป็นปัญหาที่เกิดจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียนเป็นครั้ง ๆ ไป เป็นการวิจัยปัญหาของเด็กในชั้นเรียนของตนเองเพื่อแก้ปัญหาการเรียนการสอนเฉพาะชั้น และเชื่อมั่นได้ว่าการวิจัยจะเป็นตัวจักรที่สำคัญที่ช่วยก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในการปฏิบัติการ

สอนในชั้นเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาเช่นเดียวกับแนวทางการพัฒนาการศึกษาทั่วโลก โดยมีเป้าหมายที่สำคัญ คือการวิจัยเพื่อการสร้างและพัฒนางาน พัฒนาคนและพัฒนากำลังใจคนของประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนานวัตกรรมเทคโนโลยีทางการศึกษา และองค์ความรู้ในศาสตร์สาขาต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเนื้อหาสาระกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลง และความเจริญก้าวหน้าของสังคมโลกปัจจุบันและอนาคตต่อไป

สรุปได้ว่า การวิจัยเป็นกระบวนการสร้างความรู้เพื่อให้คนไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีความสามารถแก้ปัญหา และคิดริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ได้ จึงควรสร้างวัฒนธรรมวิจัยให้เป็นวิถีชีวิตของคนไทยทุกคน การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานมีรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนรายบุคคลได้โดยนำกระบวนการวิจัยมาผสมผสานหรือบูรณาการใช้ในการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ มีขั้นตอนการปฏิบัติเริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผนแก้ปัญหา/พัฒนา การดำเนินการแก้ปัญหา/พัฒนา การเก็บรวบรวมข้อมูล การสรุปผลการแก้ปัญหา/พัฒนา และการรายงานผลการจัดการเรียนรู้และการนำผลการวิจัยไปใช้ เป้าหมายสุดท้ายของการดำเนินการวิจัยก็เพื่อให้มีการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนอันหมายถึงคนไทยทุกคนเป็นผู้ใช้การวิจัยเป็นกระบวนการหนึ่งของการเรียนรู้ตลอดชีวิต

สรุป การวางแผนดำเนินการใช้หลักสูตร ผู้พัฒนาต้องทำความเข้าใจกับครู และวางแผนดำเนินการร่วมกันในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ บริการแนะแนวของสถานศึกษา และวางแผนการจัดกิจกรรมที่ตอบสนองจุดเน้นของสถานศึกษา เช่น กิจกรรมส่งเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ กิจกรรมที่สนับสนุนการเรียนรู้ต่าง ๆ และกิจกรรมที่สนองความถนัด ความสนใจ และความสามารถของผู้เรียน

การดำเนินการใช้หลักสูตร ทฤษฎีและแนวคิดสำหรับการนำหลักสูตรไปใช้ ในการศึกษาเอกสารและวรรณคดีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีหลักสูตรพอสรุปได้ดังนี้

โบแฮมป์ (Beauchamp, 1975, p. 165) ก็ได้กล่าวเช่นเดียวกันว่า ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาได้พบว่าการใช้หลักสูตรยังมีจุดอ่อนอยู่มาก โดยส่วนใหญ่เมื่อสร้างหลักสูตรเรียบร้อยแล้วก็จะไม่ได้ทำการวางแผนการนำหลักสูตรไปใช้อย่างเป็นระบบเลย

แม็กนีย์ (McNeil, 1981, pp. 131-132) ก็ได้แสดงความคิดเห็นในทำนองเดียวกันว่าคนทั่วไปมักจะคิดว่าหลังจากได้สร้างหลักสูตรเสร็จเรียบร้อยแล้วครูคงจะได้ทำการศึกษาหลักสูตร และนำหลักสูตรไปใช้อย่างถูกต้องซึ่งความคิดดังกล่าวนี้ไม่เป็นความจริงเลย ในทางกลับกันการนำหลักสูตรไปใช้นั้นจะเป็นการเปลี่ยนแปลงภาระกิจที่เขาเคยดำเนินการอยู่ ดังนั้น โอกาสที่จะได้รับ

ต่อต้านจากครูจึงจะมีอยู่มาก ในขณะที่ตัวกันผู้บริหารซึ่งมีภาระหน้าที่อื่น ๆ อีกมากก็ไม่สามารถจะช่วยเหลือและดำเนินงานให้การใช้หลักสูตรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพได้

สังค อุทรานันท์ (2530, หน้า 138) ได้กล่าวถึงแนวทางในการพัฒนาทฤษฎีการใช้หลักสูตร ไว้ว่า เนื่องจากความสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตรจะขึ้นอยู่กับการใช้หลักสูตรเป็นอย่างมาก หลักสูตรจะสร้างขึ้นมาให้ดีเพียงใดก็ตามแต่ถ้าการนำหลักสูตรไปใช้เป็นไปอย่างไม่มีคุณภาพ หลักสูตรก็จะประสบความล้มเหลวโดยสิ้นเชิง ดังนั้น ความจำเป็นสำหรับการศึกษาและพัฒนาทฤษฎีเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรจึงมีความสำคัญอย่างมาก สิ่งที่นักทฤษฎีหลักสูตรจะต้องคิดหาแนวทางเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพอาจจะประกอบด้วยเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้คือ

1. ระบบการบริหารหลักสูตร
2. พฤติกรรมการใช้หลักสูตร
3. การส่งเสริมและควบคุมคุณภาพการใช้หลักสูตร

ลิปปีทท์ (Lippitt, 1966, pp. 43-59) ได้กล่าวถึงข้อมูลที่บ่งชี้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้หลักสูตรว่า มี 6 ประการด้วยกันคือ

1. ผู้เรียนได้ใช้สื่อชนิดใหม่ การที่นักเรียนได้ใช้วัสดุซึ่งเกี่ยวข้องกับหลักสูตรใหม่นั้นเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่ระบุถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านหลักสูตร การที่นักเรียนจะเปลี่ยนแปลงการใช้วัสดุหลักสูตรชนิดใหม่นี้จะต้องอาศัยการสนับสนุนทั้งภายในและภายนอกด้วย การสนับสนุนภายในนั้นก็คือการที่นักเรียนได้ยอมรับวัสดุหลักสูตรชนิดใหม่ ส่วนการสนับสนุนภายนอกก็ได้แก่การสนับสนุนและค่านิยมของนักเรียนและบุคคลที่อยู่ภายนอก

2. ครูผู้สอนได้ใช้สื่อชนิดใหม่ การที่จะให้ครูใช้วัสดุชนิดใหม่นั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องอธิบายและชี้แจงให้ครูได้เข้าใจและทำการประเมินคุณค่าของวัสดุชนิดใหม่และจะต้องให้ครูมีอิสระเสรีภาพในการศึกษา ค้นคว้า และพัฒนาทักษะใหม่ ๆ เกี่ยวกับการใช้วัสดุเหล่านั้น นอกจากนี้จะต้องให้ครูได้ตรวจสอบความร่วมมือและการตอบสนองของนักเรียนในการใช้หลักสูตรภายในห้องเรียนด้วย

3. การดำเนินการใช้วัสดุใหม่ การจะนำวัสดุใหม่ไปใช้นั้นคณะพัฒนาหลักสูตรจะต้องศึกษาและพิจารณาอย่างรอบคอบเกี่ยวกับการแสวงหาทางเลือกต่าง ๆ ที่จะนำเอาวัสดุและวิธีการต่าง ๆ ไปใช้ ในการจะนำวัสดุหลักสูตรใหม่ไปใช้จำเป็นต้องศึกษาถึงเกณฑ์ในการใช้และทำการทดสอบทางเลือกต่าง ๆ เพื่อให้มีความเป็นไปได้มากที่สุดที่จะให้ผู้เรียนได้ยอมรับและใช้วัสดุหลักสูตรเหล่านี้ ผู้เรียนควรจะได้ออกมาประเมินวัสดุหลักสูตรด้วย สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ จะต้องมีการพัฒนาบุคลากรให้พร้อมที่ได้ใช้วัสดุใหม่ด้วย

4. การแสวงหานวัตกรรมใหม่ทางด้านหลักสูตร ในการแสวงหานวัตกรรมใหม่ทางด้านหลักสูตรนั้นควรจะเริ่มจากบ้านและสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน และควรจัดสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่มีต่อการมีส่วนร่วมของบุคคลภายในชุมชน ควรจะมีการรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องไว้ให้เพียงพอสำหรับการตัดสินใจในการแสวงหานวัตกรรมใหม่

5. การเผยแพร่หลักสูตรใหม่ การเผยแพร่หลักสูตรใหม่นั้นจะเกี่ยวข้องกับการพัฒนาบุคลากรเป็นอย่างมาก ครูผู้สอนจำเป็นจะต้องได้รับการฝึกให้มีความทักษะในการใช้หลักสูตรใหม่ และครูเหล่านี้ควรมีโอกาสและมีอิสระในการปรับปรุงวัสดุหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพการใช้ในแต่ละท้องถิ่นด้วย

6. การพัฒนาวัสดุใหม่ คณะครูปฏิบัติงานในโรงเรียนอาจจะพัฒนาสื่อหลักสูตรขึ้นมาใหม่ให้ดียิ่งขึ้นได้อีก ในการพัฒนาหลักสูตรนั้นจำเป็นต้องระบุจุดประสงค์ เนื้อหาสาระ และสมรรถภาพของผู้เรียนให้ชัดเจน ดังนั้นครูผู้สอนควรมีความเข้าใจถึงวิธีการดำเนินการในเรื่องเหล่านี้

รูปแบบสำหรับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการใช้หลักสูตร แม็กนีย์ (McNelly, 1981, pp. 138-143) ได้กล่าวถึงรูปแบบของกลวิธีการเปลี่ยนแปลงไว้ 4 รูปแบบ คือ

1. รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (research and development model) รูปแบบการเปลี่ยนแปลงการใช้หลักสูตรโดยการวิจัยและพัฒนาเป็นรูปแบบที่มีความนิยมกันมากที่สุด รูปแบบการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรแบบนี้ก็คือการพัฒนาและการวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตรหรือโปรแกรมการเรียนต่าง ๆ จากมหาวิทยาลัยหรือหน่วยงานต่าง ๆ เมื่อได้มีการตรวจสอบคุณภาพแล้วก็ทำการเผยแพร่ไปยังหน่วยปฏิบัติต่อไป การเผยแพร่จะเป็นไปอย่างได้ผลก็ต้องอาศัยความเห็นประโยชน์ของผู้ปฏิบัติ การจะก่อให้เกิดความรู้สึกและเห็นประโยชน์ ดังกล่าวก็ต้องดำเนินการโดยผ่านผู้แนะนำหรือเรียกว่าผู้จำหน่าย (salesperson) ต่อจากนั้นก็ทำการฝึกอบรมบุคลากรแล้วให้คนเหล่านี้ไปฝึกอบรมคนอื่น ๆ ต่อไปอีก

รูปแบบการวิจัยและพัฒนา มักจะได้รับคำวิจารณ์ในเรื่องไม่เหมาะสมกับองค์ประกอบทางด้านการเมืองของหน่วยงานต่าง ๆ อีกประการหนึ่งนักพัฒนาหลักสูตรมักจะคิดว่าการสื่อสารและถ่ายทอดความคิดต่าง ๆ คงจะไปถึงผู้ใช้หลักสูตรได้เป็นอย่างดี แต่แท้ที่จริงแล้วมักจะมีจุดอ่อนต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้ใช้หลักสูตรไม่เข้าใจอยู่เป็นอันมาก นอกจากนี้รูปแบบนี้มักจะไม่ได้กำหนดบทบาทของผู้สนับสนุนการใช้หลักสูตรไว้อย่างชัดเจนเพียงพอ

2. รูปแบบการพัฒนาแบบผสมผสาน (integrative development model) รูปแบบการพัฒนาแบบผสมผสานดำเนินการกับครูภายในห้องเรียน หลังจากนั้นจึงจะออกไปสู่สังคมภายนอก รูปแบบนี้ต้องการลดความหวาดระแวงจากผู้ปฏิบัติเป็นสำคัญ วิธีดำเนินการเปลี่ยนแปลงแบบนี้จะเริ่มจากการช่วยให้ครูได้วิเคราะห์สภาพปัญหาที่ตนเองกำลังเผชิญอยู่ การเลือกปัญหาควรจะขึ้นอยู่กับ

กับความสามารถของครูเป็นหลัก ในขั้นที่สองก็ดำเนินการศึกษาของปัญหาโดยใช้ข้อมูลต่าง ๆ ที่ครูมีอยู่ ผู้นำในการพัฒนาหลักสูตรจะทำการชักนำให้ครูได้เห็นความสามารถและแนวทางในการแก้ปัญหาของตนเอง การผสมผสานความคิดต่าง ๆ จะนำไปสู่การปฏิบัติในขั้นต่อไป

จุดอ่อนของการดำเนินการตามรูปแบบนี้คือสิ้นเปลืองเวลาและการขาดประสบการณ์ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลรวมทั้งการเลือกปัญหาได้อย่างเหมาะสม อีกประการหนึ่งการเปลี่ยนแปลงเจตคติและทักษะของครูนั้นจะต้องใช้เวลาเป็นอย่างมาก การที่จะปฏิบัติงานตามรูปแบบ นี้อย่างได้ผลกลุ่มผู้ปฏิบัติงานควรมีความเชี่ยวชาญในหลาย ๆ ด้าน เช่น หลักสูตร หลักการเรียนรู้ สภาพความเป็นจริงของห้องเรียน เนื้อหาวิชาที่เกี่ยวข้อง ทักษะในการค้นหาความรู้ ทักษะมนุษยสัมพันธ์ และกระบวนการกลุ่ม เป็นต้น

3. รูปแบบการใช้ตัวกลางสำหรับการเปลี่ยนแปลง (the change agent model) การใช้ตัวกลางสำหรับการเปลี่ยนแปลงเป็นรูปแบบที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ได้ผลซึ่งเคยใช้กันมาก่อน แต่ในระยะหลังได้มีนักการศึกษาบางคนมีความนิยมชมชอบกับวิธีการเผยแพร่นวัตกรรมทางการเกษตรและได้เสนอให้นำมาใช้ในวงการศึกษาก็ได้ โดยแท้จริงแล้วแนวความคิดและวิธีการตลอดจนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่นวัตกรรมทางการเกษตรมีความแตกต่างจากการศึกษาเป็นอันมาก การละเลยหรือความสำคัญของการใช้ตัวกลางสำหรับการเผยแพร่นวัตกรรมทางการศึกษานี้เองเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้การเปลี่ยนแปลงทางหลักสูตรและนวัตกรรมทางการศึกษาเป็นไปอย่างล่าช้า ถึงแม้ว่ารูปแบบการใช้ตัวกลางสำหรับการเปลี่ยนแปลงทางด้านหลักสูตรและนวัตกรรมทางการศึกษาจะเป็นรูปแบบที่ตีรูปแบบหนึ่ง แต่ก็ยังมีข้อถกเถียงกันอยู่มากว่าใครควรจะเป็นตัวกลางที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางหลักสูตรและนวัตกรรมได้ดีที่สุด บางคนก็คิดว่าผู้บริหารโรงเรียนจะเป็นบุคคลสำคัญ แต่บางคนก็คิดว่าควรเป็นผู้อำนวยความสะดวกพัฒนาหลักสูตร บางคนก็คิดว่าครูจะเป็นตัวกลางสำคัญในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงซึ่งมีตัวอย่างของโรงเรียนในประเทศอังกฤษเป็นข้อมูลสำหรับการยืนยัน

4. การเปลี่ยนแปลงโดยไม่มีรูปแบบ (the non-model for change) แม็กนีย์ล (McNeil, 1981, pp. 142-143) ได้กล่าวถึงการศึกษาของ ไชแมน และไลเบอร์แมน (Shiman & Lieberman, 1974, p. 441) ว่า ไชแมน และไลเบอร์แมนได้ทำการศึกษาระบวนการเปลี่ยนแปลงใน 18 โรงเรียนเป็นเวลาติดต่อกัน 5 ปี เขาได้สรุปการเปลี่ยนแปลงภายในโรงเรียนว่าไม่มีรูปแบบแต่อย่างใด นั่นคือการเปลี่ยนแปลงไม่ควรเริ่มจากเป้าหมาย ความสำคัญ การจูงใจหรือการประเมินผลดังเช่นรูปแบบการเปลี่ยนแปลงตามที่มีผู้เสนอกันไว้ แต่ควรจะดำเนินการตามสภาพของโรงเรียนแต่ละแห่งที่เป็นอยู่และใช้ความพยายามต่าง ๆ ในการรวบรวมสภาพความไม่เหมาะสมแล้วพิจารณาหาทางเลือกและประเมินทางเลือกต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการของโรงเรียนแต่ละแห่ง

จากแนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรดังกล่าวข้างต้น เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการใช้หลักสูตรเท่านั้น ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรที่กล่าวมานี้ยังไม่เพียงพอสำหรับการใช้เป็นเครื่องชี้แนะสำหรับการใช้หลักสูตรอย่างได้ผล ดังนั้นความต้องการในการพัฒนาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรจึงมีความจำเป็นอย่างมาก

การนำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานไปใช้ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ให้ความสำคัญกับการกระจายอำนาจ โดยสถานศึกษาเป็นผู้จัดทำหลักสูตรเองภายใต้การกำกับของคณะกรรมการสถานศึกษา แต่จากสภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษาระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ในปัจจุบัน คงจะมีสถานศึกษาอีกจำนวนไม่น้อยที่ยังไม่มีความพร้อมในการจัดทำหลักสูตรเอง ซึ่งในช่วงแรกของสถานศึกษาดังกล่าว คงจะต้องรวมตัวกันก่อน พร้อมทั้งมีการให้ความช่วยเหลือเป็นพิเศษ ในการที่จะทำให้การนำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องมีการกระจายอำนาจให้ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมและระดมสรรพกำลังเพื่อสร้างเครือข่ายในการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดยุทธศาสตร์การนำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานไปใช้ไว้ดังนี้ (สมศักดิ์ สินธุระเวชญ์, 2542, หน้า 43-44)

1. การพัฒนาบุคลากร ให้มีองค์กรรับผิดชอบ ได้แก่สถาบันราชภัฏ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล กรมวิชาการ กรมต้นสังกัด หน่วยงานการศึกษานอกกระทรวงศึกษาธิการ องค์กรการศึกษาในระดับจังหวัด ครูศาสตร์/ศึกษาศาสตร์สังกัดทบวงมหาวิทยาลัยโดยส่วนกลางจะพัฒนาวิทยากรหลัก วิทยากรหลักพัฒนาวิทยากรจังหวัด และวิทยากรจังหวัดพัฒนาวิทยากรของสถานศึกษา

2. พัฒนาโรงเรียนต้นแบบ ให้เป็นแบบอย่างของการนำหลักสูตรไปใช้ด้วยตนเองภายใต้การกำกับของคณะกรรมการสถานศึกษา เพื่อให้เป็นโรงเรียนต้นแบบด้านการนำหลักสูตรไปใช้ด้านการจัดการเรียนรู้ การประกันคุณภาพการศึกษาและเป็นที่ปรึกษาแก่สถานศึกษาอื่น ๆ

3. ชมรมวิชาชีพ เป็นการให้บุคลากรในท้องถิ่นรวมตัวกันด้วยความสมัครใจภายใต้การสนับสนุน ทั้งภาครัฐและเอกชน จะกระตุ้นให้สมาชิกของชมรมได้พัฒนาวิชาชีพของตน โดยเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้การแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการจัดกิจกรรมทางวิชาการในวิชาชีพของตน

4. ศูนย์วิชาการ จะช่วยให้บุคลากรของสถานศึกษาได้รับบริการด้านความรู้และข้อมูลข่าวสารทางด้านวิชาการอันจะนำไปสู่การใช้หลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ

5. การประชาสัมพันธ์ ช่วยให้บุคลากรของสถานศึกษามีความรู้ความเข้าใจสามารถสร้างหลักสูตรของสถานศึกษาและสามารถนำหลักสูตรไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพรวมทั้งทำให้ผู้ปกครอง ประชาชน และผู้เกี่ยวข้อง ได้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง และสามารถประสานความร่วมมือได้เป็นอย่างดี

6. การนิเทศ การจัดระบบการนิเทศที่มีประสิทธิภาพทำให้สถานศึกษาได้รับการแก้ไข และป้องกันปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นจากการนำหลักสูตรไปใช้

7. การประกันคุณภาพการศึกษา เป็นกลไกหนึ่งที่จะสร้างความมั่นใจให้ผู้ปกครอง ชุมชน สังคม ลูกค้ำ ว่า ผู้จบการศึกษามีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด

สรุปได้ว่า งานที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ เป็นงานที่เกี่ยวกับการ ทำความเข้าใจหลักสูตร เนื้อหาสาระของหลักสูตรการพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมกับท้องถิ่น การ จัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายของหลักสูตร ผู้บริหาร โรงเรียนและครูผู้สอน จะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรเป็นอย่างดีและดำเนินการพัฒนาเพื่อให้สามารถนำหลัก สูตรมาใช้ในการเรียนการสอนให้ได้ผลดีตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

การนิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมินผล กรมวิชาการ (2542, หน้า 30) ได้ให้แนวทางในการ นิเทศไว้ดังนี้

1. มีเครือข่ายการกำกับ ติดตาม ตรวจสอบประเมินและรายงานการใช้หลักสูตร
2. ทุกกลุ่มทุกฝ่ายในสังคมมีส่วนร่วมในรูปคณะกรรมการ
3. มีการประเมินคุณภาพการศึกษาในชั้นปีที่ 3, 6, 9 และ 12 โดยองค์กรระดับจังหวัด
4. องค์กรส่วนกลางและองค์กรระดับจังหวัด ประเมินคุณภาพการศึกษาระดับชาติ
5. นำผลการประเมินคุณภาพการศึกษาไปใช้ในการแทรกแซง เพื่อให้เกิดการพัฒนา คุณภาพของสถานศึกษา ของจังหวัด รวมถึงการกำหนดนโยบายการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

สมน อมรวิวัฒน์ (2545, หน้า 35) ได้กล่าวถึงการนิเทศว่า การนิเทศภายในสถานศึกษา ใช้หลายวิธีการเช่น ผู้บริหารนิเทศคณะครู ครูหัวหน้าสายวิชา หรือครูในระดับชั้นนิเทศกันเอง การจัดนิเทศในกระบวนการคู่สัญญา จัดกิจกรรมการวางแผนการสอน การจัดกำหนดการสอน การบูรณาการสาระการเรียนรู้ ด้วยวิธีการทำงานเป็นทีม มีกิจกรรมติดตามผลการปฏิบัติงาน ทั้งที่ เป็นงานบุคคล และงานที่ทำเป็นคณะ

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537, หน้า 218-219) ได้กล่าวถึงการประเมินหลักสูตรใด ๆ ไว้ดังนี้ การประเมินหลักสูตรใด ๆ ก็ตาม จะมีความมุ่งหมายและขั้นตอนของการปฏิบัติดังนี้

1. เพื่อหาคุณค่าของหลักสูตร โดยตรวจสอบดูว่าหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมานั้น สามารถ บรรลุตามวัตถุประสงค์หรือไม่ ซึ่งเป็นระยะของการพัฒนาหลักสูตรและการตรวจสอบหลักสูตร ตามลำดับดังนี้

1.1 การประเมินจุดมุ่งหมายทั่วไปของหลักสูตรและความมุ่งหมายเฉพาะที่สำคัญ ๆ ของหลักสูตร

1.2 การประเมินผลแต่ละระยะของการวางแผนปรับปรุงหลักสูตร

1.3 การทดลองและการปรับปรุงวัสดุประกอบหลักสูตรและวิธีการสอนต่าง ๆ

1.4 การประเมินผลระยะทดลองต่าง ๆ

1.5 การประเมินคุณภาพของการใช้หลักสูตรทั่วไป

2. เพื่อวัตถุประสงค์ว่า การวางเค้าโครงและรูปแบบระบบของหลักสูตร รวมทั้งวัสดุประกอบหลักสูตร และการบริหารและการบริการหลักสูตร เป็นไปในทางที่ถูกต้องแล้วหรือไม่ในบางครั้งจะเรียกว่าการประเมินกระบวนการ โดยแบ่งระยะของการประเมินดังนี้

2.1 ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาวิชา ตรวจสอบเสนอแนะให้ข้อมูลในการประเมินผล

2.2 สร้างเครื่องมือ ข้อทดสอบ ในการประเมินหลักสูตร

2.3 ศึกษาแหล่งข้อมูลสำหรับการประเมินผล จากครู ผู้ปกครองและชุมชน

2.4 รวบรวมวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการประเมินผล

3. การประเมินผลจากตัวผู้เรียนเอง หรือการประเมินผลผลิตเพื่อตรวจสอบว่ามีลักษณะที่พึงประสงค์เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรหรือไม่เพียงไร

ล้าที รักสุทธิ (2544, หน้า 30-33) ได้ให้ความหมายการประเมินหลักสูตร จุดมุ่งหมายในการประเมินหลักสูตร และรูปแบบการประเมินหลักสูตรไว้ดังนี้

ความหมายการประเมินหลักสูตร การประเมินหลักสูตร คือ การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการ การจัดทำ ทดลองใช้ และผลของการใช้หลักสูตรตลอดจนการตัดสินคุณค่า และคุณภาพประสิทธิภาพของหลักสูตร

จุดมุ่งหมายในการประเมินหลักสูตร การประเมินหลักสูตรมีจุดมุ่งหมายดังนี้

1. เพื่อพิจารณาและตรวจสอบคุณค่าของหลักสูตรว่า เมื่อนำไปใช้แล้วสนองจุดประสงค์ตามที่หลักสูตรระบุหรือไม่

2. เพื่อพิจารณาและตรวจสอบองค์ประกอบของหลักสูตร ด้านหลักการ จุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ การเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน ตลอดจนการวัดผลประเมินผลว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่

3. เพื่อตรวจสอบข้อดี ข้อบกพร่อง ส่วนที่ควรแก้ไข ปรับปรุง

4. เพื่อตัดสินการบริหารหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องหรือไม่

5. เพื่อติดตามประเมินและตรวจสอบผลผลิตจากหลักสูตรคือผู้เรียนว่ามีการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ตามที่หลักสูตรคาดหวังหรือไม่

รูปแบบการประเมินหลักสูตร การประเมินหลักสูตรมีหลายรูปแบบ ที่นิยมกันมากที่สุดคือการประเมินแบบชิป (CIPP) หรือ ชิปโมเดล (CIPP model) ซึ่งย่อมาจาก

2. การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (input evaluation) คือการประเมินเพื่อตรวจสอบความพร้อมของปัจจัยเบื้องต้นที่ใช้ ว่ามีความเป็นไปได้ตามจุดประสงค์ของหลักสูตรและคุ้มค่ากับการจัดทำ ลงทุนมากน้อยเพียงใดหรือไม่ สิ่งที่ต้องประเมิน ได้แก่

- 2.1 บุคลากร เช่น ครู นักเรียน ประชาชน เอกชน กลุ่มบุคคล
- 2.2 เอกสาร เช่น หลักสูตร ตำรา วัสดุอุปกรณ์
- 2.3 งบประมาณ
- 2.4 เวลา และวิธีการ หลักการ เทคนิควิธี

3. การประเมินกระบวนการทำงาน (process evaluation) เป็นการประเมินวิธีการขั้นตอนสภาพการทำงานว่าเป็นไปตามขั้นอย่างราบรื่นเรียบร้อย มีประสิทธิภาพเป็นไปตามขั้นตอนที่วางไว้หรือไม่เพียงใด สิ่งที่ต้องประเมิน ได้แก่

- 3.1 การจัดครูเข้าสอน การบริหารบุคลากร
- 3.2 การจัดทำแผนการสอน กำหนดการสอน โครงการสอน
- 3.3 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน กระบวนการจัดการเรียนรู้
- 3.4 การวัดประเมินผล ตรวจสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

4. การประเมินผลผลิต (product evaluation) เป็นการประเมินผลที่ได้จากการปฏิบัติงานเพื่อตัดสินคุณภาพของผลผลิต คุณภาพของโครงการ ผลที่กำหนดไว้แล้วตามวัตถุประสงค์ หรือผลกระทบหรือผลข้างเคียงก็ได้ การประเมินผลผลิตจะช่วยให้ผู้ควบคุมโครงการตัดสินใจได้ว่า ควรจะคงไว้ หรือยกเลิกโครงการ สิ่งที่ต้องประเมิน ได้แก่

- 4.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
- 4.2 การผ่านจุดประสงค์การเรียนรู้
- 4.3 ความคิดเห็นประชาชน
- 4.4 ความคิดเห็นบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

ประโยชน์ของการประเมินหลักสูตร เมื่อหลักสูตรที่สร้างและพัฒนาขึ้นมาและผ่านการประเมินย่อมมีประโยชน์ดังนี้

1. ช่วยให้ทราบว่าหลักสูตรมีความสอดคล้องกับสภาพสังคม วัฒนธรรมท้องถิ่นและตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่นหรือไม่ เพียงใด
2. ช่วยให้การจัดการเรียนการสอนการดำเนินการตามหลักสูตรเป็นไปตามเจตนารมณ์ของท้องถิ่น ผู้เรียนมากยิ่งขึ้น
3. ช่วยให้ความมุ่งหมายของหลักสูตรและจุดมุ่งหมายในการสอนกระจ่างขึ้น เพราะถ้าคลุมเครือจะวัดไม่ได้

4. ช่วยให้เห็นช่องทางที่จะปรับปรุง พัฒนา แก้ไขต่อไป
5. ช่วยให้การบริหารทางวิชาการเป็นไปอย่างถูกต้อง ตรงตามวัตถุประสงค์
6. ช่วยส่งเสริมการจัดกิจกรรมและเสริมการเรียนการสอน เพราะข้อมูลที่ได้จากการประเมินจะมีลักษณะผลสะท้อนไปสู่การปรับปรุงการเรียนการสอน
7. ช่วยให้ผู้เรียนทราบว่าเรียนแล้วจะได้อะไร เรียนทำไม เพื่ออะไรและจะมีประโยชน์อะไรบ้าง เป็นการเสริมแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ให้แก่ผู้เรียน
8. ช่วยในการแนะแนวของครู เพราะข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้เกี่ยวกับนักเรียนจะเป็นประโยชน์ต่อการแนะแนวไปในตัวด้วย
9. ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียนตลอดจนชุมชน
10. ช่วยให้การประเมินผลหลักสูตรเป็นจุดหลักหรือประเด็นสำคัญว่าจะประเมินอะไร
11. ช่วยให้การประเมินผลเป็นระบบระเบียบ เพราะมีเครื่องมือ ทำให้เป็นแบบมีเหตุผลในทางวิทยาศาสตร์มากขึ้น
12. ช่วยให้ได้ข้อมูล เพื่อนำไปปรับปรุง พัฒนา แก้ไข หลักสูตรให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

กรณีพิเศษ ถ้ากับ ติดตาม ประเมินผล การพัฒนาจัดการหลักสูตรของสถานศึกษา สถานศึกษาต้องจัดเตรียมข้อมูล กระบวนการทำงาน และบุคลากรในสถานศึกษา ที่สามารถให้ข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน รับการนิเทศทั้งภายใน และภายนอก สถานศึกษา และนำผลการนิเทศ ข้อเสนอแนะไปปรับปรุงพัฒนาการ บริหารจัดการหลักสูตรและงานวิชาการของสถานศึกษา หลักสูตรที่สร้างและพัฒนาขึ้นเสร็จแล้วจะต้องมีการประเมินตามกระบวนการและขั้นตอนเพื่อที่จะได้หลักสูตรที่ดี มีคุณภาพ สมบูรณ์ตามหลักการของการสร้างหลักสูตรที่ถูกต้อง ดังนั้นผู้บริหารโรงเรียนมีบทบาทสำคัญจะทำให้การปฏิบัติงานด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ให้ได้ผลดี ต้องดำเนินการนิเทศการศึกษา แก่ครูในโรงเรียนให้มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องหลักสูตร นอกจากนี้แล้วจะต้องเป็นผู้นำทางวิชาการ พัฒนาหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้

การสรุปผลการดำเนินงาน การพัฒนาหลักสูตร สถานศึกษาจะต้องตรวจสอบแต่ละหัวข้อ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 รวมทั้งสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบท / สภาพของสถานศึกษา การพัฒนาหลักสูตรจะให้ประสบผลสำเร็จ ต้องใช้ศักยภาพทั้งของสถานศึกษาและชุมชนเต็มที่ เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาผู้เรียนอย่างแท้จริง ประการสำคัญหลักสูตรสถานศึกษาต้องสามารถบอกให้ผู้ที่เกี่ยวข้องและบุคคลในชุมชนทราบอย่างชัดเจนว่า จะจัดการศึกษาอย่างไรในสถานศึกษาจากนั้นนำร่างหลักสูตรดังกล่าว เสนอต่อคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้ความเห็นชอบ สถานศึกษาจะต้องรวบรวมข้อมูลผลการ

ดำเนินงานพัฒนาจัดการหลักสูตรของสถานศึกษา สรุปและเขียนรายงานผลการดำเนินงานเสนอต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง และนำผลการรายงานเผยแพร่ให้ชุมชนหรือสาธารณชนได้รับทราบ

การปรับปรุงพัฒนา สำลี รักสุทธี (2544, หน้า 34-35) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การปรับปรุงพัฒนา คือทำให้ดีขึ้นสมบูรณ์ขึ้นละเอียดลึกซึ้งขึ้น ปรับปรุงเพิ่มรายละเอียด เนื้อหา ปรับเสริมกิจกรรมการเรียนการสอนพัฒนาวิธีสอนให้หลากหลาย ทำสื่อการสอนเพิ่มเติม การพัฒนาหลักสูตรโรงเรียนสามารถทำได้ทันที โดยไม่ต้องขออนุญาต การที่จะพัฒนาหลักสูตร ต้องรู้ว่าการเน้นส่วนใด ทำอะไรตรงจุดไหน เพื่อการจัดการศึกษาให้สอดคล้องอำนาจประโยชน์ต่อนักเรียนในการพัฒนาคุณภาพชีวิต อาชีพ เศรษฐกิจ ตามเจตนารมณ์นั้นควรมีจุดเน้น 3 ประการด้วยกัน คือ

1. เนื้อหาสาระ เป็นสิ่งที่ต้องกำหนดให้นักเรียนได้เรียนรู้ สภาพความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สังคม กลุ่มชนของตนเองและท้องถิ่นให้ดีขึ้นได้ ที่สำคัญคือต้องมีส่วนส่งเสริมให้คนรักถิ่นฐาน ภูมิใจในภูมิปัญญาของตนเอง
2. กระบวนการเรียนการสอน เป็นเรื่องที่ต้องเน้นและเปิดโอกาสให้นักเรียนออกไปเรียนรู้ชีวิตจริงในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดประสบการณ์ตรง ได้สัมผัสและต้องกระทำจริงและมุ่งการมีส่วนร่วมแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมเป็นสำคัญด้วย
3. ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น เนื้อหาต้องมุ่งเน้นที่ใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ามาช่วยอย่างใกล้ชิด เช่น คำสอน สุภาษิตท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น ทรัพยากรมนุษย์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจน โครงการตามแผนพัฒนาท้องถิ่นด้วย

หลักสูตรการศึกษาจะต้องได้รับการพัฒนาให้เป็นหลักสูตรที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ มีความสมดุลทั้งด้านจิตใจ ร่างกาย สังคม และปัญญา สามารถพึ่งตนเองและร่วมมือกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ หลักสูตรต้องมีลักษณะกว้างยืดหยุ่น และมีความเป็นสากล มีเนื้อหาสาระที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ โลกปัจจุบันและอนาคต เนื้อหาเชื่อมโยงและต่อเนื่องกันทุกระดับ ทั้งระบบในโรงเรียน ระบบนอกโรงเรียน และการศึกษาตลอดชีพ เปิดโอกาสให้ชุมชนหรือสังคมมีส่วนร่วมในการกำหนดและพัฒนาหลักสูตร โดยเฉพาะให้ยืดหยุ่นและหลากหลายสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ที่แท้จริงของชุมชน สังคมและการประกอบอาชีพในท้องถิ่น (อำรุง จันทวานิช และไพบุลย์ แจ่มพงษ์, 2542, หน้า 8) ได้ให้แนวทางการดำเนินงานที่สำคัญดังนี้

1. ทบทวนและพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้
 - 1.1 ยืดหยุ่น สนองความต้องการของผู้เรียน ชุมชน สังคม และประเทศชาติ
 - 1.2 ทุกส่วนในสังคมมีส่วนร่วมในการพัฒนา
 - 1.3 มีความสมดุลทั้งเนื้อหา เวลา และเป้าหมายการพัฒนาผู้เรียน
 - 1.4 มีความเสมอภาคและเท่าเทียมกันทางการศึกษา

1.5 เน้นการเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้ตลอดชีวิต และการใช้เวลาว่างอย่างสร้างสรรค์

1.6 มุ่งสร้างเอกภาพของชาติให้สอดคล้องผสมผสานระหว่างความเป็นไทยและความเป็นสากล

1.7 เปิดโอกาสให้มีการถ่ายโอนผลการเรียนรู้จากในระบบ นอกกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งการเทียบประสบการณ์

1.8 มุ่งให้สอดคล้องกับความก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

2. พัฒนาสื่อการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน
3. เตรียมการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน
4. ส่งเสริมการพัฒนาและการใช้หลักสูตร
5. ประชาสัมพันธ์หลักสูตร
6. ติดตามประเมินผลการใช้หลักสูตร

สรุปการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษานั้น ผลการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ปัญหา/อุปสรรคในการดำเนินงานและข้อมูลจากการติดตามประเมินผลการใช้หลักสูตรทั้งหมด จะเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาในปีต่อ ๆ ไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ เนื่องจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยตรงยังไม่มี แต่พอมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรเดิม ของ พิมพันธ์ เตชะคุปต์ และ ทิศนา ขัมมณี (2539, หน้า 185) ได้ให้ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานหรือสถาบันที่ทำหน้าที่ดำเนินการจัดการมัธยมศึกษาไว้ดังนี้ หลักสูตรทุกฉบับที่ได้พัฒนาตามนโยบายของแผนการศึกษาแห่งชาติล้วนมีหลักการ โครงสร้าง เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอน และการวัดผลและประเมินผลที่ดีและสอดคล้องตามสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมืองในสมัยนั้น ๆ แต่พบว่าการนำหลักสูตรไปใช้ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร คือไม่สามารถพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดทั้งนี้เนื่องจากความไม่พร้อมในการเตรียมครู สถานที่ ตลอดจนสื่อการเรียนการสอน โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญที่จะต้องคำนึงถึงทางแก้ปัญหา คือ สถาบันผลิตครูควรเตรียมนักศึกษาครูให้มีความพร้อมที่จะสามารถนำหลักสูตรไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งควรมีหน่วยงานเฉพาะร่วมกับหน่วยงานเอกชน

ทำหน้าที่อบรมครูประจำการให้มีความรู้ทั้งเนื้อหา และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ทันสมัย เพื่อผลิตผู้เรียนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก

การศึกษาความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายมัธยม) (ประเสริฐ วิเศษกิจ, 2542, หน้า 31) ได้มีข้อเสนอแนะจากการวิจัยด้านวิชาการดังนี้ ผู้บริหารและคณาจารย์ของโรงเรียนควรพัฒนาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยพัฒนาการเรียนการสอนด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศในทุกวิชา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ให้แก่นักเรียนได้เต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคล แนวทางพัฒนาการเรียนการสอนด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศกำลังเปลี่ยนวิถีดำเนินชีวิตของคนเรา เปลี่ยนแนวทางการกินอยู่เปลี่ยนแนวทางการทำงาน แปรรูปการบันเทิง และที่สำคัญกว่าสิ่งใดกำลังมีบทบาทในการปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนการสอน ทั้งการเรียนในระบบและนอกระบบ ด้วยเทคโนโลยีที่มีอยู่ในปัจจุบันเราสามารถสร้างระบบการเรียนการสอนใหม่ที่มีคุณสมบัติพึงปรารถนา 4 ประการ คือ การแสดงออกของผู้เรียน (self expression) เลือกเวลาเรียนเอง (learning on demand) เข้าถึงแหล่งความรู้อันมหาศาลได้ (accessible to knowledge depository) และเรียนจากความรู้ของกลุ่ม (learn by group participation)

งานวิจัยต่างประเทศ จันทนา จันท์บรรจง (2543, หน้า 62) ได้วิจัยเรื่อง แนวทางการบริหารและการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศญี่ปุ่น ในเรื่องมาตรฐานด้านหลักสูตรพบว่า กฎหมายว่าด้วยการศึกษาในระบบโรงเรียน ได้กำหนดให้กระทรวงการศึกษากิจการเป็นผู้จัดทำหลักสูตร เรียกว่า course of study หรือ gakushu shido yoryo สำหรับใช้ในโรงเรียนระดับอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลายสายสามัญซึ่งส่วนใหญ่จัดตั้งโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นอกจากนี้ กระทรวงการศึกษา ฯ ยังจัดทำหลักสูตรสำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายสายอาชีพซึ่งเป็นโรงเรียนที่จัดตั้งโดยส่วนกลาง ส่วนหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาทั้งในสังกัดรัฐบาลกลาง รัฐบาลท้องถิ่น และเอกชน เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานอุดมศึกษาที่กระทรวงการศึกษา ฯ กำหนด

ศักดิ์ชัย นิรัญทวี (2540, หน้า 98-99) ได้ทำการศึกษากฎการปฏิรูปการศึกษาของประเทศสาธารณรัฐเกาหลี ทางด้านหลักสูตรพบว่า ความสำเร็จในเรื่องของหลักสูตร และตำราเรียนในเรื่องของหลักสูตรรัฐจะดูแลเฉพาะส่วนที่เป็นหลักสูตรแกนหรือหลักสูตรร่วม แต่อีกส่วนหนึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของกรมการศึกษาท้องถิ่น รวมทั้งตำราเรียนก็เช่นเดียวกัน จึงทำให้หลักสูตรและตำราเรียนมีความยืดหยุ่น สามารถเปลี่ยนแปลงได้ง่าย การปรับกระบวนการเรียนการสอนและการวัดผลประเมินผลเป็นอีกส่วนหนึ่งที่ประสบความสำเร็จอย่างสูง เดิมก่อนที่จะปรับการศึกษา เกาหลีประสบปัญหาคล้ายกับประเทศไทยคือ การเรียนการสอนเป็นแบบถ่ายทอดโดยตรง นักเรียนเรียนแบบ

ท่องจำความรู้เพื่อนำไปใช้สอบ ทั้งสอบประจำภาค และสอบเรียนต่อ หลังจากสอบเสร็จความรู้ก็จะถูกลืมไปหมด เกาหลีได้พยายามจัดการเรียนการสอนตามกระบวนการที่ใช้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง จนประสบความสำเร็จ สามารถเป็นแบบอย่างให้ผู้อื่นไปศึกษาทำงานได้

ศักดิ์ชัย นิรัญทวี (2543, หน้า 75-76) ได้ทำการศึกษาแนวทางการบริหารและจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศสาธารณรัฐเกาหลี พบว่า การปฏิรูปการศึกษาของเกาหลีใต้ มีความฉับไวต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งระดับโลกและสังคมเกาหลีเอง ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของเกาหลีตระหนักดีถึงภาวะการเปลี่ยนแปลงของสังคมเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ และเทคโนโลยีการสื่อสารที่จะส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อปัจจัยป้อนเข้า กระบวนการ และความต้องการผลิตทางการศึกษา ประเด็นหลัก ที่นักการศึกษาเกาหลีเน้นย้ำคือความคิดอย่างเป็นระบบในการปฏิรูปการศึกษา โดยเริ่มจากการกำหนดวิสัยทัศน์ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนเกาหลียุคใหม่ รวมทั้งการกำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษาเกาหลียุคใหม่ และแผนการปฏิรูปอย่างเป็นขั้นตอน เช่นการสร้างประชาคมโรงเรียนดำเนินงานอย่างอิสระ โดยกล่าวว่า การจัดตั้งประชาคมโรงเรียนก็เพื่อให้เป็นหนทางที่จะนำไปสู่การมอบอิสระภาพสูงสุดในการจัดการดูแลดำเนินงานของโรงเรียนให้อยู่ในความรับผิดชอบของครู ผู้ปกครองและบรรดาผู้นำชุมชนในละแวกนั้น ๆ อิสระภาพทางการศึกษาเริ่มต้นที่แต่ละโรงเรียนมีอำนาจอย่างเต็มที่ เพื่อให้ให้บริการทางการศึกษาตอบสนองต่อความต้องการของภูมิภาคนั้น ๆ การปฏิรูปการศึกษาของเกาหลีใต้ได้กำหนดภาพอนาคตของระบบการศึกษาอย่างชัดเจนคือการศึกษาแผนใหม่จะต้องมีลักษณะ 6 ประการคือ เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ลักษณะที่หลากหลายสถานศึกษาทุกระดับมีอิสระในการดำเนินงานให้ความสำคัญในเรื่องความเสมอภาคและเสรีภาพในการเลือกเรียน เน้นนำเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่มาใช้ในการศึกษาและเน้นความเป็นเลิศตามมาตรฐานโลก การบริการวิชาการเป็นการทำงานในเชิงประสานเพื่อสร้างคุณภาพระหว่างองค์กรส่วนกลาง คือกระทรวงศึกษาธิการและหน่วยงานระดับท้องถิ่นโดยส่วนกลางเป็นผู้กำหนดกรอบการดำเนินงาน เป้าประสงค์ และแนวทางของหลักสูตรอย่างกว้าง ๆ เพื่อให้ท้องถิ่นปรับให้เหมาะสมแก่ตนเอง หลักสูตรจะมีทั้งส่วนกลางและภูมิภาค

สุวัฒนา อุทัยรัตน์ และสร้อยสน สกลรักษ์ (2540, หน้า 3-7) ได้ทำการศึกษาการปฏิรูปการศึกษาของมาเลเซีย เพื่อปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการศึกษา ให้สอดคล้องกับความต้องการของประเทศ สามารถผลิตคนที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศที่พัฒนาแล้วอย่างเต็มรูปแบบ โดยมีหลักเปิดโอกาสให้เอกชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษา พัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ดียิ่งขึ้น ปรับปรุงโอกาสของการศึกษาเพื่อเพิ่มปริมาณการเข้าศึกษาในทุกระดับชั้น มี

โครงการขยายสถานศึกษาในทุกกระดับ มีการตรวจสอบ และพัฒนาเนื้อหาในหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของประเทศ มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาฉบับ 1996 ที่จะทำให้การศึกษามีความยืดหยุ่นมากยิ่งขึ้น มีการจัดตั้งโรงเรียนแบบใหม่ที่เรียกว่าโรงเรียนปัญญาเลิศ (smart school) ขึ้นในทุกรัฐ ให้เป็นโรงเรียนนำร่องที่จะเกิดวิสัยทัศน์ทางการศึกษา เป็นตัวอย่างให้โรงเรียนอื่น ๆ ใช้เป็นแบบในการพัฒนา และเพื่อจัดให้นักเรียนทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษามีโอกาสทางการศึกษาเท่าเทียมกันทั่วทั้งประเทศ รัฐบาลวางแผนให้โรงเรียนปัญญาเลิศพัฒนาคุณภาพการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาให้มีประสิทธิภาพเต็มรูปแบบภายในปี ค.ศ. 2020 การนำโรงเรียนปัญญาเลิศเข้ามาใช้มีผลทำให้กลุ่มบุคคล 4 กลุ่มเปลี่ยนแปลงบทบาทไปคือ กลุ่ม บิดามารดา ผู้ปกครอง จะมีความใกล้ชิดกับโรงเรียนและการเรียนของเด็ก ในความดูแลมากขึ้น กลุ่มครูจะเปลี่ยนจากผู้บรรยาย หรือผู้สอน เป็นผู้จัดการหรืออำนวยความสะดวกในห้องเรียน กลุ่มผู้บริหารโรงเรียน จะเปลี่ยนจากผู้ที่ทำหน้าที่ทำงานกับกองเอกสาร ไปเป็นผู้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น นักเรียนต้องเปลี่ยนจากผู้เรียนที่เรียนจากครู ไปเป็นผู้ค้นหาความรู้ด้วยตนเอง การจัดการเรียนการสอนจะเปลี่ยนจากเดิมที่มีครูเป็นศูนย์กลาง ไปเป็นนักเรียนเป็นศูนย์กลางในการเรียนการสอน

สรุปได้ว่า ประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชีย ถึงแม้ว่าจะตั้งอยู่ในภูมิภาคเดียวกันก็ตาม แต่ก็ยังคงมีความแตกต่างกันไปตามโครงสร้างภายในประเทศ ประชากร เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครองและวัฒนธรรม อันเป็นผลให้ศักยภาพในการพัฒนาการศึกษาแตกต่างกันไป ในแถบเอเชีย ได้แก่ ญี่ปุ่น เกาหลี มาเลเซีย และไทย ได้มีการปรับปรุงการศึกษาอย่างกว้างขวาง เพื่อให้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคโลกาภิวัตน์ เน้นการเสริมสร้างสังคมการเรียนรู้ เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถได้รับการศึกษาจนตลอดชีวิต ส่งเสริมการเรียนรู้ ปรับปรุงหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ทั่วถึง ประเทศไทย มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงทางการศึกษามาเป็นระยะ ๆ ทุกฝ่ายและทุกองค์การจะต้องเรียนรู้ร่วมกันแก้ปัญหา จึงได้มีการดำเนินงานเพื่อปฏิรูปการศึกษา ได้แก่ การปฏิรูปครู และบุคลากรทางการศึกษา การปฏิรูปหลักสูตร และกระบวนการเรียนการสอน การปฏิรูประบบการบริหารการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็น 12 ปี